

TAMPEREEN YLIOPISTO

Lapsen sukupuolen yhteys kasvattajan toimintaan lapsen
riskinottotilanteissa

Kasvatustieteiden yksikkö

Kasvatustieteiden pro gradu -tutkielma

LAURA LAAKSO

ANNE MEHTONEN

kesäkuu 2018

Tampereen yliopisto

Kasvatustieteiden yksikkö

LAURA LAAKSO & ANNE MEHTONEN: Lapsen sukupuolen yhteys kasvattajan toimintaan
lapsen riskinottoilanteissa

Kasvatustieteiden pro gradu -tutkielma, 67 sivua, 4 liitesivua

Kesäkuu 2018

Valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet linjaa, että lapsi tulee kohdata tasa-arvoisesti ja sensitiivisesti päiväkodin oppimisympäristöissä. Aiemmista suomalaisista tutkimuksista päiväkodin sukupuolittavista käytännöistä on käynyt ilmi, että kasvattajat suhtautuvat eri tavalla tyttöjen ja poikien toimintaan. Esimerkiksi poikien fyysisesti aktiiviseen toimintaan panostetaan tyttöjen kustannuksella. Kansainvälisissä tutkimuksissa on havaittu riskinoton hyödyt muun muassa lapsen oppimiselle, motorisille taidoille ja itsetunnon kehitykselle. Kasvattajien antaman kannustamisen merkitys lasten riskinoton ja vaaralliseen leikkiin ryhtymisen suhteen on aiemmissa tutkimuksissa korostunut. Vanhempien ja kasvattajien on huomattu kuitenkin suhtautuvan eri tavalla tyttöjen ja poikien riskinottoon. Suomessa tutkimuksia lasten riskinotosta ei tiettävästi ole tehty.

Tämän tutkielman tarkoituksena oli selvittää, onko lapsen sukupuolella yhteys siihen, kannustetaanko häntä ottamaan riskejä päiväkodin ulkoilutilanteissa. Tarkoituksena oli selvittää, kuinka toimintaan kannustavat ja toimintaa rajoittavat kasvattajan toimintatavat jakautuvat tyttöjen ja poikien välille. Tämän lisäksi tutkimuksessa tarkasteltiin, millaisissa tilanteissa riskinottoon ei kannusteta, ja onko näissä tilanteissa eroa tyttöjen ja poikien välillä. Tutkielma on kasvatustieteellinen tutkimus, jonka menetelminä käytettiin sekä kvantitatiivista että kvalitatiivista havainnointia. Tutkielmassa on myös feministisen etnografian piirteitä.

Tutkimusaineisto kerättiin tammi-helmikuussa 2018 neljässä tamperelaisessa päiväkodissa ja yhteensä kahdeksassa ryhmässä. Havainnointi tapahtui kussakin ryhmässä yhden aamupäivän ulkoilun ajan. Määrällinen aineisto kerättiin systemaattisesti aiempien lasten riskinottoa koskevan tutkimusten pohjalta rakennetulla havainnointilomakkeella. Laadullinen aineisto kerättiin lyhyen havaintopäiväkirjan muodossa samanaikaisesti määrällisen aineison kanssa. Lapsen sukupuolen ja kasvattajan antaman palautteen yhteyttä testattiin Mann-Whitneyn U-testillä sekä ristiintaulukoimalla. Toimintaan kannustavan ja toimintaa rajoittavan palautteen jakautumista tyttöjen ja poikien kesken testattiin myös Mann-Whitneyn U-testillä ja ristiintaulukoimalla. Laadullinen havaintopäiväkirja analysoitiin väljästi sisällönanalyysin menetelmiä hyödyntäen.

Tutkimustulosten perusteella poikien riskinottoa paitsi kannustettiin, myös rajoitettiin määrällisesti tyttöjä enemmän. Lapsen sukupuolella ei kuitenkaan ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä riskinottoon kannustamisen suhteen. Poikia kiellettiin ja estettiin tyttöjä enemmän ja ero oli tilastollisesti merkitsevä. Laadullisten tutkimustulosten valossa tilanteet, joissa riskinottoon ei kannusteta, erosivat tyttöjen ja poikien kesken. Poikien riskinottoa rajoitettiin enemmän kielloilla ja sääntöihin vetoamalla, kun taas tyttöjen riskinotto sivuutettiin. Tämän lisäksi riskinottoon ei kannustettu tilanteissa, joissa kasvattaja keskittyi muuhun toimintaan kuin pedagogiikkaan.

Pojat saivat tyttöjä enemmän palautetta, mutta pienen aineiston ja suuren keskihajonnan vuoksi erot eivät näyttäytyneet tilastollisesti merkitsevinä. Havainnointilomake ei ottanut huomioon tilanteita, joissa tyttöjen riskinotto sivuutettiin. Sekä määrällisille että laadullisille jatkotutkimuksille olisi tarvetta, sillä Suomessa ei ole aiemmin tutkittu lasten riskinottoa ja päiväkotikontekstissa sukupuolittuneiden käytäntöjen tutkimuskin on suhteellisen vähäistä.

Avainsanat: sukupuoli, sosiaalinen sukupuoli, riskinotto, kannustus, varhaiskasvatus, kasvattajat

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
1.1	SUKUPUOLI	5
1.2	SUKUPUOLI SOSIAALISESTI RAKENNETTUNA PÄIVÄKODISSA	7
1.2.1	Päiväkodin sukupuolittuneet käytännöt	7
1.2.2	Kasvattajan puhe sukupuolittavana käytäntönä	10
1.3	RISKI	11
1.3.1	Vaarallinen leikki	13
1.3.2	Kasvattajan suhtautuminen riskinottoon	15
1.4	TUTKIMUSKYSYMUKSET	18
2	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA MENETELMÄT	20
2.1	TUTKIMUKSEEN OSALLISTUJAT	20
2.2	MÄÄRÄLLINEN TUTKIMUSOTE	21
2.2.1	Strukturoitu havainnointi tutkimusmenetelmänä	21
2.2.2	Määrällisen aineiston keruu	23
2.2.3	Määrällisen aineiston käsittely	25
2.2.4	Määrällisen aineiston analyysi	26
2.3	LAADULLINEN TUTKIMUSOTE	26
2.3.1	Aineistonkeruun etnografiset piirteet	27
2.3.2	Laadullisen aineiston analyysi	28
3	TUTKIMUSTULOKSET	32
3.1	TUTKIMUSTULOSTEN TAUSTATIEDOT	32
3.2	LAPSEN SUKUPUOLEN YHTEYS KASVATTAJAN TOIMINTAAN LAPSEN RISKINOTTOTILANTEISSA	34
3.3	TOIMINTAAN KANNUSTAVAN JA TOIMINTAA RAJOITTAVAN PALAUTTEEN JAKAUTUMINEN	36
3.4	TILANTEET, JOISSA RISKINOTTOON EI KANNUSTETA	38
3.4.1	Sääntöihin vetoaminen	38
3.4.2	Lasten sivuuttaminen	41
3.4.3	Keskittyminen muuhun toimintaan	43
4	POHDINTA	45
4.1	LAPSEN SUKUPUOLEN YHTEYS KASVATTAJAN TOIMINTAAN	45
4.2	TOIMINTAAN KANNUSTAVAN JA TOIMINTAA RAJOITTAVAN PALAUTTEEN JAKAUTUMINEN	46
4.2.1	Kannustava palaute	46
4.2.2	Rajoittava palaute	48
4.3	TILANTEET, JOISSA RISKINOTTOON EI KANNUSTETA	49
4.3.1	Säännöt, kuri ja pojat	50
4.3.2	Näkymättömät tytöt	52
4.3.3	Sitoutumattomuutta vai pedagogisia ratkaisuja?	53
4.4	TULOSTEN LUOTETTAVUUDEN TARKASTELUA	55
4.5	TUTKIMUKSEN EETTISTÄ POHDINTAA	56
4.6	JOHTOPÄÄTÖKSET	60
	LÄHTEET	63
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

Pro gradu- tutkielmassamme tarkastelemme päiväkodin kasvattajien toimintaa tilanteissa, joissa lapsi ottaa leikkiessään riskejä. Keskeisenä näkökulmana tutkielmassamme on lapsen sukupuolen yhteys siihen, kannustetaanko häntä ottamaan riskejä vai pyritäänkö tällaista ruumiillista aktiivisuutta rajoittamaan (ks. Lappalainen 2006, 43; Morrongiello 1999, 247). Aiemmat suomalaiset tutkimukset varhaiskasvatuksen sukupuolittavista käytännöistä (Ylitapio-Mäntylä 2009, Lappalainen 2006, Värtö 2000) ovat osoittaneet, että niin päiväkodissa kuin kasvattajien toiminnassa on monia sukupuolittavia käytänteitä. Huomioitavaa on, että kasvattajat eivät monesti näe epätasa-arvoisuutta omassa toiminnassaan (Ylitapio-Mäntylä 2009, Lappalainen 2006).

Kulttuuriset käsitykset sukupuolirooleista vaikuttavat siihen, kuinka kasvattajat suhtautuvat lasten toimintaan. Värtö (2000) havaitsi heidän suhtautuvan eri tavalla tyttöjen ja poikien samanlaiseen toimintaan ja antavat sille erilaisia merkityksiä, jotka kytkeytyvät lapsen sukupuoleen. Tyttöjen kohdalla merkit maskuliinisuudesta pyritään hiljentämään ja kiinnitetään huomio toisaalle ja poikien kohdalla taas näitä merkkejä pyritään vahvistamaan. (Värtö 2000, 36 - 37.) Poikien fyysiseen aktiivisuuteen panostamista tapahtuu osittain myös tyttöjen kustannuksella päiväkotien arjessa (Lappalainen 2006, 43).

Kasvattajien käsitykset sukupuolista vaikuttavat siihen, millainen toiminta nähdään ominaiseksi pojille ja millainen tytöille. Monesti esimerkiksi ajatellaan, että pojilla on paljon energiaa, jota heidän pitää päästä purkamaan. Näin ollen pojat laitetaan purkamaan tätä energiaa johonkin isompaan tilaan kauemmas aikuisista ja tyttöjä taas vastaavasti kannustetaan leikkimään siististi esimerkiksi pöydän ääressä lähellä kasvattajaa (Ylitapio-Mäntylä 2009). Myös pojille ominaisina pidetyt leikit ja leikkivälineet ohjaavat ottamaan tilan haltuun, kun taas tyttöjen leikit eivät samalla tavalla kannusta fyysiseen aktiivisuuteen (Paju 2013, 171).

Vastaavasti kansainvälisissä tutkimuksissa on huomattu vanhempien suhtautuvan eri tavoin omien lastensa riskinottoon lapsen sukupuolen perusteella kannustaen poikia ottamaan enemmän riskejä (ks. Morrongiello & Dawber 1999). Vanhemman oma myönteinen suhtautuminen riskinottoon kannustaa lasta testaamaan rajojaan (ks. Little 2011; 2010a). Päiväkodin henkilökunnan asenteilla on puolestaan havaittu yhteys lasten mahdollisuuksiin harjoitella esimerkiksi kiipeilyä ja tasapainoilua (Stephenson 2003, Little 2010a).

Lapset oppivatkin hyvin varhaisessa iässä, millainen käytös on heidän sukupuolelleen sopivaa. Aiemmassa tutkimuksessa (Granié 2010, 723-733) on havaittu, että riskien ottaminen liittyy maskuliinisina pidettyihin piirteisiin. Tutkimuksesta käy ilmi myös, että samalla kun iän myötä tyttöjen taipumus osallistua maskuliinisina pidettyihin toimintoihin vähenee, myös heidän riskien ottamisensa vähenee. Tämä liittyy lasten iän myötä kasvavaan haluun toimia sukupuolelleen hyväksytyllä tavalla, jonka he oppivat vuorovaikutuksessa ympäristönsä ja erityisesti kasvattajiensa kanssa (mt. 2010, 723 - 733). Vanhempien on huomattu reagoivan eri tavalla lasten riskialttiiseen käyttäytymiseen: poikien kohdalla huomio kiinnittyy kuriin, tyttöjen kohdalla turvallisuuteen. (Morrongiello & Hogg 2004, 103 - 118.) Nämä stereotyyppiset käsitykset maskuliinisuudesta ja feminiinisuudesta ovatkin omiaan ruokkimaan myös päiväkodin sukupuolittavia käytäntöjä.

Uusin varhaiskasvatussuunnitelman perusteet otettiin käyttöön 1.8.2017 ja ensimmäistä kertaa se on myös oikeudellisesti velvoittava. Paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat voivat tarkentaa valtakunnallisia perusteita, mutta mitään sisältöjä tai tavoitteita ei saa jättää pois. (Opetushallitus 2016, 9.) Tämä tarkoittaa sitä, että päiväkotien on sitouduttava noudattamaan varhaiskasvatuksen perusteissa määriteltyjä tavoitteita ja muuttamaan toimintaansa siltä osin, kun ne eivät näitä tavoitteita entuudestaan noudata.

"Lapsilla tulee olla mahdollisuus kehittää taitojaan ja tehdä valintoja esimerkiksi sukupuolesta, syntyperästä, kulttuuritaustasta tai muista henkilöön liittyvistä syistä riippumatta (Opetushallitus 2016, 19)."

Tasa-arvo on määritelty tärkeäksi varhaiskasvatuksen tavoitteeksi. Tähän liittyen varhaiskasvatuksen pitää auttaa lasta saavuttamaan sellaiset tiedot ja taidot, jotka mahdollistavat hänen osallisuutensa ja aktiivisen toimijuutensa yhteiskunnassa. (Opetushallitus 2016, 14 - 19.) Tämän vuoksi onkin erityisen tärkeää tutkia, toteutuuko sukupuolten tasa-arvo todella päiväkodissa vai rajoittavatko sukupuolittavat käytännöt sen toteutumista.

1.1 Sukupuoli

Kun tarkastellaan geneettisistä, anatomisista ja hormonaalisista tekijöistä rakentuvaa sukupuolta, puhutaan biologisesta sukupuolesta (Ylitapio-Mäntylä 2009, 70). Biologinen sukupuoli (eng. sex) määritellään lääketieteellisesti lapsen synnyttyä tai jopa ennen sitä ultraäänitutkimuksissa. Tämä johtaa sukupuolen jakamiseen stereotyyppisesti vastakkaisiin määrittelyksiin. (Ylitapio-Mäntylä 2009,

70.) Bem (1981) väittääkin, ettei maailmassa ole mitään toista yhtä erottelevaa kahtiajakoa kuin jako miehiin ja naisiin (Bem 1981, 354). Jotta kasvatus olisi tasa-arvoista, on nähtävä biologisesti määritellyn sukupuolen yli ja pyrittävä tämän sukupuolen kaksijakoisuuden purkamiseen (Ylitapio-Mäntylä 2012, 22).

1970-luvulla otettiin biologisen sukupuolen rinnalle käyttöön sosiaalisen sukupuolen käsite (eng. gender) selittämään sukupuolta laajemmin sosiaalisena, psykologisena ja kulttuurisena kokonaisuutena. Sosiaalinen sukupuoli rakentuu tekemisen kautta sosiaalisesti ja siihen liittyvät roolit, käyttäytyminen ja identiteetin rakentuminen sosiaalisessa ympäristössä (Syrjäläinen & Kujala 2010, 30). Sosiaalisen sukupuolen näkökulmalla on haluttu korostaa, ettei ole vain yhdenlaisia naisia ja yhdenlaisia miehiä vaan, että naiset ovat keskenään erilaisia ja miehet keskenään (Ylitapio-Mäntylä 2009, 70).

Syrjäläinen ja Kujala (2010) nostavat esille myös kulttuurisen ja psykologisen sukupuolen. Kulttuurisella sukupuolella he tarkoittavat mielikuvien, ennakkoluulojen, odotusten, symbolien ja merkkien kautta sukupuoleen yhdistettäviä tekijöitä. He näkevät sukupuolen opittuna käyttäytymismallina, joka muotoutuu aina kulttuurisesti yhteiskunnan vaatimusten mukaan. (Syrjäläinen & Kujala 2010, 30.) Psykkinen sukupuoli taas kuvastaa henkilön omaa subjektiivista tietoisuutta sukupuolesta. Tämä sukupuoli-identiteetin kehitysprosessi kestää läpi elämän ja siihen vaikuttavat kulttuurisidonnaiset odotukset ja käsitykset sekä henkilön mahdollisuus toimia niin omalle sukupuolelleen tyypillisellä tavalla, että vastakkaisen sukupuolen rooleihin tutustuen. (Syrjäläinen & Kujala 2010, 31.)

Värtö (2000) taas toteaa sukupuoli-identiteetin rakentamisen tarpeellisuuden olevan tarpeetonta, koska se on kulttuurisidonnaisuutensa vuoksi keinotekoisia (Värtö 2000, 55). Pysyvän sukupuoli-identiteetin saavuttamisen ajatus on ongelmallinen myös, koska osa ihmisistä ilmaisee sukupuolisuuttaan moninaisemmin, yli sukupuolirajojen. Henkilöllä voi olla sukupuoliristiriitä, jolloin hän kokee ristiriitaa häneltä odotetun ja oman kokemuksensa sukupuolestaan ja kehostaan välillä. Transsukupuolisuus on sukupuoliristiriidan äärimmäisin muoto. (Huuska & Karvinen 2012, 35.) Varhaislapsuudessa sukupuolen ilmaiseminen on joustavampaa, koska kaikkia sukupuoleen liittyviä normeja ei olla vielä opittu. Toisaalta ajatus lapsen joustavuudesta ja keskeneräisyydestä sukupuolen kasvun suhteen saattaa johtaa myös siihen, etteivät aikuiset huomaa lapsen sukupuolirajan ylittävän samaistumisen vakavuutta hänelle itselleen. (Huuska & Karvinen 2012, 37.)

Vaikka sosiaalisen sukupuolen käsitteen nostaminen biologisen sukupuolen käsitteen rinnalle on rikastuttanut ajattelua sukupuolesta laajemmin kuin biologisista lähtökohdista, on sitäkin problematisoitu. Esimerkiksi Butler (2006) toteaa, Wittigin ajatuksiin pohjaten, että koska

sukupuoli on ruumiin poliittinen ja kulttuurinen tulkinta, myöskään sex-gender-jaottelua ei voida tehdä. Biologinen sukupuoli on lopulta aina sosiaalisesti määritetty ja sosiaalinen sukupuoli taas johdetaan biologiseen sukupuoleen. (Butler 2006, 197-198.) Postmoderni feminismi näkeekin sukupuolen moninaisena kaksijakoisuuden sijaan eli että sitä rakennetaan, vahvistetaan ja toistetaan puhetavoin yhteisön ja yhteiskunnan toimesta, joten sukupuoli-identiteettikään ei ole muuttumaton (Ylitapio-Mäntylä 2009, 71). Butler taas näkee sukupuolen performatiivisena (Butler 2006, 234-235). Tämä tarkoittaa, että sukupuolta esitetään, kerrotaan ja tehdään näkyväksi eri tavoin (Ylitapio-Mäntylä 2009, 72).

Johtopäätöksenä todettakoon, että tässä tutkielmassa sukupuolta tarkastellaan sosiaalisesti rakentuvana ja rakennettavana sukupuolena. Kuten aiemmista kappaleista käy ilmi, sukupuolen määrittäminen ei ole suoraviivaista eikä ongelmaton. Tutkielman tekijöinä tiedostamme sukupuolen kahtiajaon ongelman. Oletamme kuitenkin, että tutkimuskentällä tämä sukupuolen kahtiajako näyttäytyy voimakkaasti, joten ratkaisumme on tarkastella kasvattajien toiminnan eroja suhteessa oletettuihin tyttöihin ja poikiin.

1.2 Sukupuoli sosiaalisesti rakennettuna päiväkodissa

Opetushallitus (2018) määrittelee varhaiskasvatuksen lapsen suunnitelmalliseksi ja tavoitteelliseksi kasvatuksen, hoidon ja opetuksen kokonaisuudeksi. Tässä kokonaisuudessa pedagogiikan painotus korostuu. Lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukeminen ovat varhaiskasvatuksen keskeiset tavoitteet. Suomessa varhaiskasvatusta järjestetään esimerkiksi päiväkodissa, perhepäivähoidossa ja kerhotoimintana. (Opetushallitus 2018.) Tässä tutkielmassa tarkastelemme päiväkodissa tapahtuvaa varhaiskasvatusta. Koska määrittelemme sukupuolen sosiaalisesti rakennettuna, esittelemme seuraavaksi aiemman tutkimustiedon perusteella, miten sukupuoli sosiaalisesti rakentuu ja miten sitä rakennetaan päiväkodissa. Ensiksi tarkastellaan päiväkodin sukupuolistavia käytäntöjä ja sen jälkeen tarkennetaan kasvattajan puheeseen sukupuolistavana käytäntönä.

1.2.1 Päiväkodin sukupuolittuneet käytännöt

”Lapsena oleminen on lapsena tajuamista. Päiväkodissa tapahtuva sukupuolen rakentaminen perinteeseen kiinnittymällä tuo tämän esille. Lapsi ei voi esittää sukupuoltaan haluamallaan tavalla vaan tietty tyyli on ensisijainen. Tällöin lapsen yksilöllisyys ei tule huomioduksi ja lapsen ja aikuisen välinen erilaisuus, eriarvoisuus toimivana ja yhteiskunnallisena subjektina pysyy yllä. Aikuinen tietää

paremmin, mikä on lapselle eduksi ja mikä ei. Aikuisen näkökulma voittaa.” (Värtö 2000, 103.)

Suomessa tutkimus sukupuolittuneista käytännöistä varhaiskasvatuksessa on suhteellisen vähäistä. 2000-luvulla ilmestyneitä väitöskirjatutkimuksia ovat tehneet muun muassa Outi Ylitapio-Mäntylä (2009), Sirpa Lappalainen (2006) sekä Petteri Värtö (2000). Ylitapio-Mäntylä (2009) tarkastelee feministisellä tutkimusotteella lastentarhanopettajuutta suhteessa sukupuolittuneisiin käytänteisiin ja valtaan päiväkodissa. Lappalaisen väitöskirja (2006) taas on feministinen etnografia. Hän tarkastelee esiopetuksessa tapahtuvaa sukupuolen, kansallisuuden ja etnisyyden rakentumista. Värtön (2000) väitöskirjan näkökulma on maskuliinisuuksien rakentamisessa päiväkodissa. Aiemmistä tutkimuksista käy ilmi, että päiväkodissa ja kasvattajan toiminnassa on moninaisia sukupuolittuneita käytäntöjä, joita kasvattajat eivät usein edes tiedosta. Lappalaisen tutkimuksessa tästä puhutaan esimerkiksi myytissä suomalaisesta sukupuolten välisestä tasa-arvosta, jonka perusteella sukupuolten välinen epätasa-arvoisuus paikantuu "toisiin" eli uussuomalaisiin eikä täten suomalaisen yhteiskunnan sukupuoleen kohdistuvia hierarkkisia järjestyksiä huomata. (Lappalainen 2006, 43.)

Koska sukupuolittuneet käytännöt ovat kasvatustyössä niin jokapäiväisiä ja syvälle iskostuneita, niitä ei monesti edes tunnisteta. Kasvattajan arvot, kasvatuskokemukset ja asenteet vaikuttavat hänen toimintaansa. Myöskin eritasoiset varhaiskasvatussuunnitelmat tuottavat tietynlaisia kulttuurisia narratiiveja, joihin opettajat tukeutuvat ja joita he huomaamattaan toistavat. (Ylitapio-Mäntylä 2009, 73.) Alasuutari ja Karila (2009, 85) toteavat varhaiskasvatuksen suunnitelmien ohjeistuksen ja erilaisten kasvun seurantalomakkeiden tuottavan tietynlaista varhaiskasvatuksen pedagogiikkaa sekä lapsen toiminnan ja kehityksen arviointia. He pohtivatkin, tuottavatko suunnitelmat yksipuolista kuvaa lapsesta. Ylitapio-Mäntylä (2009) näkee kysymyksen olevan tärkeä myös sukupuolen näkökulmasta: tulevatko lapset päiväkodissa nähdä erinäisyyttä ja poikina (Ylitapio-Mäntylä 2009, 73)? Pohdintaa voitaisiin jatkaa myös koskemaan sitä, arvotetaanko oletettua tyttöyttä ja poikuutta keskenään samalla tavalla?

"Pojat ovat poikia vain jos tytöt ovat tyttöjä. "Feminiinisyys ja maskuliinisyys samoin kuin tyttöys ja poikuus ovat tekemistä ja jatkuvaa ominaisuuksien ja piirteiden hiomista. (Värtö 2000, 37.) Värtö (2000) näkee myös aktiivisuudeksi ja käytännölliseksi määritellyn maskuliinisuuden olevan osa jokaisen minuutta sukupuolesta riippumatta. Kasvattajat kuitenkin suhtautuvat eri tavalla tyttöjen ja poikien samantyyppiseen toimintaan ja antavat sille erilaisia merkityksiä, jotka kytkeytyvät lapsen sukupuoleen. Tyttöjen kohdalla tällaiset merkit maskuliinisuudesta pyritään hiljentämään ja kiinnitetään huomio toisaalle ja poikien kohdalla taas näitä merkkejä pyritään vahvistamaan. (Värtö

2000, 36 - 37.) Vastaavasti feminiinisyyden, joka mielletään maskuliinisuuden kulttuuriseksi vastakohdaksi, ajatellaan olevan pojilta kiellettyä. Feminiinisyyden ylipäättään ajatellaan olevan vähemmän kuin maskuliinisuus, mikä näkyy siinä, että poikien tarpeet, jotka ilmentävät maskuliinisuutta, menevät tytön tarpeiden edelle. (Värtö 2000, 37.)

Hakala (2007) toteaa, että koulumaailmassa sekä käytännöissä että opettajan puheessa toistuu paitsi poikien näkyvyys ja haastavuus myös tyttöjen hiljaisuus luokkahuonevuorovaikutuksessa. Mikään muu ero, kuten etninen tausta tai sosiaaliluokka, ei näkynyt yhtä systemaattisesti kuin kaksijakoinen sukupuoliero. Tämä sukupuolittuneisuus näkyy myös siinä, kuinka koulumenestyksestä puhutaan. (mt. 2007, 151.) Maskuliiniseksi mielletty saa tässäkin tutkimuksessa opettajalta positiivisempia määreitä kuin feminiiniseksi mielletty. Huomionarvoisesti tyttöjen tekemiset tulevat tutkijallekin näkyväksi vasta useamman katsomiskerran jälkeen. (Hakala 2007, 157.) Vaikka Hakalan (2007) tutkimus suuntautuu koulumaailmaan, kokemuksemme mukaan samat ilmiöt ovat havaittavissa myös päiväkodissa.

Lapsen iällä näyttäisi olevan vaikutusta siihen, miten hänen toimintaansa suhtaudutaan. Värtö (2000) huomioi esimerkiksi, että pienempien tyttöjen kohdalla maskuliiniseksi mielletty toiminta jää lähinnä huomiotta ja heidän huomionsa kiinnitetään toisaalle, kun taas vanhempien tyttöjen kohdalla heidän toimintansa oikaistaan joko paljon puhuvalla hiljaisuudella tai sanomalla asiasta suoraan (Värtö 2000, 36). Toisaalta myös lasten halu käyttäytyä sukupuolelleen hyväksytyllä tavalla kasvaa iän myötä. Nämä sukupuolittuneet mallit he oppivat vuorovaikutuksessa kasvattajien ja muun ympäristön kanssa. (Granié 2010, 723-733.)

Myös Lappalainen (2006) toteaa "oikeanlaisen" kulttuurisesti hyväksytyn feminiinisyyden rakentuvan tyttöjen ruumiillista aktiivisuutta rajoittamalla. Tämä näkyy arjessa siten, että poikien fyysiseen aktiivisuuteen panostetaan, kun taas tyttöjen liikunnallisia saavutuksia jopa vähätellään. (Lappalainen 2006, 43.) Sukupuoli asettaa kasvattajille stereotyyppisiä ennakko käsityksiä siitä, miten lapsi käyttäytyy tai miten häneen suhtaudutaan (Ylitapio-Mäntylä 2009, 70). Kasvattajat olettavat toimintansa olevan tasa-arvoista, vaikka he todellisuudessa suhtautuvat usein omien sukupuolittuneiden odotustensa mukaan eri tavalla tyttöjen ja poikien toimintaan (Ylitapio-Mäntylä 2012b, 71).

Merkille pantavaa on, että aiemmat päiväkodin sukupuolittuneita käytäntöjä tarkastelevat tutkimukset (Ylitapio-Mäntylä 2009, Lappalainen 2006, Värtö 2000) ovat olleet laadullisia. Laadullinen tutkimus auttaa ymmärtämään käsiteltävää ilmiötä syvällisesti, mutta siitä ei voida tehdä kovin luotettavia yleistyksiä (Alasuutari 2018, 231). Koemme, että tutkielmamme voi parhaiten tuoda uutta tietoa käsittelemäämme ilmiöön yhdistämällä määrällisiä ja laadullisia tutkimusmenetelmiä.

1.2.2 Kasvattajan puhe sukupuolittavana käytäntönä

Kasvattajien puheessa ilmenee moninaista sukupuolittuneisuutta, joten sen tarkasteleminen on olennaista sukupuolen ja sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta. Tiina Teräs on tarkastellut kasvattajien sanallista vuorovaikutusta tyttöjen ja poikien kanssa (Teräs 2010, 2012). Aineistosta ilmenee, että poikia kehuaan enemmän kuin tyttöjä. Tässä aineistossa pojat saavat 60% kaikista kehuista ja tytöt puolestaan 40%. (mt. 2012, 106.) Toisaalta myöskään kaikki pojat eivät saa kehuja osakseen eivätkä kaikki tytöt jää kehuitta. Kehutta jääneiden lasten osuus on kuitenkin huomionarvoinen. (mt. 2012, 106.)

Teräs (2012) määrittää kehun myönteiseksi sanalliseksi arvioksi lapsesta. Hän korostaa kehujen merkitystä lapsen itsetunnon vahvistamiselle, mutta nostaa esiin myös vallan näkökulman. Kehumalla lapsia kasvattajat tulevat muovanneeksi ja pitäneeksi järjestystä yllä ja samalla tuovat esille vallitsevia kulttuurisia koodeja ja odotuksia. (Teräs 2012, 104-105.) Kun kasvattaja kehuu lasta hän samalla viestittää lapselle, millainen käytös ja toiminta on toivottavaa ja mitä ylipäättään arvostetaan (Teräs 2012, 104).

Tytöt ja pojat saavat kehuja päiväkodissa erilaisista asioista. Teräksen tutkielman aineistossa kehut jakaantuvat enimmäkseen erilaisiin suorituksiin ja taitoihin ja toisaalta taas lapsen ulkonäköön, persoonaan ja nähdyksi tulemiseen (Teräs 2012, 106). Oman tutkielmamme näkökulmasta kiinnostavia havaintoja ovat poikien kohdalla huomion kiinnittäminen fiksuuteen, viisauteen, tarkkuuteen ja rohkeuteen, kun taas tyttöjen kohdalla kehuja saa ahkeruudesta. Rohkeudesta kehuaan poikien kohdalla erityisesti liikunnallisten toimintojen kohdalla. (Teräs 2012, 111.) Myös Värtö (2000) toteaa poikien saavan päiväkotiarjessa enemmän kehuja ja kannustusta kuin tyttöjen, koska tyttöjen hyvän käyttäytymisen oletetaan olevan ”luonnollista” (Värtö 2000, 31 - 33.)

Teräs (2010) jakaa kehut kielellisen rakenteen perusteella minä-muodossa, sinä-muodossa ja kolmannessa persoonassa annettuihin kehuihin. Hänen aineistossaan kaikki kehut, joissa kasvattaja viittaa itseensä esimerkiksi ”Ai ku mä oon ylpee teistä, te ootte nyt jumpannut kovasti” kohdistuvat pojille. Samoin suurin osa (71%) sinä-muodossa annetuista kehuista kohdistuu pojille. Näissä kehuissa kehuja kohdistaa kehun suoraan kehun saajalle (”Hienosti muistit”) ja on selkeämmin kontaktissa lapseen, jota kehuaan. Kolmannessa persoonassa annetut kehut annetaan useimmiten tytöille. Tässä kehutyyppissä kehattava nostetaan pikemminkin muille esimerkiksi kuin puhuteltaisiin häntä suoraa (”Pinja voitelee siinä hienosti”). Näin ollen pojat saavat enemmän henkilökohtaista positiivista palautetta ja tytöt taas nostetaan esimerkiksi muille heidän toimissaan päiväkodin

normien mukaisesti. Kehut siis omalta osaltaan saattavat olla vahvistamassa sukupuolistereotypioita (Teräs 2012, 118).

Kasvattajat tulevat puheessaan usein luokitelleeksi tytöt ja pojat kahdeksi erilliseksi luokaksi. Tämä ongelmallisesti paitsi niputtaa kaikki saman sukupuolen edustajat homogeeniseksi ryhmäksi myös vahvistaa näiden kahden ryhmän eroja keskenään. Myös Hakala (2007) huomioi koulussa oppilaiden sukupuolten esiintyvän puheessa ikään kuin varmoina kategorioina ja että heidät jaetaan itsestään selvästi toimintoihin näiden kategorioiden perusteella (Hakala 2007, 150). Teräksen aineistossa (2010) käytetään komennettaessa ilmausta "pojat", vaikkei asia koskisi kaikkia poikia ja saattaisi koskea myös osaa tytöistä. Teräs (2012) toteaaakin hyvin kapeiden sukupuolikäsitysten pysyvän yllä tällaisten sukupuolittuneiden puhutteluidenkin ansiosta (Teräs 2012, 118).

Kasvattajien sukupuolittuneet ilmaukset puheissa kaventavat myös tyttöjen ja poikien mahdollisuuksia kasvattajien ohjatessa heitä itsestään selvästi erilaisiin leikkeihin. Tällä tavalla lapselle rakentuu käsitys, minkälainen leikki on hänelle sopivaa. (Teräs 2012, 118.) Perinteinen jako poikien autoleikkiin ja tyttöjen kotileikkiin elääkin vahvana päiväkodeissa. Tämä on ongelmallista myös siksi, että poikien käytössä on useimmiten sellaisia leikkivälineitä, jotka kannustavat liikkumaan laajemmin. Koska nämä esineet ovat itsessään jo niin sukupuolittuneita tai sukupuolitettavia, on sillä vaikutusta tyttöjen ja poikien liikkumisen eroihin. (Paju 2013, 171.)

1.3 *Riski*

Aiempien tutkimusten (Ylitapio-Mäntylä 2009, Lappalainen 2006, Värtö 2000) mukaan kasvattajat suhtautuvat eri tavoin tyttöjen ja poikien ruumiilliseen aktiivisuuteen. Tämä näkyy esimerkiksi tilanteissa, joissa lapsi ottaa riskejä. Seuraavaksi tarkastelemme, miten riskiä on määriteltä, miten riski on läsnä vaarallisen leikin tilanteissa ja miten kasvattaja suhtautuu riskinottoon. Erityisesti kiinnitämme huomiota siihen, miten lapsen sukupuoli vaikuttaa toisaalta riskinottoon, toisaalta siihen miten kasvattaja siihen suhtautuu.

Mikä on riski? Usein käytetty määritelmä on Rosan (1998, 28) muotoilu: "Riski on tilanne tai tapahtuma, jossa jokin ihmiselle arvokas (mukaan lukien ihmiset itse) on vaarassa ja jossa lopputulos on epävarma." Rosa korostaa, että tämän määritelmän mukaan lopputulos voi olla joko positiivinen tai negatiivinen – riski ei siis aina ole luonteeltaan negatiivinen ja vältettävä.

Boholmin (2003, 168) mukaan riski tulisi käsittää kontekstuaalisena ilmiönä, johon liittyvät niin vahingon aiheuttaja, vahingon kohde kuin arvio tapahtuman seurauksista. Puhtaasti subjektiivisena tai objektiivisena ilmiönä käsiteltynä jätetään huomiotta konteksti, joka kuitenkin ratkaisevasti vaikuttaa etenkin koettuun riskiin.

Puhuttaessa matalasta positiivisesta riskistä, tarkoitetaan tilannetta, jossa lapsi kokeilee itselleen haastavaa toimintaa, joka epäonnistuessaan saattaisi johtaa lievään loukkaantumiseen. Lapsi saattaa myös hakea apua voidakseen suorittaa tehtävän. Matalasta negatiivisesta riskistä puhuttaessa tarkoitetaan tilanteita, joissa lapsi käyttää leikkivälineitä ei-toivotulla tavalla, mahdollisesti aiheuttaen vähäisen vaaratilanteen. (Little 2010a.)

Little (2011) on huolestunut matalan negatiivisen riskin toiminnasta leikki-tilanteissa. Ympäristön tarjoamat vähäiset haasteet saattavat ohjata lapsia esimerkiksi kovaotteiseen leikkiin, joka on usein matalan negatiivisen riskin toimintaa. Tämä saattaa aiheuttaa enemmän loukkaantumisia kuin esimerkiksi kiipeily ja tasapainoilu. Littlen haastattelemat australialaiset vanhemmat ja päiväkodin työntekijät kokivat leikkikenttien ja päiväkodin pihan tarjoavan vain vähän motorisia haasteita lapsille. Tämän he kokivat vaikuttavan negatiivisesti lasten kehitykseen, sillä leikkiessä oli vaikea löytää tarpeeksi haastetta tarjoavia välineitä, joilla motorisia taitoja voisi harjoitella. (Little 2011.)

Saman suuntaisia tuloksia on saanut myös Copeland et al. (2012, 3 - 6), jonka tutkimuksessa haastatellut varhaiskasvattajat kuvasivat turvallisuusvaatimusten tehneen päiväkotien pihoista niin turvallisia, etteivät ne enää innostaneet lapsia leikkimään. Haastetta saadakseen lapset käyttivät leikkivälineitä ohjeiden vastaisesti, esimerkiksi kiipeilivät liukumäkeä ylöspäin ja kiipeilytelineen rakenteiden päälle.

Riskinotto kehittää monipuolisesti lapsen motorisia ja kognitiivisia taitoja. Ollessaan oman osaamisensa äärirajoilla lapsi oppii ongelmanratkaisua, sosiaalisia taitoja, sinnikkyyttä ja itsenäistä toimintaa. (Stan & Humberstone 2011.) Riskinotto leikkiessä kehittää lapsen kykyä arvioida toiminnan vaarallisuutta suhteessa omaan taitotasoon (Lavrysen ym. 2017, 101; Christensen & Mikkelsen 2008, 127). Eagerin ja Littlen (2011) mukaan riskinoton estäminen altistaa lapsen lihavuudelle, mielenterveyden ongelmille, oppimisen ongelmille, arviointikyvyn heikolle kehittymiselle sekä haittaa lapsen itsenäistymistä. Sandseter ja Kennair (2011) pohtivat lasten taipumusta hakeutua pelottavalta tuntuvien kokemusten pariin. Heidän mukaansa lapsi altistaa itsensä pelolleen saadakseen kokemuksen omasta pystyvyydestään. Mikäli näitä mahdollisuuksia ei ole tarjolla riittävästi, jää pelko epäonnistumisesta vaivaamaan lasta, aiheuttaen ahdistusta.

Tyttöjen ja poikien riskinotossa on aiemmissa tutkimuksissa havaittu eroja tutkittaessa kouluikäisiä lapsia. Christensenin ja Mikkelsenin (2008, 123-124) tutkimuksessa lapset ottivat yhtä paljon riskejä sukupuolesta riippumatta, mutta tyttöjen riskinotto painottui sosiaaliselle ja emotionaaliselle alueelle. Vastaavasti pojat osallistuivat enemmän leikkeihin, joihin liittyi fyysisen loukkaantumisen riski. Tytöt leikkivät kovaotteista leikkiä enimmäkseen yhdessä poikien kanssa, eivät juurikaan keskenään. Tällaisessa leikissä tytöt olivat poikia huolestuneempia liian kovista

otteista ja pyrkivät pitämään huolen siitä, ettei kukaan loukkaantuisi vakavasti. Tyttöjen käytös saattaa Morrongiellon (1999, 247) mukaan johtua sosialisatiosta, sillä vanhemmat kannustavat usein poikia ottamaan fyysisiä riskejä, kun taas tyttöjä herkemmin varoitellaan.

Saman suuntaisia tuloksia ovat saaneet myös Pellegrini (1989a) ja Humphreys & Smith (1987) tutkiessaan kouluikäisten lasten kovaotteista leikkiä. Alle kouluikäisiä on tässä suhteessa tutkittu melko vähän, mutta Scott ja Panksepp (2003) huomasivat tyttöjen ja poikien leikkivän yhtä paljon kovaotteista leikkiä tutkimuksessa, jossa verrattiin tyttö- ja poikaparien leikkiä valvotuissa olosuhteissa.

Little (2010a, 323) puolestaan havaitsi tyttöjen pyytävän apua ja ilmaisevan pelkoa kaksi kertaa poikia useammin vapaan leikin aikana leikkipuistossa. Tässä tapauksessa hän kuitenkin arvioi havainnoitujen poikien olleen motorisesti tyttöjä taitavampia, joten ero saattaa selittyä todellisella avuntarpeella.

1.3.1 Vaarallinen leikki

Kansainvälisessä tutkimuksessa käytetään termiä *risky-play*, jolle ei löytynyt valmista suomenkielistä käännöstä. Tässä tutkielmassa termi on käännetty vaaralliseksi leikiksi, joka mielestämme kuvaa tällaisen leikin luonnetta. Vaarallinen leikki voidaan määritellä toiminnaksi, jossa lapsi testaa rajojaan, haastaa itsensä ja oppii millainen toiminta voi johtaa loukkaantumiseen (Little & Wyver 2008). Tällaisessa leikissä lapsi joko tekee jotakin, mitä ei ole ennen tehnyt tai toimii äärirajoillaan ylittäen pelkonsa. Onnistumisen epävarmuus saa tilanteen tuntumaan riskialttiilta. Vaaralliseen leikkiin liittyykin tietoisuus siitä, että epäonnistuminen voi johtaa fyysiseen loukkaantumiseen. (Stephenson 2003; Sandseter 2011.)

Lapset valitsevat leikkinsä siten, että ne tarjoavat haastetta ja jännityksen tunteen, mutta ovat kuitenkin vaatimustasoltaan lasten hallinnassa (Little 2010a). Tasapainottelu toisaalta jännityksen aiheuttaman hyvänolon tunteen ja toisaalta epämiellyttävien tuntemusten välillä lisää lapsen kokemaa mielihyvää vaarallista leikkiä leikkiessä (Sandseter 2010). Lapset arvioivat jatkuvasti toiminnan vaarallisuutta suhteessa omaan taitotasoonsa, vaikka virhearvioita saattaakin tapahtua (Christensen & Mikkelsen 2008, 127). Mikäli rakennettu ympäristö, kuten leikkikenttä kiipeilytelineineen ja keinuineen ei tarjoa riittävästi haastetta ja jännitystä, lapset hakeutuvat kiipeilemään esimerkiksi puihin ja aidoille (Little 2011; Copeland 2012).

Halukkuus ottaa riskejä leikissä on yksilöllistä, mutta kaikilla lapsilla vaikuttaa olevan sisäinen tarve haastaa itsensä leikin keinoin (Sandseter 2011). Lasten luontaista halua kokeilla rajojaan on

tutkittu myös haastatteleamalla lapsia heille mieluista leikkivälineistä (Little & Eager 2010b). Tässä tutkimuksessa välineestä riippuen 70-90 % lapsista ilmaisi halunsa leikkiä haastavilla välineillä (esimerkiksi haastavassa kiipeilytelineessä ja putkiliukumäessä), vaikka vain pieni osa oli aiemmin kokeillut niitä. Tutkimuksessa havainnoidut lapset myös suosivat vaarallisempia leikkivälineitä vapaan leikin aikana. Sandseterin mukaan alle kouluikäisetkin lapset pystyvät arvioimaan omaa taitotasoaan suhteessa vaaralliseen leikkiin, ja näyttävät myös ymmärtävän toisten lasten erilaiset taitotasot ja mukavuusalueet (Sandseter 2009).

Sandseter (2007a, 2007b) on kategorisoinut vaarallisen leikin kuuteen kategoriaan, jotka jakaantuvat useisiin alakategorioihin. Nämä kuusi kategoriaa ovat leikkiminen 1) korkealla, 2) suurella nopeudella, 3) käyttäen vaarallisia välineitä, 4) vaarallisilla elementeillä sekä 5) kovaotteinen leikki (rough-and-tumble) ja 6) eksymisen vaara leikkiessä.

TAULUKKO 1. Sandseter (2007b)

Kategoriat	Alakategoriat
Korkealla leikkiminen	Kiipeily, tasapainoilu korkealla, hyppääminen korkealta, roikkuminen ja keinuminen korkealla
Suurella nopeudella leikkiminen	Keinuminen, mäenlasku, juokseminen kontrolloimattomasti, pyöräily, hiihto ja luistelu suurella nopeudella
Vaarallisten välineiden käyttö	Veitset, sakset, kirveet, köydet
Vaarallisilla elementeillä leikkiminen	Kalliot, syvä tai kylmä vesi, tuli
Kovaotteinen leikki	Painiminen, miekkailu kepeillä tms., leikitappelu
Eksymisen vaara leikkiessä	Ympäristön tutkiminen yksin, leikkiminen vieraassa ympäristössä

Myöhemmässä tutkimuksessaan Sandseter (2009) on tutkinut mitä erityispiirteitä vaarallisella leikillä on. Hän toteaa, että leikin vaarallisuuteen vaikuttavat sekä ympäristön erityispiirteet että lapsen yksilölliset erityispiirteet. Ympäristön erityispiirteitä, jotka lisäävät loukkaantumisen todennäköisyyttä, ovat esimerkiksi kiivettävien kohteiden korkeus ja jyrkkyys. Myös leikkiä valvovan aikuisen toiminta luetaan ympäristön erityispiirteeksi. (mt.)

Yksilöllisiä erityispiirteitä ovat vastaavasti lapsen keskittyminen toimintaan, kehon hallinta sekä nopeus ja korkeus, johon lapsi pyrkii leikkiessään. Siten leikin vaarallisuuteen vaikuttaa sekä se missä lapsi leikkii että miten hän leikkii. Näiden erityispiirteiden yhteisvaikutus määrittää leikin vaarallisuuden. (Sandseter 2009, 17.) Tällä Sandseterin jaottelulla on yhteys Boholmin (2003, 168)

esittelemään riskin kontekstuaaliseen määritelmään; riskin suuruus on riippuvainen yksilöstä itsestään, ympäristöstä ja omasta kokemuksesta.

1.3.2 Kasvattajan suhtautuminen riskinottoon

Tässä tutkielmassa tarkoitamme kasvattajilla kaikkia päiväkodissa lasten parissa työskenteleviä aikuisia. Päiväkodista riippuen he saattavat olla koulutustaustaltaan esimerkiksi lastentarhanopettajia, lastenhoitajia tai kouluttamattomia sijaisia.

Lasten riskinottoon ja vaaralliseen leikkiin ryhtymiseen vaikuttaa läsnä olevan aikuisen suhtautuminen toimintaan. Mahdollisuus kokeilla rajojaan riippuu suuresti siitä, millaisessa ympäristössä ja kuinka usein esimerkiksi ulkoillaan, sillä monesti vaaralliset leikit leikitään nimenomaan ulkotiloissa omaehtoisien leikin tilanteissa (Stephenson 2003, Sandseter 2007b). Myös aikuisen antamat ohjeet, kannustaminen ja kieltäminen vaikuttavat lapsen mahdollisuuksiin toimia. (Stephenson 2003, Little 2010a.)

Waters ja Begley (2007, 371) havaitsivat tutkimuksessaan, että riskejä välttävä lapsi leikki vaarallisia leikkejä vain "metsäkoulussa", jossa aikuiset ja ympäristö kannustivat kokeilemaan rajojaan. Sen sijaan paljon riskejä muutenkin ottavan lapsen havaittiin toimivan samalla tavalla sekä metsäkoulussa että tavallisella koulun pihalla. Kasvattajien ja ympäristön vaikutus onkin mahdollisesti suurempi niiden lasten kohdalla, jotka itse arastelevat vaaralliseksi kokemiaan leikkejä.

Tutkimuksissa on havaittu useimpien vanhempien ja varhaiskasvattajien pitävän riskinottoa keskeisenä osana lapsen kehitystä ja sillä uskotaan olevan positiivinen vaikutus lapsen minäkuvaan, itseluottamukseen, ongelmanratkaisuun ja motoristen taitojen kehitykseen (Little 2010a, McFarland 2018, Sandseter 2012). Myös negatiiviset vaikutukset, kuten loukkaantumisen riski tunnistetaan, mutta useimmat pitävät pieniä vammoja oppimisprosessiin kuuluvana asiana (Little 2010a, Little 2011, Sandseter 2012).

Lasten riskinotto saattaa herättää kasvattajissa pelon ja epämukavuuden tunteita, sillä lasten turvallisuus on heidän vastuullaan. Usein riskinotto nähdään kuitenkin niin oleellisena osana lapsen kehitystä, että kasvattajat ovat valmiita sietämään näitä tunteita tarjotakseen lapsille mahdollisuuden kokeilla omia rajojaan. (Sandseter 2012, 90–92.) Toisaalta myös valtakunnalliset turvallisuusmääräykset saattavat rajoittaa kasvattajien mahdollisuuksia tarjota lapsille motorisia haasteita (Little et al. 2012, 306). Sandseterin (2012) mukaan kasvattajilla saattaa olla keskenään eriäviä käsityksiä siitä, millaisia riskejä lasten voidaan antaa ottaa. Pääpiirteittäin periaatteet ovat

usein saman suuntaisia, mutta yksittäisissä tapauksissa kasvattajat toimivat oman arvionsa perusteella. Osa kasvattajista kestää paremmin lapsen riskinoton aiheuttamia pelon tunteita kuin toiset. (Sandseter 2012, 93–94.)

Morrongiello ja Dawber (1999, 243–245; 2000) ovat tutkimuksissaan havainneet isien ja äitien uskomusten lasten riskinotosta eroavan merkittävästi toisistaan. Tutkimuksiin osallistuneet isät pitivät lapsen kykyä arvioida riskin suuruutta ja sen seurauksia, kykyä valita omalle taitotasolleen sopivia toimintoja ja suhtautumista varautuneesti vaaralliselta vaikuttaviin tilanteisiin ensisijaisesti luonnostaan kehittyvänä taitona tai synnynnäisenä ominaisuutena. Vastaavasti äidit korostivat aikuisen roolia kaikissa näissä tilanteissa. Isien käsityksen mukaan lapset ottavat riskejä sukupuolesta riippumatta siksi, että se on lapsen synnynnäinen ominaisuus. Äitien mukaan tyttöjen riskinotto liittyy ajattelemattomuuteen, kun taas poikien toimintaan vaikuttaa muiden näyttämä malli.

Aiemmissa tutkimuksissa on havaittu vanhempien suhtautuvan eri tavoin tyttöjen ja poikien riskinottoon. Morrongiellon ja Dawberin (1999) tutkimuksessa vanhemmat ohjeistivat poikia merkittävästi enemmän kuin tyttöjä leikkitilanteessa, johon liittyi loukkaantumisen vaara. He myös vaativat useammin poikia suorittamaan tehtävän itsenäisesti siinäkin tapauksessa, että lapsi pyysi tai vaati vanhemman apua. Tytöille apua tarjottiin jo ennen kuin sitä ehdittiin pyytää 67 % tapauksista, kun taas pojille apua tarjottiin spontaanisti vain 17 % tapauksista. Tyttöjä myös varoiteltiin poikia useammin vaaran mahdollisuudesta. Näin siitä huolimatta, että tutkimukseen osallistuneiden lasten fyysiset taidot olivat samalla tasolla sukupuolesta riippumatta. Tytöiltä ei näin ollen ollut syytä odottaa heikompaa suoritusta tai pojilta automaattista itsenäisyyttä. (Morrongiello 1999, 236–240.)

Morrongiello ja Hogg (2004) haastattelivat vanhempia heidän suhtautumisestaan lastensa riskinottoon. Poikien kohdalla toiminnan rajoittamista perusteltiin kurinpidolla, kun taas tyttöjen osalta oltiin huolissaan heidän turvallisuudestaan. Toisaalta Hagan ja Kuebli (2007) havaitsivat tutkimuksessaan vain isien suhtautuvan tyttöjen riskinottoon huolestuneemmin kuin poikien vastaavaan suoritukseen. Tässä tutkimuksessa äidit auttoivat ja ohjeistivat lapsia yhtä paljon sukupuolesta riippumatta.

Littlen (2010a) mukaan lapset osaavat arvioida mitkä leikkitilanteet ovat vaarallisia, mutta heidän on vaikea hahmottaa, kuinka vaarallinen tilanne on. Siksi aikuisen suhtautuminen potentiaalisesti vaarallisiin tilanteisiin ohjaa sitä, miten lapsi tilanteen tulkitsee (Little 2010a). Sandseterin (2012, 93 - 94) ja Littlen (2012, 306 - 307) haastattelemat päiväkotityöntekijät korostivat kasvattajan roolia potentiaalisesti vaarallisten leikkitilanteiden arvioinnissa. Heidän näkemyksensä mukaan kasvattajat arvioivat jatkuvasti tilanteiden vaarallisuutta perustuen esimerkiksi lapsen

taitotasoon ja aiempiin kokemuksiin. Seuraava Littlen (2010a) kokoama taulukko kuvaa aikuisen mahdollisia toimintatapoja lapsen leikkiessä vaarallista leikkiä.

TAULUKKO 2. Aikuisen toimintatavat lapsen riskinottotilanteissa

Aikuisen toiminta
Valvominen
Kannustaminen
Fyysinen apu
Ohjeistaminen
Mallintaminen
Selittäminen
Käsky (lopettaa)
Käsky (muu)
Kehuminen
Varoittaminen
Interventio
Estäminen

Little (2011, 124) on havainnoinut vanhempien ja varhaiskasvattajien toimintaa lasten vaarallisen leikin tilanteissa. Leikkikentällä toteutetussa havainnoinnissa yleisin vanhemman ja kasvattajan toimintatapa oli valvominen, jota ilmeni vanhemmilla 67,99 % ja kasvattajilla 86,87 % kaikesta toiminnasta. Tällöin aikuinen ei siis ole muulla tavalla, esimerkiksi sanomalla jotakin, puuttunut lasten leikkiin. Aiemmassa tutkimuksessa vanhemmat valvoivat lapsiaan 67,4 % ajasta (Little 2010a). Huomattavaa on, että tyttöjä valvottiin 83,2 % ajasta, kun taas poikia valvottiin 59,5 %. Vanhemmat siis osallistuivat huomattavasti aktiivisemmin poikien kuin tyttöjen leikkeihin.

Valvomisen jälkeen seuraavaksi yleisimmät aikuisen toimintatavat näissä kahdessa tutkimuksessa (Little 2010; Little 2011) olivat auttaminen, kannustaminen, kehuminen ja neuvominen. Vähiten esiintyi estämistä ja varoittamista. (Little 2010a, 324; Little 2011, 124.)

Molemmissa tutkimuksissa sekä vanhemmat että kasvattajat pääosin tukivat jollakin tavalla lasten riskinottoa. Suurimmat osuudet aikuisen toiminnasta valvomisen jälkeen ovat kaikki toimintaan kannustavia toimia. Varoittamista ja estämistä puolestaan esiintyi vain yksittäisten aikuisten käyttämänä, ja silloinkin harvoin. (Little 2010a, 324; Little 2011, 124.) Näitä toimintaa rajoittavia toimia vanhemmat käyttivät ensimmäisessä tutkimuksessa vain poikiinsa (Little 2010a, 324).

Valvomista lukuun ottamatta erot aikuisen toimintatavoissa tyttöjen ja poikien suhteen olivat pieniä. Mallintaminen, varoittaminen, estäminen ja käsky lopettaa esiintyivät kukin aineistossa vain yhden vanhemman toimintana, ja kohdistuivat vain poikiin. Niiden osuus kaikista havainnoista oli pieni (2,2% - 6,46 %). (Little 2010a, 324.)

Voidaan siis todeta, että kasvattajalla ja vanhemmalla on monia eri tapoja suhtautua lapsen riskinottoon, ja tämä suhtautuminen määrittää lapsen mahdollisuuksia ottaa riskejä. Periaatteen tasolla aikuiset usein kokevat riskinoton olevan merkityksellistä lapsen kehityksen kannalta, mutta käytännössä he voivat silti toiminnallaan rajoittaa riskien ottamista. Lapsen sukupuoli saattaa vaikuttaa suhtautumiseen, vaikka tätä ei aina tiedostetakaan. Pelko lapsen loukkaantumisesta saattaa johtaa riskinoton rajoittamiseen.

1.4 Tutkimuskysymykset

Tässä tutkielmassa tavoitteenamme on tarkastella päiväkodin kasvattajien toimintaa tilanteissa, joissa lapset ottavat leikkiessään riskejä. Aiemman tutkimustiedon perusteella voimme olettaa, että lapsen sukupuolella on yhteys siihen, miten kasvattajat hänen ruumiillisesti aktiiviseen toimintaansa suhtautuvat (hypoteesi 1). Oletamme myös, että pojat saavat enemmän toimintaa kannustavaa ja tytöt enemmän toimintaa rajoittavaa palautetta kasvattajilta (hypoteesi 2). (ks. Lappalainen 2006, 43; Morrongiello 1999, 247.) Näitä hypoteeseja testaamme systemaattisella havainnoinnilla keräämästämme aineistosta. Lisäksi tarkastelemme laadullisen aineiston avulla tilanteita, joissa kannustamista ei esiinny.

Tutkimuskysymyksemme ovat:

1. Onko lapsen sukupuolella yhteyttä kasvattajan toimintaan lapsen riskinottotilanteissa?
2. Miten toimintaan kannustavat ja toimintaa rajoittavat kasvattajan toimintatavat jakaantuvat tyttöjen ja poikien kesken?
3. Millaisissa tilanteissa riskinottoon ei kannusteta, ja eroavatko nämä tilanteet tyttöjen ja poikien kesken?

Tutkielmamme on havainnointitutkimus, jonka tutkimusaineisto kerättiin kvantitatiivisesti strukturoidulla havainnointilomakkeella (KvantiMOTV 2010) sekä kvalitatiivisesti havaintopäiväkirjalla. Havainnointilomake (liite 1.) on rakennettu hyödyntäen Littlen (2010a) jaottelua kasvattajan toimintatavoista lapsen riskinoton ja vaarallisen leikin yhteydessä sekä Sandseterin (2007b) vaarallisen leikin kategorisointia. Lisäksi tarkastelemme kolmatta tutkimuskysymystä laadullisen havainnoinnin menetelmin havaintopäiväkirjaamme hyödyntäen.

Aineisto kerättiin päiväkodeista aamupäivän ulkoilun aikana. Määrällinen aineisto analysoitiin SPSS-ohjelmalla. Testasimme hypoteesia 1 ristiintaulukoimalla ja Mann-Whitneyn U-testillä. Hypoteesia 2 testasimme ristiintaulukoimalla ja tekemällä Mann-Whitneyn U-testin. Laadullinen

aineisto koostui kustakin havainnointikerrasta kerätystä havaintopäiväkirjasta, joka analysoitiin sisällönanalyysin menetelmiä mukaillen kolmannen tutkimuskysymyksen mukaisesti.

2 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA MENETELMÄT

Tässä tutkielmassa on käytetty sekä määrällisiä että laadullisia menetelmiä, eli mixed method –menetelmää. Sen etuna on, että menetelmät täydentävät toisiaan ja mahdollistavat monipuolisempien tutkimusongelmien asettamisen (Tuomi & Sarajärvi 2018, 57).

Tässä luvussa esittelemme tutkimuksen toteutusta ja käytettyjä menetelmiä. Kuvaamme tutkimukseen osallistujat, määrällisen ja laadullisen tutkimusotteen, aineiston keruun, aineiston käsittelyn sekä aineiston analyysin. Tutkimuksen käytännön toteutus esitellään kohdassa 2.3 Aineiston keruu.

2.1 *Tutkimukseen osallistujat*

Aineisto kerättiin tammi-helmikuussa 2018 Tampereella. Kyseessä oli kahdeksan päiväkotiryhmän harkinnanvarainen otos neljästä päiväkodista. Tampereen kaupungilla on 82 kunnallista päiväkotia, jotka jakautuvat viiteen tiimiin eli etelä, kaakko, keskusta, koillinen ja länsi (Tampereen kaupunki 2018). Otimme yhteyttä päiväkodin johtajiin eri tiimeistä, jotta aineistomme olisi mahdollisimman monipuolinen. Havainnointipäiväkodit- ja ryhmät valikoituivat kuitenkin ensisijaisesti päiväkotien johtajien osallistumishalukkuuden perusteella. Alun perin päiväkoteja piti olla mukana seitsemän, mutta neljä jättäytyi pois ennen aineistonkeruun alkamista. Koska havainnoitavien päiväkotien määrä oli jäämässä vähäiseksi, pyysimme mukaan vielä yhden päiväkodin.

Lapsia oli yhteensä 68, joista 34 oli tyttöjä ja 34 poikia. Lapsimäärä jäi toivottua pienemmäksi, koska osassa ryhmistä tutkimuslupia vanhemmilta palautui vain vähän. Aineiston koko on kuitenkin riittävä käyttämiemme tilastollisten testien tekemiseen (Metsämuuronen 2003, 469). Havaintoja kertyi yhteensä 286. Iältään lapset olivat 2-6-vuotiaita. Kaksi- ja kuusivuotiaita lapsia oli molempia vain 1. Muuten lasten iät jakaantuivat siten, että kolmevuotiaita oli 29% (n= 20), neljävuotiaita 25% (n= 17) ja viisivuotiaita 43% (n= 29).

Emme selvittäneet kasvattajien ammattinimikkeitä, sillä tässä tutkielmassa emme olleet kiinnostuneita esimerkiksi koulutustaustan ja kasvattajan toiminnan välisestä yhteydestä. Kelpoisuusvaatimusten vuoksi enemmistö havainnoitavista kasvattajista todennäköisesti oli lastentarhanopettajia ja lastenhoitajia. Tampereen kaupungin päiväkotiryhmissä on tyypillisimmin yksi lastentarhanopettaja ja kaksi lastenhoitajaa. Tämän lisäksi voi olla avustavaa henkilökuntaa. Tampereella on käytössä suhdelukuna kahdeksan lasta yhtä kasvattajaa kohden 3-5-vuotiaiden ryhmässä. Havainnoitavista kasvattajista kaikki eivät myöskään olleet ryhmän vakituksia kasvattajia vaan mukana oli myös sijaisia ja harjoittelijoita.

2.2 *Määrällinen tutkimusote*

Tämä tutkielma toteutettiin sekä kvantitatiivisella että kvalitatiivisella otteella. Kvantitatiivisella otteella tarkoituksena oli selvittää tutkittavan ilmiön yleisyyttä sekä sitä johtuvatko havaitut erot sattumasta vai löytyykö niiden väliltä systemaattista yhteyttä (Raunio 1999, 216). Pyrimme selvittämään tilastollisten testien avulla, ovatko havaitut erot tilastollisesti merkitseviä (Raunio 1999, 209).

Valitsimme kuvailevan tilastollisen menetelmän, jolla pyrimme selvittämään, miten tutkittava ilmiö näyttäytyy päiväkotikontekstissa (Nummenmaa 2009, 17). Aineisto kerättiin strukturoidulla, systemaattisilla havainnoilla, joka soveltuu hyvin määrällisen aineiston hankintaan (Vilkkä 2006, 37 – 38). Havainnointilomakkeeseen (liite 1) merkittiin juoksevilla numeroinnilla havainnon numero, jokaiselle aikuiselle ja jokaiselle lapselle yksilöllinen koodi, sukupuoli, ikä, palautteen tyyppi (kehu/kannustus, neuvo, fyysinen apu, kielto, varoittaminen, estäminen), vaarallisen leikin kategoria (korkealla, suurella nopeudella, vaaralliset välineet, vaaralliset elementit, kovaottainen leikki, eksymisen vaara ja muu mikä) sekä avoimet kohdat tilanne (esimerkiksi luistelu) ja muuta huomioitavaa (esimerkiksi mitä kasvattaja sanoi). Esittelemme tarkemmin näitä palautetyyppien ja vaarallisen leikin kategorioita luvussa 2.2.1.

2.2.1 Strukturoitu havainnointi tutkimusmenetelmänä

Havainnointi on metodi, jota käytetään havaintojen keräämiseen tutkimuksessa ja sen avulla voidaan saada tietoa esimerkiksi siitä, toimivatko ihmiset sanomallaan tavalla (Vilkkä 2006, 33). Asenteiden ja arvostuksien tasolla ihmiset usein kuvaavat sitoutuneensa tiettyyn arvomaailmaan, mutta tämä ei välttämättä heijastu käytännön toimintaan (Hirsjärvi ym. 2009, 2012). Sukupuoli ja valta ovat juuri

tällaisia ilmiöitä, joissa yhteiskunnalliset ja kulttuuriset merkitykset ovat hyvin piiloisia ja arkisiin rakenteisiin kiinnittyneitä. Myös päiväkotiarjen sukupuolistavat rakenteet vaativat usein keskitetympää ja tarkempaa tarkastelua tullakseen näkyviksi. (Ylitapio-Mäntylä 2009, 25.) Havainnointi voi tapahtua joko luonnollisessa ympäristössä tai laboratorio-olosuhteissa. (Vilka 2006, 33.) Luonnollisessa ympäristössä toteutettuna tämä menetelmä mahdollistaa todellisen maailman tutkimisen ilman keinotekoisia koeasetelmaa (Hirsjärvi ym. 2009, 213).

Havainnointimenetelmänä sopii hyvin muun muassa yksittäisten ihmisten ja heidän vuorovaikutussuhteidensa tutkimiseen sekä vaikeasta ennakoitavien tai nopeasti muuttuvien tilanteiden tutkimiseen kuten myös lasten ja nuorten tutkimiseen. Havainnointia voidaan käyttää metodina sekä laadullisessa että määrällisessä tutkimuksessa, mutta määrällisessä tutkimuksessa sitä ei ole perinteisesti pidetty kovin merkittävänä aineistonkeruutapana, koska havainnointiaineistot ovat usein monitasoisia ja laajoja eikä määrällisen tutkimuksen ajattelutavalla havaintoja pidetä kovin luotettavina huonon toistettavuuden vuoksi. (Vilka 2006, 33.) Kerätyn aineiston todenperäisyyttä saattaa heikentää tutkijan läsnäolo havainnointitilanteessa, sillä tutkittavat saattavat muuttaa käyttäytymistään tiedostaessaan olevansa havainnoitavana. Tätä haittaa voidaan pyrkiä vähentämään tutustumalla havainnoitavaan ympäristöön jo ennen varsinaisen aineiston keräämisen alkamista. Menetelmänä havainnointi sopii hyvin tilanteisiin, joissa tutkittavat eivät halua jostakin syystä kertoa haastattelijalle jotakin (Hirsjärvi ym. 2009, 213).

Havainnointi voi myös olla joko hyvin vapaasti tutkittavien toiminnan mukaan etenevää tai jäsenneiltyä ja ennalta tarkasti suunniteltua (Vilka 2006, 34). Omassa tutkielmassamme käytimme jälkimmäistä, joten avaamme sitä tarkemmin. Jäsenneilty havainnointi vaatii ongelman asettelua jo ennen havainnointia, tarkan ennakkoperehtymisen aiheeseen sekä muistiinpanotekniikan, tarkistuslistojen, luokittelun ja mitta-asteikon tarkkaa suunnittelua (Vilka 2006, 34). Siksi havainnointi onkin melko aikaa vievä menetelmä, mutta tarjoaa toisaalta onnistuessaan monipuolisen aineiston (Hirsjärvi ym. 2009, 214).

Havainnointi voidaan myös jakaa sen mukaan, millaisen roolin tutkija havainnointitilanteessa itselleen ottaa. Havainnointi voi olla esimerkiksi systemaattista havainnointia eli ulkopuolista havainnointia tai osallistuvaa havainnointia, jolloin tutkija on osallisena havainnoimassaan tilanteessa. Systemaattisella havainnoinnilla saadaan aikaan mitattavissa olevia tutkimusaineistoja, joten se soveltuu erityisen hyvin määrälliseen tutkimusmenetelmään. (Vilka 2006, 37 - 38.) Systemaattinen havainnointi on vuosien saatossa ollut kasvatustieteellisessä tutkimuksessa käytetyin havainnoinnin muoto, jolla on tutkittu mm. millaisia roolileikkejä lapset päiväkodissa ollessaan leikkivät ja millaista puhetta opettaja ja oppilaat oppitunnin aikana tuottavat. (Hirsjärvi ym. 2009, 214 - 215). Tässä tutkielmassa tutkijan positio oli ulkopuolinen havainnoija, joka pyrki vaikuttamaan

tilanteen kulkuun mahdollisimman vähän. Kokonaan ei havainnoijan vaikutusta voida kuitenkaan poistaa niin havainnointitilanteessa kuin havaintojen kirjaamisessa tai tulkinnassakaan (Papatheodorou, Luff & Gill 2012, 77).

Little (2010a) esittelee taulukon (taulukko 2), johon on koottu aikuisen mahdollisia toimintatapoja lapsen leikkiessä vaarallista leikkiä. Osa Littlen esittelemistä toimintatavoista vaikutti meistä keskenään päällekkäisiltä, esimerkiksi ohjeistaminen ja selittäminen. Siksi päädyimme käyttämään omassa havainnointilomakkeessamme kuutta kategoriaa aikuisen toiminnalle. Kategoriat ovat kehu/kannustus, neuvo, fyysinen apu, kielto, varoittaminen ja estäminen. Nämä toimintatavat voidaan oman tulkintamme ja aikaisemman tutkimuksen perusteella nähdä jakautuvan toimintaan kannustaviin ja toimintaa rajoittaviin. Tähän jaotteluun päädyimme, koska monissa aiemmissa tutkimuksissa (Morrongiello 1999, Little 2011, Lappalainen 2006) on havaittu aikuisten kannustavan vaarallisen leikin tilanteissa poikia ottamaan riskejä enemmän kuin tyttöjä. Vastaavasti tyttöjä on varoitettu poikia enemmän. Sandseterin (2007b) vaarallisen leikin kategorisointia hyödynsimme sellaisenaan havainnointilomakkeessa.

2.2.2 Määrällisen aineiston keruu

Aineistonkeruu tapahtui tammi-helmikuussa 2018 neljässä eri päiväkodissa ja kahdeksassa päiväkotiryhmässä. Aineisto kerättiin ryhmän aamupäivän ulkoilun aikana eli kello 9-11 välillä ryhmästä riippuen. Yhdellä havainnointikerroista ryhmä oli jäähallissa luistelemassa. Havainnoimme kussakin paikassa noin tunnin. Kasvattajia oli ulkoilun aikana havainnoitavana vaihtelevia määriä. Keskimäärin heitä oli 3-4 valvomassa ulkoilua, mutta vaihtelua oli myös siinä, olivatko he ryhmän vakituksia kasvattajia vai esimerkiksi sijaisia tai harjoittelijoita. Välillä toisen ryhmän kasvattaja saattoi olla hetkellisesti vastuussa havainnointiryhmän lapsista.

Lähestyimme ensin päiväkotien johtajia, joita pyysimme informoimaan päiväkotiryhmien kasvattajia ja toimittamaan ryhmiin vanhemmille tarkoitetut tutkimuslupakaavakkeet (liite 2). Kaavakkeessa kerroimme vanhemmille tutkimuksen luonteesta ja aiheesta, ja kysyimme saako lapsi osallistua havainnointiin. Vanhemmat kirjasivat kaavakkeeseen lapsen nimen, iän, sukupuolen ja päiväkotiryhmän. Näin emme itse tulleet olettaneeksi lapsen sukupuolta. Kysyimme myös saako lapsesta kerätyt havainnot arkistoida ilman tunnistetietoja myöhempää käyttöä varten. Tässä vaiheessa oli vaihtelua eri päiväkotien välillä. Huomasimme, että ennen joulua kyselyjä tutkimuslupakaavakkeita palautui huomattavasti vähemmän, mikä on tietysti ymmärrettävää muutenkin kiireisen ajankohdan vuoksi. Kasvattajat kommentoivatkin, että mikäli he olisivat

sanallisesti pyytäneet havainnointilupia vanhemmilta, olisivat varmaan kaikki luvan antaneet. Niissä päiväkodeissa, joissa tutkimuslupakaavakkeet esiteltiin ja kerättiin vasta tammikuussa, palautuikin niitä perheiltä valtaosa.

Ennen kutakin havainnointikertaa esittäydyimme myös lapsille. Suurimmalla osalla kerroista tämä tapahtui aamupiirin aikana. Kerroimme, että olemme yliopiston tutkijoita ja että meitä kiinnostaa, mitä päiväkodin pihalla tapahtuu. Pyrimme vakuuttamaan lapsille, että he saavat toimia ulkoilun aikana ihan tavallisesti ja että me tutkijat olemme vain siellä ulkona katselemassa, mitä lapset ja aikuiset ulkoillessa tekevät. Kerroimme lapsille numeroliiveistä, jotka heille antaisimme ennen ulosmenoa. Näytimme lapsille myös muistiinpanovälineitämme. Annoimme lapsille mahdollisuuden kysyä, mikäli joku asia mietitytti. Lapset eivät tässä kohtaa yleensä esittäneet kysymyksiä tai kommentteja vaan vaikuttivat vielä hieman jännittyneiltä.

Laitoimme lapsille numeroliivit yleensä eteisessä. Tätä ennen olimme keränneet kasvattajilta lasten vanhemmilta palautuneet tutkimuslupakaavakkeet. Kirjasimme tutkimuslupakaavakkeisiin luvan saaneille lapsille numerot. Lajittelimme oikean määrän numeroliivejä valmiiksi esille ja laitoimme ne sitä mukaa lapsille, kun he olivat pukeneet ulkovaatteet. Yritimme antaa lapsille rennon ja positiivisen kuvan tutkimuksestamme. Saatoimme esimerkiksi verrata numeroliivejä vastaaviin, joita urheilijoilla on urheilukilpailuissa. Ajattelimme, että tämä saattaisi paitsi lisätä numeroliivin mieluisuutta lapselle myös virittää häntä toimimaan ulkoilun aikana liikunnallisesti. Lapsilla oli koko havainnoinnin ajan mahdollisuus kieltäytyä osallistumasta tutkimukseen. Neljä lasta kaikkiaan kieltäytyi ottamasta liiviä vastaan ja he ilmaisivat tämän haluttomuutensa hyvin selvästi. Tässäkin kohdassa pyrimme rentouteen ja positiivisuuteen ja ilmaisimme, että kieltäytyminen on täysin hyväksyttävää ja että heillä on toisaalta mahdollisuus ottaa liivit myöhemmin ulkoilun aikana, mikäli tahtovat. Kukaan näistä lapsista ei muuttanut mieltään, vaikka mahdollisuudesta muistutettiin ulkoilun aikana.

Hyödynsimme aineiston keruussa tutkijatriangulaatiota. Molempien läsnäolo mahdollisti ulkoilutilanteen näkemisen kokonaisuutena, sillä pystyimme hajaantumaan ja havainnoimaan kaikkia ryhmän kasvattajia. Päiväkotien pihojen koko ja muoto tekivät haastavaksi huomata, mitä toisella puolen pihaa tapahtuu. Toisaalta meillä oli myös mahdollisuus palata tilanteisiin havainnointikerran jälkeen ja kysyä toisen havainnoijan näkemystä tilanteesta, jonka kumpikin oli nähnyt.

Ennen aineiston keruuta olimme yhdessä pohtineet, miten kasvattajat saattaisivat kannustaa ja rajoittaa lasten toimintaa. Listasimme esimerkkejä sanamuodoista, joita työkokemuksemme perusteella riskinottotilanteissa saatettaisiin käyttää. Esimerkiksi neuvoa voi sanomalla "toisella

tavalla", "tältä puolelta" ja "katso mallia". Näin meillä oli yhtenäinen ymmärrys siitä, kuinka lähdimme tilanteita havainnoimaan.

Ensimmäisellä kerralla havainnointi toteutettiin rinnakkaishavainnointina, jotta ymmärryksemme tilanteiden luokitteluista yhtenäistyisi. Havainnoinnin jälkeen vertasimme havaintojamme ja keskustelimme vielä tarkemmin luokitteluperusteista. Päädyimme esimerkiksi yhdessä luokittelemaan pulkan vetämisen tasaisella maalla ja mäenlaskun pulkalla eri kategorioihin. Yhtenäistimme myös näkemyksiämme siitä, millaisen toiminnan luokittelimme riskinotoksi. Tästä esimerkkinä mainittakoon jalkapallon pelaaminen epätasaisella ja liukkaalla alustalla, jonka päädyimme keskustelumme jälkeen luokittelemaan riskinotoksi. Lopuilla kerroilla havainnoimme kumpikin eri kasvattajia kattavamman kuvan saamiseksi.

2.2.3 Määrällisen aineiston käsittely

Aineiston käsittely ja tilastolliset analyysit tehtiin IBM SPSS Statistics 23-ohjelmalla. Kokosimme aineistosta kaksi eri matriisia. Matriisiin 1 merkittiin jokainen yksittäinen havainto ja se soveltui karkeampien ajojen, kuten ristiintaulukointien tekemiseen. Matriisi 2 taas rakentui havainnointilasten perusteella ja siitä oli mahdollista tehdä monipuolisempi ja tarkempi Mann-Whitneyn U-testi.

Ensimmäistä tutkimuskysymystä varten luokittelimme saadun palautteen määrän kolmeen luokkaan ristiintaulukointia varten, jotta vähintään 81 % soluista olisi vähintään 5 havaintoa. Halusimme tuoda näkyviin ei lainkaan palautetta saaneiden osuuden, joten luokiksi muodostuivat ei lainkaan, 1-2 palautetta ja 3-26 palautetta.

Toista tutkimuskysymystä varten yhdistimme muuttujia. Strukturoidussa havainnointilomakkeessamme olimme jakaneet toimintaan kannustavan palautteen kolmeen kategoriaan, jotka olivat kehu/kannustus, neuvo ja fyysinen apu. Vastaavasti toimintaa rajoittavan palautteen olimme jakaneet kieltoon, varoittamiseen ja estämiseen. Matriisissa 1 luokittelimme palautteet sekä kuutena erillisenä palautetyyppinä, että uudelleen luokiteltuina kannustavana ja rajoittavana palautteena. Matriisissa 2 teimme kaksi summamuuttujaa kuudesta palautetyypin kategoriasta. Ensimmäiseen summamuuttujaan ”kannustava palaute” yhdistimme kehu/kannustuksen, neuvon ja fyysisen avun. Toiseksi summamuuttujaksi ”rajoittava palaute” yhdistimme kiellon, varoittamisen ja estämisen. Matriisissa 2 käytimme näiden lisäksi yhdistettyä ”kaikkea palautetta”. Näin otimme huomioon myös lapset, jotka eivät saaneet ollenkaan palautetta.

Testasimme palautetyyppien normaalijakautuneisuuden Kolmogorov-Smirnovin testillä. Testistä ilmeni, että muuttujat eivät olleet normaalisti jakautuneet ($p=0,00$). Tarkastelimme jakaumia myös histogrammin avulla, koska normaalijakaumatestit ovat hyvin herkkiä ilmoittamaan, ettei normaalijakautuneisuutta löytyisi. Tässä tapauksessa myös kuvaajat osoittivat, etteivät muuttujat ole normaalisti jakautuneita. Koska aineisto ei ollut normaalisti jakautunut, valitsimme epäparametrisia menetelmiä. (Nummenmaa 2004, 143.)

2.2.4 Määrällisen aineiston analyysi

Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä oltiin kiinnostuneita sukupuolen ja lasten saaman palautteen yhteydestä. Tätä lähestyimme ristiintaulukoinnin ja Mann-Whitneyn U-testin kautta. Ristiintaulukoinnilla voidaan tutkia muuttujien välistä riippuvuutta (Metsämuuronen 2003, 452). Ristiintaulukoinnilla halusimme selvittää ja kuvailla prosentuaalisia määriä ja eroja tyttöjen ja poikien saaman palautteen välillä. Teimme myös Khiin neliö –testin tarkastellaksemme, onko tämä ero tyttöjen poikien saaman palautteen määrän suhteen tilastollisesti merkitsevä (kts. Metsämuuronen 2003, 293). Mann-Whitneyn U-testillä testasimme hypoteesia 1 selvittääksemme vielä tarkemmin, onko tyttöjen ja poikien saaman palautteen määrässä tilastollista eroa. Mann-Whitneyn U-testi sopii pienillekin aineistoille, eikä edellytä muuttujien olevan normaalisti jakautuneita. Sillä voidaan kuitenkin selvittää tilastollinen merkitsevyys kahden muuttujan välillä. (Metsämuuronen 2003, 473; Nummenmaa 2004, 205.)

Toinen tutkimuskysymys käsitteli toimintaan kannustavan ja toimintaa rajoittavan palautteen jakautumista tyttöjen ja poikien välille. Palautteen tyyppiä tarkasteltiin ristiintaulukoinnilla ja määrää Mann-Whitney U-testillä. Testasimme palautetyypit sekä yksitellen että uudelleen rakentamillamme kannustava palaute ja rajoittava palaute summamuuttujilla. Ristiintaulukoimalla taas olimme kiinnostuneita näkemään prosentuaalisia eroja sukupuolten välillä näissä palautetyypeissä. Khiin neliö -testillä tarkastelimme, ovatko erot tilastollisesti merkitseviä.

2.3 *Laadullinen tutkimusote*

Kvalitatiivisella otteella tutkimukseen haluttiin täydentää ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä. Alasuutarin (2011, 231) mukaan kvantitatiivisilla menetelmillä saadaan tuotettua luotettavaa, mutta pinnallista tietoa ja taas kvalitatiivisilla menetelmillä saadaan syvällisempää, mutta huonommin yleistettävää tietoa. Parhaita tuloksia hänen mukaansa saadaankin käyttämällä sekä kvantitatiivisia

että kvalitatiivisia menetelmiä. Monesti kvalitatiivisia menetelmiä käytetään kvantitatiivisen tutkimuksen esitutkimuksena ja esimerkiksi hypoteesien muotoilun apuna (mt. 2011, 231). Omassa tutkimuksessamme kvalitatiivisilla menetelmillä pyrittiin täydentämään sitä tietoa, joka kvantitatiivisesti jäi havaintojen ulkopuolelle. Kvalitatiivinen aineistomme on kerätty samanaikaisesti kvantitatiivisen aineiston kanssa. Kirjoitimme jokaisesta havaintokerrasta lyhyen havaintopäiväkirjan riskinottoon kannustamisen näkökulmasta.

2.3.1 Aineistonkeruun etnografiset piirteet

Havainnointilomakkeessamme (liite 1) oli tilaa muistiinpanoille ja kirjoitimme siihen lyhyitä kvalitatiivisia havaintoja havainnointikerroista. Kirjasimme tilanteet nopeasti itsellemme muistiin ulkoilun aikana kvantitatiivisen havainnoinnin lomassa. Havainnot on siis kirjattu omin sanoin eivätkä sisällä esimerkiksi tarkkoja sitaatteja, kasvattajien tai lasten erittelyä tai tilanteiden kestoja. Kaikki lapset kvalitatiivisten havaintojenkin kohdalla ovat lapsia, joiden havainnointiin oli saatu lupa. Nämä havainnot kirjoitimme puhtaaksi havaintopäiväkirjaksi. Havaintopäiväkirja rakentui tiiviiksi havaintokertojen mukaan episodeittain eritellyksi tekstitiedostoksi. Pituutta havaintopäiväkirjalle tuli noin kolme arkkia Times New Roman - fontilla, fonttikoolla 12 ja rivivälillä 1,5.

Laadullisessa aineistonkeruumenetelmässämme oli feministisen etnografian sekä etnografisen kasvatuksen ja koulutuksen tutkimuksen piirteitä. Feministisessä etnografiassa ollaan erityisesti kiinnostuneita erojen tutkimuksesta (Gordon & Lahelma 2007, 22). Etnografisessa kasvatuksen ja koulutuksen tutkimuksessa katse on suunnattu sinne missä kasvatusta todelle tapahtuu. Samalla ollaan myös kiinnostuneita tarkastelemaan, miten kasvatusta siellä tapahtuu ja toisaalta mitä sen sivutuotteena tapahtuu. (Gordon & Lahelma 2007, 18.) Suomalaiselle etnografiselle tutkimukselle tyypillisesti olimme kiinnostuneita sukupuolesta ja siitä, kuinka eroja rakennetaan ja niitä rakentuu päiväkotiympäristössä. Erityisesti kiinnostus suuntautuu piilossa oleviin ilmiöihin ja niiden paljastamiseen. Feministisen tutkimusotteen mukaisesti tietoa tuotetaan sosiaalisesti ja aina tiettyyn kulttuuriseen paikkaan ja historialliseen aikaan kiinnittyneenä. (Ylitapio-Mäntylä 2009, 16.)

Etnografiselle tutkimukselle ominaisesti aineiston alustava analysointi alkoi jo kentällä suunnaten ja tarkentaen katsettamme (Lappalainen 2007a, 14). Koska olimme kiinnostuneita siitä, kannustetaanko poikia tyttöjä enemmän ottamaan riskejä, suuntasimme katseemme sen suuntaiseksi. Havaitsimme myös, että kaikki tyttöjen huomiotta jättämiset eivät tulleet kvantitatiivisella

havainnointilomakkeellamme näkyviin. Tästä johtuen aloimme paitsi havainnoida myös havaitsemaan ja kirjoittamaan ylös juuri näitä tilanteita. Etnografialle luonteenomaista on myös pidemmän ajan viettäminen kenttätöissä ja monipuolisuus sekä aineistoissa, menetelmissä että analyttisissä näkökulmissa. Tavallista etnografisessa tutkimuksessa on lisäksi osallistumisen, havainnoinnin ja tutkijan kokemuksen merkitys tutkimuksen prosessissa ja että tutkimus tehdään olosuhteissa, joissa tutkittavat elävät. (Lappalainen 2007a, 9-11.)

Merkittävin etnografiasta erottava tekijä tutkimuksessamme oli, että olimme kussakin päiväkodissa vain yhden aamupäivän ulkoilun ajan emmekä suuressa määrin osallistuneet päiväkodin arkeen. Lappalainen (2007b, 113) kuitenkin toteaa, että aina tutkijan oleminen kentällä on johonkin osallistumista, mutta osallistumisen tapa ja intensiteetti voivat etnografisessa tutkimuksessa vaihdella. Meistäkin tutkijoina tuntui vaikealta olla osallistumatta millään tavalla hektisiin uloslähtötilanteisiin ja aiemmalla kokemuksella päiväkodissa työskentelystä autoimme kasvattajia lasten hanskojen ja kenkien laittamisessa eteisessä. Omalta osaltaan tämä myös varmasti purki lasten mahdollista jännitystä vieraista aikuisista. Lappalainen (2007b, 114) kuvaa etnografisten muistiinpanojen keräämistä sosiaalisena prosessina, johon sisältyy aina tutkijan oma merkityksen anto ilmiöille hänen kirjatessaan asioita muistiin.

2.3.2 Laadullisen aineiston analyysi

Kolmas tutkimuskysymyksemme käsitteli niitä tilanteita, joissa kasvattaja ei kannustanut lapsia ottamaan riskejä ja toisaalta sitä, onko näissä tilanteissa eroa tyttöjen ja poikien kohdalla. Tätä tarkastelimme laadullisesti sisällönanalyysin menetelmiä mukaillen. Aineistomme oli muotoutunut jo valmiiksi hyvin tiiviiksi, koska havaintomme olivat syntyneet tukemaan ja täydentämään määrällistä aineistoamme. Aineistoa tulee aina tarkastella vain valituista teoreettis-metodologisista lähtökohdista ja huomioida vain ne asiat, jotka ovat oleellisia teoreettisen viitekehyksen ja toisaalta tutkimuskysymysten näkökulmasta (Alasuutari 2011, 83). Koska tämä aineisto oli kerätty lasten riskinoton kannustamisen ja kannustamatta jättämisen näkökulmasta, siinä ei ollut paljoakaan ylimääräistä tutkimuskysymyksemme näkökulmasta.

Sisällönanalyysin tavoitteena on tulkinnan ja päättelyn keinoin edetä kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta ilmiöstä. Siinä asioita yhdistelemällä saadaan lopulta vastaus tutkimustehtävään. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 89.) Sisällönanalyysi voi toimia joko yksittäisenä menetelmänä tai väljänä kehyksenä analyysille ja monet laadullisen tutkimuksen

analyysimenetelmät pohjautuvatkin sisällönanalyysiin. Tällöin tarkoitetaan väljällä kehyksellä toteutettavaa kirjoitettujen, nähtyjen ja kuultujen sisältöjen analyysia. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 78.) Sisällönanalyysille tyypillistä on, ettei analyysia ohjaa ensisijaisesti mikään valmis teoria tai epistemologia vaan siinä voidaan hyödyntää monenlaisia teoreettisia ja epistemologisia näkökulmia.

Tuomi ja Sarajärvi (2018, 78) esittelevät Laineen kehittämän laadullisen tutkimuksen analyysin rungon perusteella vaihteita, joita laadullisen tutkimuksen analyysissa on huomioitava. Ensimmäiseksi täytyy valita, mikä kyseisessä aineistossa kiinnostaa, jonka jälkeen erotellaan ja merkitään ne asiat, jotka aineistossa sisältyvät tähän kiinnostuksen alueeseen. Seuraavaksi luokitellaan, tyypitellään ja teemoitellaan aineistoa. (mt. 2018, 78.) Luokittelun tarkoituksena on yksinkertaisimmillaan löytää luokkia ja laskea niiden esiintymistä aineistossa, kun taas teemoittelussa siirrytään jo tutkimaan, mitä kustakin teemasta on sanottu. Kun alustava ryhmittely on tehty, voidaan alkaa tutkimuskysymyksen mukaisia teemoja ja niitä kuvaavia näkemyksiä. Tyypittelyn vaiheessa eri teemoja yhdistellään ja muodostetaan eräänlaisia yleistyksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 78.)

Tässä tutkielmassa sisällönanalyysia käytettiin väljänä analyysin kehyksenä ja siinä hyödynnettiin useita teoreettisia lähtökohtia. Laadullinen näkökulmamme tutkielmaan oli, millaisissa tilanteissa kasvattajat eivät kannusta lapsia ottamaan riskejä. Tämän näkökulman valitessamme, jätimme muut näkökulmat analyysin ulkopuolelle.

Koska käytimme laadullisen aineiston analyysissa sisällönanalyysin menetelmiä, ennen varsinaista analyysia oli päätettävä analyysiyksikkö. Koska aineistomme ei ollut tarkkaan litteroitu haastattelu vaan karkeampi havaintopäiväkirja, valitsimme havaintoyksiköksi useita lauseita sisältävät ajatuskokonaisuudet. (kts. Tuomi & Sarajärvi 2018.) Tutkimuskysymyksessämmekin olimme kiinnostuneita tilanteista, joissa kasvattaja ei kannusta lapsia ottamaan riskejä. Tällöin ei ole tarpeen keskittyä yksittäisiin sanamuotoihin, joiden tarkasteluun myöskään aineistomme ei sovellu. Puhtaaksi kirjoitetusta havaintopäiväkirjasta värikoodasimme yhteneviä kohtia aineiston analyysia helpottaaksemme. (kts. Eskola & Suoranta 2000, 55.)

Lähdimme lukemaan havaintopäiväkirjaa esittäen sille kysymykseksi, millaisissa tilanteissa kasvattajat eivät kannusta lapsia ottamaan riskejä. Samalla keskustelutimme aineistoa aiemman riskien ottamiseen ja päiväkodin sukupuolistavia käytäntöjä käsittelevän teorian kanssa (ks. Lappalainen 2007b, 129). ”Havainnoimalla kerätty etnografinen aineisto on siis moneen kertaan suodattunut: kaikkea ei ehdi havaita, kaikkea havaitsemaansa ei pysty kirjaamaan ja kaikkea kirjaamaansa ei aina saa aineistoksi koneelle asti (Lappalainen 2007b, 127.) Havaintoja siis pelkistettiin ja näin saatiin raakahavaintoja, joista sitten yhdistettiin yhteisen nimittäjän alle teemoja (Alasuutari 2011). Alasuutari korostaa, että kvalitatiivisessa tutkimuksessa havaintoja ei voi suoraan

pitää tuloksina vaan ne toimivat pikemminkin johtolankoina. Näiden johtolankojen avulla, valitsemallaan analyysimenetelmällä on mahdollista päästä syvemmälle, ikään kuin havaintojen taakse. (Alasuutari 2011.) Muodostimme havaintopäiväkirjastamme kolmannen tutkimuskysymyksemme mukaisia teemoja värikoodattuja tekstikatkelmia hyödyntäen. Aineistosta nousi esiin kolme teemaa, jotka olivat *sääntöihin vetoaminen, huomiotta jättäminen sekä kasvattajan keskittyminen muuhun toimintaan*.

Seuraavaksi esittelemme taulukoiden 4 ja 5 avulla aineiston analyysiprosessia. Analyysissa on väljästi hyödynnetty Milesin ja Hubermanin (1994) kuvaamaa analyysiprosessia. Taulukossa 4 esitellään esimerkinomaisesti, kuinka tekstikatkelmia pelkistettiin. Huomioitavaa on, että samassa tekstikatkelmassa saattaa löytyä useampikin pelkistetty ilmaus.

TAULUKKO 3. Esimerkki aineiston redusoinnista eli pelkistämisestä.

Alkuperäisilmaukset	Pelkistetyt ilmaukset
<i>Kaksi havainnoitua tyttöä istui lähes koko ulkoilun ajan pienessä mökissä leikkimässä kotileikkiä. Kasvattajat kävivät loppu-ulkoilusta "maistamassa" leikkiruokia ja kyselemässä leikistä, mutta kukaan ei aktivoinut heitä välillä liikkumaan.</i>	Tyttyjä ei aktivoida liikkumaan. Tyttyjen juonellista leikkiä rikastetaan.
<i>Kun tyttöjoukko leikki ja kiipeili jäämässä pitkän aikaa, aikuiset vain välillä vilkaisivat heitä eivätkä kommentoineet toimintaa mitenkään. Hetken päästä taas kun poikaporukka oli samassa jäämässä tekemässä samaa toimintaa, kasvattajat tulivat kehumaan laskua ja rikastivat tätä fyysisesti aktiivista leikkiä kyselemällä, ovatko pojat kenties pingviinejä.</i>	Tyttyjen liikunnallisen aktiivisuuden ohittaminen. Poikien liikunnalliseen aktiivisuuteen kannustaminen.
<i>Esimerkiksi kasvattajat käyttivät paljon aikaa organisoiden rekkojen vaihtoa mahdollisimman sujuvaksi, kun rekkoja ei riittänyt kaikille halukkaille pojille.</i>	Poikien liikunnalliseen aktiivisuuteen panostaminen.
<i>Tässä päiväkodissa oli paitsi pienin piha myös tiukimmat pihäsäännöt. Osan lapsista kanssa säännöissä joustettiin: Isot tytöt saivat mennä keskenään kielletylle alueelle, koska kasvattajan mukaan heihin voi luottaa. Samat tytöt saivat viedä kelkan mäkeen, vaikka poikia oli juuri kielletty.</i>	Tiukat pihäsäännöt. Säännöistä joustaminen tyttöjen kohdalla.

<i>Kasvattaja, jota tämä tutkija havainnoi käytti lähes koko ulkoilun päiväkodin pihan kolaamiseen eikä osallistanut tähän lapsia</i>	Kasvattaja keskittyy omiin asioihinsa.
---	--

<i>Kasvattajat kerääntyivät juttelemaan keskenään aamupäivän tapahtumista.</i>	Kasvattajat keskittyvät keskustelemaan keskenään.
--	---

Taulukossa 5 puolestaan esitellään, kuinka näistä pelkistetyistä ilmauksista rakennettiin abstrahoinnin avulla pääluokkia. Nämä kolme yhdistävää luokkaa vastaavat tutkimustehtäväämme ja ne esitellään seuraavassa tutkimustulokset luvussa 3.4. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä aineisto ratkaisee lopulta sen, kuinka monia luokkia analyysivaiheessa syntyy (Tuomi & Sarajärvi 2018).

TAULUKKO 4. Esimerkki aineiston abstrahoinnista.

Alaluokka	Yhdistävä luokka
Tyttöjen liikunnallisen aktiivisuuden ohittaminen Tyttöjä ei aktivoida liikkumaan	Tyttöjen huomiotta jättäminen
Tiukat pihäsäännöt Poikien kuri Säännöistä joustaminen tyttöjen kohdalla	Sääntöihin vetoaminen
Kasvattajat juttelevat keskenään Sijainen keskittyy tilanteen hallintaan Kasvattaja tekee omia asioitaan.	Kasvattaja keskittyy muuhun toimintaan

3 TUTKIMUSTULOKSET

Tässä luvussa esittelemme saatuja tutkimustuloksia. Aloitamme kuvailemalla aineiston kokoa ja jakaumia. Sen jälkeen esittelemme tulokset tutkimuskysymys kerrallaan. Tutkimuskysymysten yhteydessä esitämme myös ennalta asettamamme hypoteesit. Kahta ensimmäistä tutkimuskysymystä analysoimme määrällisin menetelmin ja kolmatta laadullisesti.

3.1 *Tutkimustulosten taustatietoja*

Taulukossa 3 esitämme saadun palautteen frekvenssejä ja tunnuslukuja. Kokonaisuudessaan havaintoja palautteesta oli 286, joista toimintaan kannustavia palautteita oli 222 ja toimintaa rajoittavia palautteita 64. Kannustavista palautteista yleisin oli kehu/kannustus (n=112) ja rajoittavista puolestaan kielto (n=36). Kaikista vähiten esiintyi estämistä (n=7).

Saatu palaute oli kokonaisuudessaan huomattavan positiivista. Kannustavan palautteen pieninkin frekvenssi eli fyysinen apu oli suurempi kuin suurin rajoittavan palautteen frekvenssi (n=44 ja n=36). Tämä näkyy myös keskiarvoissa, joissa kaikki kannustavan palautteiden keskiarvot ovat suurempia (0,65-1,60) kuin rajoittavan palautteen (0,10-0,59).

TAULUKKO 5. Kuvailutietoja palautteiden jakaantumisesta.

	n*	min	max	k.a.	kh	vinous	huipukkuus	n2*
kehu/kannustus	112	0	10	1,60	2,254	2,062	4,010	43
neuvo	66	0	7	1,00	1,466	2,138	5,215	34
fyysinen apu	44	0	11	0,65	1,976	4,339	19,129	17
kielto	36	0	4	0,59	0,950	1,999	4,077	26
varoittaminen	21	0	3	0,32	0,609	2,143	5,241	18
estäminen	7	0	2	0,10	0,352	3,671	14,175	6
summa	286							

*n on palautteen määrä, n2 on palautetta saaneiden lasten määrä

Palautetyyppien suhteelliset osuudet näkyvät taulukossa 5. Taulukkoon on koottu kunkin palautetyyppin keskimääräinen osuus kaikesta annetusta palautteesta. Saadun palautteen positiivisuus näkyy kannustavan palautteen suurena suhteellisena osuutena kaikesta annetusta palautteesta. Kannustavan palautteen keskimääräinen osuus saadusta palautteesta on 73,21 %, kun vastaavasti rajoittavan palautteen osuus on 26,80 %. Suurin keskihajonta on palautetypissä kehu (31,514) ja pienin palautetypissä estäminen (7,594).

TAULUKKO 6. Palautetyyppien suhteelliset osuudet kaikesta palautteesta.

palautetyyppi	k.a.	kh
kannustava palaute	73,21 %	29,912
kehu	39,73 %	31,514
neuvo	23,91 %	26,653
fyysinen apu	9,50 %	25,575
rajoittava palaute	26,80 %	29,903
kielto	17,16 %	25,575
varoittaminen	7,84 %	15,044
estäminen	1,88 %	7,594

Taulukossa 7 esitellään, kuinka kasvattajan antama palaute jakautui ikäluokittain. Taulukosta nähdään, kuinka suuri osuus (45,8 %) palautteesta kohdistui neljävuotiaille. Toisaalta nähdään myös, että 2-3-vuotiaat ovat saaneet kaikista vähiten palautetta ja heistä jopa 6 on jäänyt kokonaan ilman palautetta.

TAULUKKO 7. Palautteen jakautuminen ikäluokittain.

	2- 3-vuotiaat	4-vuotiaat	5- ja 6-vuotiaat	kaikki
lasten määrä	21 (30,9 %)	17 (25,0 %)	30 (44,1 %)	68 (100,0 %)
palautteen määrä	52 (18,2 %)	131 (45,8 %)	103 (36,0 %)	286 (100 %)
palautetta saaneet lapset	15	14	27	56
ilman palautetta jääneet lapset	6	3	3	12

Taulukosta 8 puolestaan nähdään, kuinka palaute kokonaisuudessaan on jakautunut iän ja sukupuolen mukaan. Nelivuotiaat pojat ovat saaneet huomattavan paljon palautetta suhteessa sekä saman ikäisiin tyttöihin (n=98 ja n=33) että kaikkiin ikäryhmiin sukupuolesta riippumatta. Muissa ikäryhmissä palautteen määrä jakautuu hyvin tasaisesti tyttöjen ja poikien välille. Kaksi- ja

kolmivuotiaissa pojat saivat hieman tyttöjä enemmän palautetta (n=27 ja n=25), viisi- ja kuusivuotiaissa puolestaan tytöt saivat vähän poikia enemmän palautetta (n=54 ja n=49).

TAULUKKO 8. Palautteen jakautuminen iän ja sukupuolen mukaan.

ikä	tytöt	pojat	kaikki
2-3-vuotiaat	25 (48,1 %)	27 (51,9 %)	52
4-vuotiaat	33 (25,2 %)	98 (74,8 %)	131
5-6-vuotiaat	54 (52,4 %)	49 (47,6 %)	103
summa	112 (39,2 %)	174 (60,8 %)	286

Kirjasimme havainnointilomakkeeseen ylös myös tiedon siitä, millaista vaarallista lapsi oli leikkinyt saadessaan palautetta. Tyypillisimmät vaarallisen leikin tilanteet olivat leikkiminen suurella nopeudella (esimerkiksi mäenlasku ja juoksu epätasaisella alustalla), leikkiminen korkealla (esimerkiksi kiipeileminen kiipeilytelineessä tai jäämässä sekä keinuminen) ja leikkiminen vaarallisilla välineillä (esimerkiksi pulkan vetäminen tasaisella maalla kovaa vauhtia ja lumen kolaaminen). Vähiten ilmeni eksymisen vaaraa tai leikkimistä yksin vieraassa ympäristössä, mikä olikin oletettavaa, sillä lapset ulkoilivat tyypillisesti päiväkodin aidatulla pihalla.

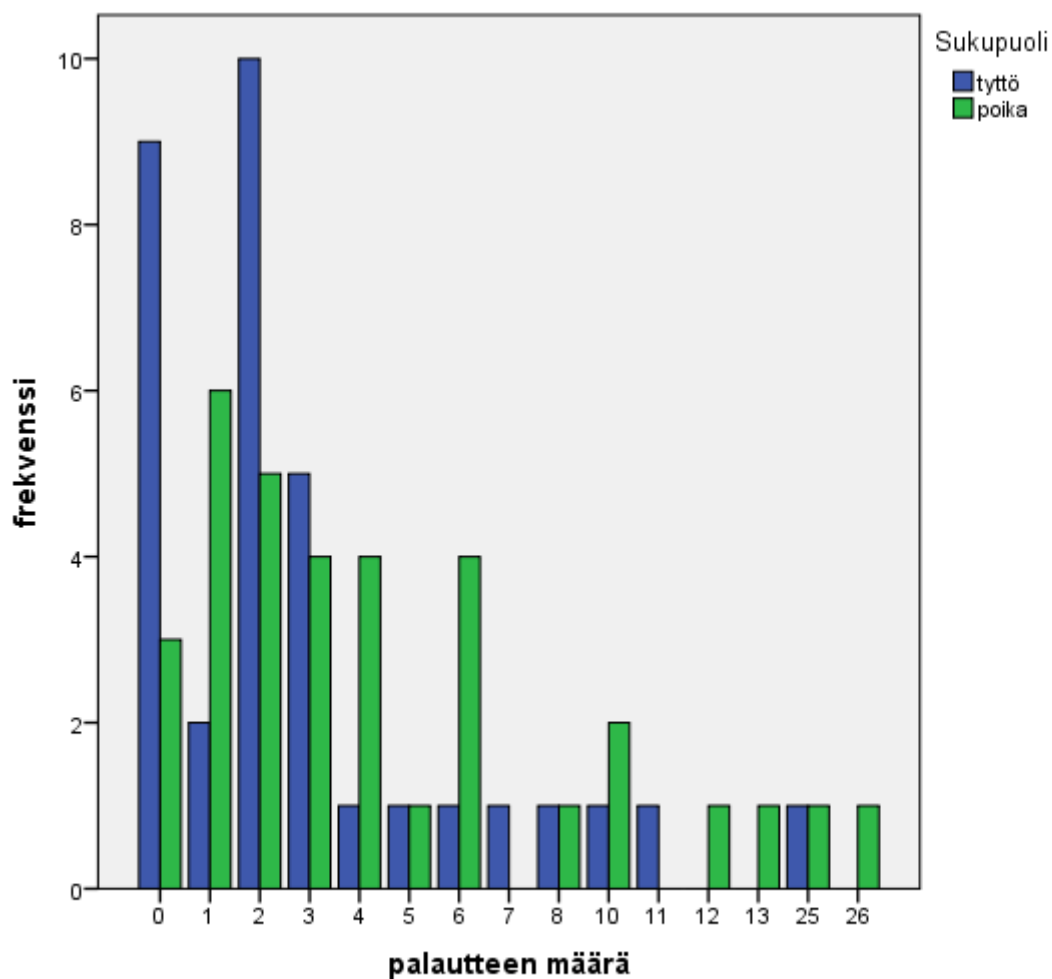
Emme ottaneet näitä vaarallisen leikin tilanteita osaksi analyysia, sillä niissä ei vaikuttanut olevan sukupuolittuneita eroja sen suhteen mitä lapset leikkivät tai mistä aikuiset heille antoivat palautetta. Lasten leikkimät vaaralliset leikit eivät siis jakautuneet selkeästi tyttöjen ja poikien leikkeihin, vaan esimerkiksi mäenlasku oli suosittua kaikkien lasten kesken. Toimintaan kannustavaa tai sitä rajoittavaa palautetta ei myöskään vaikuttanut annettavan erityisen paljon tai vähän missään vaarallisen leikin tyypissä.

3.2 *Lapsen sukupuolen yhteys kasvattajan toimintaan lapsen riskinottotilanteissa*

Ensimmäinen tutkimuskysymyksemme oli ”Onko lapsen sukupuolella yhteyttä kasvattajan toimintaan lapsen riskinottotilanteissa?”. Hypoteesimme 1 oli, että sukupuolella on yhteys kasvattajan toimintaan lapsen riskinottotilanteissa. Testasimme hypoteesia 1 ristiintaulukoimalla sukupuolen ja saadun palautteen määrän.

Lasten saamien palautteiden määrä vaihteli 0 ja 26 välillä. Tyypillisin palautteen määrä oli 2 palautetta. Kuviosta 1 näkyy, että poikien saamien palautteiden määrä jakaantui tasaisemmin kuin

tyttöjen. Ilman palautetta jääneistä suurin osa oli tyttöjä. Kuviosta 1 näkyy myös tarkemmin, kuinka saatu palaute jakautui sukupuolittain. Siitä voidaan havaita, että korkeimmat palautemäärät jakautuvat hyvin yksittäisille lapsille: 26 palautetta sai vain 1 poika ja 25 palautetta sai 1 poika ja 1 tyttö. Tyttöjen kohdalla yleisin palautteen määrä oli kaksi palautetta. Tämän verran palautetta sai 10 tyttöä. Tytöistä 5 sai 3 palautetta ja tätä suurempia määriä saivat enää yksittäiset tytöt. Poikien kohdalla palautemäärä jakautui tasaisemmin ja heistä yhden palautteen sai 5 poikaa, 2 palautetta 6 poikaa, 3, 4 ja 6 palautetta sai vielä 4 poikaa. Peräti 2 poikaa sai 10 palautetta.

KUVIO 1. Saadun palautteen määrä sukupuolittain

Taulukkoon 9 on koottu saadun palautteen sukupuolijakauma. Palautteen määrä on ristiintaulukointia varten luokiteltu kolmeen luokkaan: ei lainkaan palautetta, 1-2 palautetta ja 3-26

palautetta. Taulukosta 9 nähdään, että ilman palautetta jääneiden tyttöjen osuus kaikista tytöistä oli 26,4 %. Ilman palautetta jääneiden poikien osuus kaikista pojista oli vain 8,82 %. Yhden tai kaksi palautetta saaneissa tyttöjen ja poikien suhteellinen osuus on lähes sama (35,3 % ja 32,4 %). Sen sijaan 3-26 palautetta saaneissa tyttöjen suhteellinen osuus kaikista tytöistä on 38,2 %, mutta poikien suhteellinen osuus on 58,8 %. Huomattavasti suurempi osuus pojista on siis saanut vähintään kolme palautetta.

TAULUKKO 9. Saadun palautteen sukupuolijakauma

palautteen määrä	tytöt	tytöt suht.*	pojat	pojat suht.*	yhteensä
ei lainkaan	9	26,4 %	3	8,82 %	12
1-2 palautetta	12	35,3 %	11	32,4 %	23
3-26 palautetta	13	38,2 %	20	58,8 %	33

*tytöt suht. tarkoittaa tämän verran palautetta saaneiden tyttöjen osuutta kaikista tytöistä.

*pojat suht. tarkoittaa tämän verran palautetta saaneiden poikien osuutta kaikista pojista

Sukupuolella ja palautteen määrällä ei kuitenkaan ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä ($X^2(2)=4,528$, $p=.104$). Testasimme sukupuolen ja palautteen määrän yhteyttä myös Mann-Whitneyn U-testillä. Tälläkään testillä tilastollista merkitsevyyttä ei löytynyt ($U=434,00$, $p=.74$).

3.3 *Toimintaan kannustavan ja toimintaa rajoittavan palautteen jakautuminen*

Tutkimuskysymys kaksi oli ”Miten toimintaan kannustavat ja toimintaa rajoittavat kasvattajan toimintatavat jakaantuvat tyttöjen ja poikien kesken?”. Hypotesimme 2 oli, että pojat saavat enemmän toimintaan kannustavaa ja tytöt toimintaa rajoittavaa palautetta. Hypoteesia 2 testasimme ristiintaulukoimalla sukupuolen ja saadun palautteen.

TAULUKKO 10. Palautetyyppien jakautuminen sukupuolittain

palautteen tyyppi	tytöt	pojat
kehu/kannustus	51 (45,5 %)	61 (54,5 %)
neuvo	21 (31,8 %)	45 (68,2 %)
fyysinen apu	20 (45,5 %)	24 (54,5 %)
kielto	9 (25,0 %)	27 (75,0 %)
varoittaminen	11 (52,4 %)	10 (47,6 %)

estäminen	0 (0,00 %)	7 (100,00 %)
summa	112	174

Khiin neliö –testillä löytyi tilastollisesti merkitsevä yhteys saadun palautteen tyypin ja sukupuolen välille $X^2(5) = 13,212$, $p = .021$.

Testasimme hypoteesia 2 ristiintaulukoimalla sukupuolen myös kannustavan ja rajoittavan palautteen kanssa. Taulukosta 11 näkyy, että määrällisesti pojat ovat saaneet tyttöjä enemmän sekä kannustavaa ($n=130$ ja $n=92$) että rajoittavaa ($n=44$ ja $n=20$) palautetta. Tilastollista merkitsevyyttä ei kuitenkaan löytynyt ($X^2(1) = 2,166$, $p = .141$).

TAULUKKO 11. Kannustavan ja rajoittavan palautteen jakautuminen sukupuolen mukaan

palautteen tyyppi	tytöt	pojat	kaikki
kannustava palaute	92 (41,4 %)	130 (58,6 %)	222 (100,0 %)
rajoittava palaute	20 (31,3 %)	44 (68,8 %)	64 (100,0 %)
kaikki palaute	112 (39,2 %)	174 (60,8 %)	286 (100,0 %)

Testasimme Mann-Whitneyn U-testillä, onko sukupuolella yhteyttä siihen, kannustetaanko lasta ottamaan riskejä. Testasimme ensin toimintaan kannustavien palautetyyppien ja sukupuolen yhteyttä. Testasimme, kehutaanko, neuvotaanko ja autetaanko poikia enemmän kuin tyttöjä. Näissä toimintaan kannustavissa palautetyypeissä tilastollista merkitsevyyttä ei ollut sukupuolen ja palautetyypin välillä (kts. taulukko 12).

Tutkimme myös toimintaa rajoittavien palautetyyppien ja sukupuolen yhteyttä Mann-Whitneyn U-testillä. Testasimme, kielletäänkö, varoitetaanko ja estetäänkö tyttöjä enemmän kuin poikia. Kieltämisen ja sukupuolen välillä oli tilastollista merkitsevyyttä $U=403,00$, $p=.013$. Kuitenkin niin päin, että poikia kiellettiin enemmän kuin tyttöjä. Tilastollista merkitsevyyttä $U=476,00$, $p=.011$ oli myös estämisen ja sukupuolen välillä siten, että poikia estettiin enemmän kuin tyttöjä. Varoittamisen ja sukupuolen yhteys ei ollut tilastollisesti merkitsevä (kts. taulukko 12).

Teimme Mann-Whitneyn U-testin lisäksi käyttäen eri palautetyyppien suhteellisia osuuksia kaikesta saadusta palautteesta. Näin halusimme tutkia, onko palautetyypin suhteellisella osuudella yhteyttä lapsen sukupuoleen. Tällöin tilastollisesti merkitsevä yhteys saadun palautteen ja sukupuolen välillä löytyi palautetyypissä estäminen $U=312,50$, $p=.021$. Sen sijaan kiellolla ja sukupuolella ei ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä (kts. taulukko 12).

Taulukosta 12 näkyy, että palautetyyppien sukupuolijakaumat ovat tasaiset lukuun ottamatta palautetyyppiä kielto ja estäminen, joissa selvästi useampi poika on saanut palautetta. Toimintaan kannustavista palautetyypeistä harvinaisin oli fyysinen apu. Toimintaa rajoittavista palautetyypeistä estäminen oli harvinaisin palautetyyppi.

TAULUKKO 12. Erot palautetyypeissä sukupuolittain

palautetyyppi		Sukupuoli		U-testi		U-testi (suht. osuus)	
		tytöt	pojat	<i>U</i>	<i>p</i>	<i>U</i>	<i>p</i>
kehu	n	21	22	504,00	0,341	333,50	0,368
	<i>puuttuu</i>	13	12				
neuvo	n	16	18	487,00	0,227	364,00	0,688
	<i>puuttuu</i>	18	16				
fyysinen apu	n	8	9	565,50	0,839	371,50	0,746
	<i>puuttuu</i>	26	25				
kielto	n	8	18	403,00	0,013*	287,00	0,072
	<i>puuttuu</i>	26	16				
varoittaminen	n	10	8	549,00	0,644	317,00	0,161
	<i>puuttuu</i>	24	26				
estäminen	n	0	6	476,00	0,011*	312,50	0,021*
	<i>puuttuu</i>	34	28				

n tarkoittaa palautetta saaneiden lasten lukumäärää. *Puuttuu* tarkoittaa lapsia, jotka eivät saaneet palautetta tässä palautetyypissä.

3.4 Tilanteet, joissa riskinottoon ei kannusteta

Kolmannessa tutkimuskysymyksessämme tarkastelimme, millaisissa tilanteissa kasvattajat eivät kannusta lapsia ottamaan riskejä ulkoilun aikana, ja onko tilanteissa eroja tyttöjen ja poikien kesken. Havaintopäiväkirja-aineistosta nousi esiin kolme teemaa, jotka ovat sääntöihin vetoaminen, lasten sivuuttaminen sekä kasvattajan keskittyminen muuhun toimintaan. Näitä teemoja avaamme seuraavaksi.

3.4.1 Sääntöihin vetoaminen

Havainnointipäiväkotien pihalla suurimpana vaikuttajana tilanteissa, joissa kasvattaja ei kannustanut lapsia ottamaan riskejä olivat erilaiset säännöt. Kun kyseessä oli sääntöihin vetoaminen, lasten riskinottamista rajoitettiin aktiivisimmin kieltämällä tai varoittamalla. Tällöin saatettiin vedota esimerkiksi sääntöön (*sivupihalle ei saa mennä, talvella ei kiipeillä kiipeilytelineessä*) tai perustella

erikseen, miksi lapsen sen hetkinen toiminta on ei-toivottua (*voi törmätä muihin pulkalla, ei saa käyttää liian kovia otteita painiessa*).

Pihasäännöt ohjasivat, mitkä päiväkodin pihan alueista olivat käytössä lasten leikkeihin. Eräässä havaintopäiväkodissa tikapuut liukumäkeen oli talven ajaksi otettu pois käytöstä. Oli tilanteita, joissa lapset pyrkivät niihin kiipeilemään kiellostä huolimatta ja kasvattaja kielsi kiipeilyn välittömästi sääntöön vedoten.

Episodi 1: Toinen liukumäki oli otettu pois käytöstä. Siinä oli kieltomerkkikin. Liukumäessä oli kaltevat portaat, jotka olivat jäiset ja liukkaat talvisin. Kaksi havainnoitavaa lasta yrittivät uhmata sääntöä ja kiipeilivät portaissa. Kasvattaja kielsi toiminnan ja vetosi sääntöön.

Toisessa havainnointipäiväkodissa oli iso aidattu alue keinuille. Keinut oli otettu talveksi pois, mutta alueelle ei silti saanut mennä. Kun lapsiporukka fyysisesti aktiivisen leikin aikana harhautui keinualueelle, kehotti kasvattaja heitä heti poistumaan alueelta. Tämä kyseinen päiväkotikoti sattui vielä olemaan piha-alueiltaan havaintopäiväkodeista pienin.

Episodi 5: Iso keinualue oli rajattu aidoilla ja vaikka keinut olivat talveksi otettu pois, alueelle ei silti saanut mennä. Kaksi poikaa harhautuivat leikkisään alueelle ja heidät kehoitettiin heti pois alueelta.

Muualle kuin päiväkodin pihalla kulkiessa vedottiin myös liikennesääntöihin ja –turvallisuuteen, kun ohjattiin lapsia pysymään parijonossa tai paikallaan bussipysäkillä. Eräässä tilanteessa lapset kävelivät parijonossa kohti leikkipuistoa. Reitti kulki lähes koko matkan turvallista kävelytietä, mutta kasvattajat huolehtivat painokkaasti parijonossa näitistä olemisesta ja muun jonon perässä pysymisestä liikennesääntöihin vedoten.

Episodi 7: Ryhmäläiset kävelivät kahdessa osassa läheiseen leikkipuistoon. Reitti kulki suojaisaa kävelytietä asuintalojen keskellä. Kävelymatkalla kasvattajat vahtivat aktiivisesti lasten kulkemista siististi ja rauhassa parijonossa. Samalla kasvattajat ohjeistivat ja kertasivat liikennesääntöjä.

Toisessa tilanteessa reitti kulki vilkkaan autotien reunalla ja päättyi runsaassa käytössä olevalle bussipysäkille. Tällä kertaa liikennesääntöihin ja –turvallisuuteen vetoaminen vaikutti aiheelliselta.

Episodi 3: Samoin nämä samat isot pojat hortoilivat bussipysäkillä vähän vaarallisesti autotien vieressä ja heitä kiellettiin ja estettiin. Oli sellaisia "Pojat ei saa..."-kommentteja.

Varoituksissa viitattiin usein sääolosuhteisiin, kuten liukkauteen mäessä. Koska havainnointimme tapahtui talviaikana, sääoloihin liittyviä varoituksia tuli suhteellisen paljon. Eräässä tilanteessa

joukko tyttöjä kiipeili aidan reunalla ja kasvattaja varoitti tyttöjä ja pohti ääneen kiipeilyn järkevyyttä, koska aita saattoi olla liukas. Toinen kasvattaja kuitenkin tässä tilanteessa mahdollisti lasten riskin ottamisen menemällä aidan viereen valvomaan ja tarvittaessa auttamaan lapsia fyysisesti.

Episodi 6: Yksi kasvattaja oli jatkuvasti huolissaan, ”Onko viisasta kiipeillä siinä?” Hän myös kielsi aidalla kiipeilyn sen ”vaarallisuuteen” vedoten. Toinen kasvattaja taas pyrki mahdollistamaan turvallisissa rajoissa lasten fyysisen aktiivisuuden ja riskin ottamisen. Kasvattaja tuli aidan viereen valvomaan, jotta lapsilla oli mahdollisuus kiipeillä siinä ja tehdä temppuja. Hän myös tarvittaessa auttoi fyysisesti ja kehui lasten tekemiä temppuja. Temppuilun jälkeen hän myös jutteli lasten kanssa, että he voisivat toisella kertaa mennä puistoon temppuilemaan.

Sääntöihin vetoaminen ja sääntöjen rikkominen korostuivat poikien kohdalla. Poikia kiellettiin enemmän (ks. luku 3.2), koska he tyttöjä useammin kyseenalaistivat näitä sovittuja sääntöjä. Neljä- ja viisivuotiaat pojat esimerkiksi heittivät toistensa päälle lunta, vaikka varmasti tiesivät, että lumenheittäminen on päiväkodissa kielletty. Lumi oli pakkaslunta, joten tilanteessa ei ollut todellista vaaraa, näin ollen kasvattaja hermostui pojille tässä tapauksessa nimenomaan sääntöjen rikkomisesta.

Episodi 4: Ihan ulkoilun lopuksi aidan viereen riviin odottamaan pyydetty viisivuotiaat pojat alkoivat heitellä toistensa päälle pehmeää pakkaslunta. Kasvattaja oli pöyristynyt ja kielsi poikia toimimasta näin, koska päiväkodissa ei saa heittää lunta kenenkään päälle.

Säännöistä oltiin tietyissä tilanteissa kiinnostavasti valmiita joustamaan. Yhdessä havainnointiryhmässä 5-vuotiaat tytöt saivat mennä keskenään leikkimään sivupihalle, koska kasvattaja kertoi voivansa luottaa heihin. Sivupiha ei ollut muissa tapauksissa luvallinen alue eikä sitä valvottu. Samat tytöt saivat myös viedä mäkeen kelkan, vaikka pienempiä poikia oli juuri kielletty niin tekemästä.

Episodi 5: Osan lapsista kanssa säännöissä joustettiin: Isot tytöt saivat mennä keskenään kielletylle alueelle, koska kasvattajan mukaan heihin voi luottaa. Samat tytöt saivat viedä kelkan mäkeen, vaikka poikia oli juuri kielletty.

Sääntöihin vetoaminen siis korostui poikien kohdalla ja tyttöjen kohdalla säännöistä oltiin tietyissä tapauksissa valmiita joustamaan. Toisaalta sääntöihin saatettiin nojata välillä kyseenalaistamattomasti.

3.4.2 Lasten sivuuttaminen

Kun tarkastellaan tilanteita, joissa kasvattajat eivät kannusta lapsia ottamaan riskejä, toinen merkittävä aineistostamme noussut teema oli lasten sivuuttaminen. Tällä tarkoitamme sekä tilanteita, joissa kasvattaja ei huomioi lapsen riskinottoa että tilanteita, joissa riskejä ottamatonta lasta ei kannusteta ottamaan riskejä tai toisen lapsen kannustaminen fyysisesti aktiiviseen toimintaan menee sen edelle. Sivuuttamista tapahtui selvästi eniten tyttöjen toiminnan kohdalla. Oli esimerkiksi tilanne, jossa tyttöporukka kiipeili jäämäessä ja kasvattaja ei kiinnittänyt toimintaan ollenkaan huomiota.

Episodi 6: Kun tyttöjoukko leikki ja kiipeili jäämäessä pitkän aikaa, aikuiset vain välillä vilkaisivat heitä eivätkä kommentoineet toimintaa mitenkään. Hetken päästä taas, kun poikaporukka oli samassa jäämäessä tekemässä samaa toimintaa, kasvattajat tulivat kehuaan laskua ja rikastivat tätä fyysisesti aktiivista leikkiä kyselemällä, ovatko pojat kenties pingviinejä.

Toisessa tilanteessa tytöt rakensivat linnoitusta ja olivat aktiivisessa liikkeessä koko ulkoilun ajan, mutta kasvattajat eivät huomioineet tyttöjen aktiivisuutta millään tavalla. Pojat rekkaleikissään ylittivät jatkuvasti tyttöjen itselleen rakentaman leikkialueen rajoja. Kun tytöt kävivät valittamassa tästä kasvattajille, nämä suhtautuivat tilanteeseen lähinnä huvittuneesti, eivätkä puuttuneet asiaan. Tytöt kommentoivat itse ulkoilun päätyttyä, että heillä oli tosi lämmin, koska olivat liikkuneet koko ulkoilun ajan. Vasta tässä kohtaa kasvattaja kehui tyttöjen aktiivisuutta.

Episodi 4: Joukko viisivuotiaita havainnoimiamme tyttöjä oli vallannut itselleen ison lumikasan ja he puolustivat sitä äänekkäästi tunkeilijoilta. Lopulta he rakensivat lumipaakuista muurin siihen eteen. Rekkarallia ajavat pojat ylittivät toistuvasti tyttöjen reviirin rajoja ja tytöt kantelivat kasvattajille, jotka suhtautuivat kiistaan vähän huvittuneesti. Samat viisivuotiaat tytöt tulivat ulkoilun lopuksi kertomaan kasvattajalle, kuinka lämmin heille tuli, kun he kolasivat ja olivat muutenkin liikkeessä. Vasta tällöin kasvattaja kehui fyysistä suoritusta (leikin sisällöstä oli kysytty jo aiemmin)

Vastaavasti poikien leikkiessä jäämäessä heidän aktiivisuuttaan kannustettiin ja leikkiä rikastettiin kyselemällä, ovatko he kenties pingviinejä (Kappaleen 3.2.4 ensimmäinen sitaatti). Samoin poikien leikkimä rekkaralli sai hämmästyttävän paljon kasvattajien huomiota, kun useampi kasvattaja pysähtyi organisoimaan rekkojen mahdollisimman sujuvaa vaihtuvuutta poikien kesken. Tytöille rekkoja ei edes ehdotettu.

Episodi 4: Esimerkiksi kasvattajat käyttivät paljon aikaa organisoiden rekkojen vaihtoa mahdollisimman sujuvaksi, kun rekkoja ei riittänyt kaikille halukkaille

pojille. Useampi kasvattaja oli huolehtimassa, että kaikki halukkaat pojat pääsivät mukaan rekkaralliin. Rekkarallikiistoihin pyrittiin vastaamaan heti.

Oli myös useampi tilanne, jossa tytöt leikkivät lähes koko ulkoilun ajan staattista kotileikkiä ilman, että kasvattajat olisivat kannustaneet heitä fyysisesti aktiiviseen toimintaan. Näitä tilanteita leimasi se, ettei lasten toiminta häirinnyt päiväkotiarjen kulkua. Tytöt leikkivät rauhassa omassa rajatussa tilassaan eivätkä olleet kellekään häiriöksi. Kasvattajat kyllä kävivät keskustelemassa tyttöjen kanssa ja saattoivat osallistua leikkiin esimerkiksi asiakkaina. Tyttöjen juonellista ja sujuvaa leikkiä ilmeisesti arvostettiin eikä liikkumattomuutta nähty ehkä sen vuoksi ongelmana. Vastaavasti yksinäisiä ”haahuilijoita” pyrittiin kannustamaan jonkun aktiivisen toiminnan pariin esimerkiksi kolaamaan pihaa.

Episodi 1: Kaksi havainnoitua tyttöä istui lähes koko ulkoilun ajan pienessä mökissä leikkimässä kotileikkiä. Kasvattajat kävivät loppu-ulkoilusta ”maistamassa” leikkiruokia ja kyselemässä leikistä, mutta kukaan ei aktivoinut heitä välillä liikkumaan.

Episodi 4: Muutama havainnoimamme tyttö istui lähes koko ulkoilun ajan lumihangessa leikkimässä ruoanlaitto- ja kauppaleikkiä. Kasvattajat kävivät heidän luonaan asiakkaina, mutta eivät kannustaneet liikkumaan välillä. Lopuksi kyseisistä tytöistä yksi valitti kylmyyttä ja häntä kehoitettiin vain hyppimään. Tyttöjen kanssa pysähdyttiin keskustelemaan ja ruokkimaan heidän mielikuvitustaan

Tytöt sivuutettiin myös tilanteessa, jossa päiväkodin ainoa mieskasvattaja otti isompia poikia kanssaan sivupihalle pelaamaan jalkapalloa. Muut kasvattajat kehottivat toisiakin isoja poikia menemään mukaan peliin. Kukaan ei ehdottanut tytöille peliin mukaan menemistä, vaikka tilanteessa oli läsnä useampikin saman ikäinen tyttö. Merkille pantavaa oli, kuinka itsestään selvää ja kyseenalaistamatonta toiminta tilanteessa oli.

Episodi 2: Kun päiväkodin ainoa mieskasvattaja tulee ulos, hän pyytää isoja poikia mukaansa ja menee heti sivupihalle pelaamaan jalkapalloa näiden kanssa. Myös muut (nais)kasvattajat houkuttelevat poikia mukaan peliin jopa kesken muiden leikkien. Ketään tyttöä ei pyydetä pelaamaan jalkapalloa.

Määrällisessä aineistossa oli 12 lasta, jotka eivät saaneet lainkaan riskinottoon liittyvää palautetta ulkoilun aikana. Näistä lapsista 9 oli tyttöjä ja 3 poikia. Vaikka lasten määrä on pieni, on ilman palautetta jääneiden tyttöjen osuus huomattavan suuri suhteessa poikiin. Nämä lapset eivät joko hakeutuneet ottamaan riskejä tai heidän toimintansa jäi kokonaan huomiotta. Näissä molemmissa mahdollisuuksissa lasten riskinotto siis sivuutettiin.

3.4.3 Keskittyminen muuhun toimintaan

Lasten riskinottamisen kannustamista ei esiintynyt myöskään tilanteissa, joissa kasvattaja keskittyi johonkin muuhun toimintaan kuin pedagogiikkaan. Erään ulkoilun aikana kasvattaja kolasi päiväkodin pihaa lähes koko ulkoilun ajan, koska lumiaura ei ollut sopimuksesta huolimatta käynyt. Hän kommentoi ainoastaan kerran lasten toimintaa riskien ottamisen näkökulmasta.

Episodi 5: Toinen havainnoija sai vain yhden havainnon koko ulkoilun aikana. Kasvattaja, jota tämä tutkija havainnoi käytti lähes koko ulkoilun päiväkodin pihan kolaamiseen eikä osallistanut tähän lapsia.

Lähes joka päiväkodissa oli myös tilanteita, joissa kasvattajat kerääntyivät ulkoilun aikana juttelemaan keskenään, kun lapset olivat toiminnassa, joka ei häirinnyt päiväkodin arkea. Näissä tilanteissa riskin ottamiseen kannustaminen oli vähäisempää ja huomio kiinnittyi lähinnä tilanteisiin, jotka vaativat suoranaisesti kasvattajan puuttumista, kuten törmäysvaara mäenlaskussa tai kielletylle vesilätäkölle meneminen.

Episodi 6: Kun lapset olivat hajaantuneet leikkeihinsä, kasvattajat kerääntyivät juttelemaan keskenään paikalle, josta he näkivät lapset hyvin. Keskustelu alkoi työasioista ja rönkyli sitten kuulumisten vaihtoon. Juttelu keskeytyi, kun yksi kasvattajista huomasi muutaman lapsen menneen kielletylle sivupihalle katsomaan vesilätäkköä. Kasvattaja kiirehtii kieltämään toiminnan.

Episodi 7: Kasvattajat kerääntyivät juttelemaan keskenään aamupäivän tapahtumista. Välillä he huikkailivat positiivisia kommentteja lapsille. Yksi lapsi meinasi lähteä leikkialueelta liian kauas. Kasvattaja lähti hänen peräänsä ja juttelu keskeytyi.

Kasvattajien aktiivisuus lasten riskinottamisen kannustamisessa vaihteli samankin ryhmän sisällä. Oli myös sellaisia kasvattajia, jotka aktiivisesti pyrkivät mahdollistamaan lasten riskin ottamisen ja muuten fyysisesti aktiivisen toiminnan. Eräässä tapauksessa toinen kasvattaja oli oikeastaan kieltänyt toiminnan vaarallisuuteen vedoten ja jatkoi keskustelua aikuisten kesken. Toinen kasvattaja irtautui aikuisten välisestä juttutuokiosta ja mahdollisti lasten riskinoton valvomalla lähempää ja kannustamalla toimintaan.

Episodi 6: Yksi kasvattaja oli jatkuvasti huolissaan, ”Onko viisasta kiipeillä siinä?” Hän myös kielsi aidalla kiipeilyn sen ”vaarallisuuteen” vedoten. Toinen kasvattaja taas pyrki mahdollistamaan turvallisissa rajoissa lasten fyysisen aktiivisuuden ja riskin ottamisen. Kasvattaja tuli aidan viereen valvomaan, jotta lapsilla oli mahdollisuus kiipeillä siinä ja tehdä temppuja. Hän myös tarvittaessa auttoi fyysisesti ja kehui lasten tekemiä temppuja. Temppuilun jälkeen hän myös

jutteli lasten kanssa, että he voisivat toisella kertaa mennä puistoon temppuilemaan.

Toisessa tapauksessa ollaan luistelemassa ja kasvattajat keskittyvät kannustamaan lapsia riskinotossa. Tässäkin tilanteessa yksi kasvattaja erottuu juuri riskinottoon kannustamisessa. Tämä kasvattaja kannustaa lapsia yrittämään ilman tukia ja ylittämään itsensä. Kaksi muuta tarjoavat enemmän tukeaan turvallisissa rajoissa pysymiseen ja taluttavat lapsia kädestä jäällä.

Episodi 3: Yksi kasvattajista (opettaja) ohjasi enemmän ja teetti lapsilla luisteluharjoituksia ja kaksi muuta tuki arempia tai vasta luistelemaan opettelevia pystyssä pysymisessä. Tuen kanssa luistelevia kannustettiin myös kokeilemaan luistelemista ilman tukea. Osa lapsista oli jo tosi taitavia luistelijoita ja heille huikattiin kehuja "ohi menen". Lapsia kannustettiin rohkeasti vähän ylittämäänkin rajojaan luistellessa. Luistelun jälkeen kasvattajat vielä muistelivat hyvin sujunutta luistelua lasten kanssa

Päiväkotiarjen vaihtuvuus näkyi myös havainnoissamme. Ulkoilun aikana ryhmissä saattoi olla sijaisia, jotka eivät olleet lapsille tuttuja. Oli tilanteita, joissa nämä kasvattajat eivät antaneet yksittäisille lapsille lainkaan palautetta vaan keskittyivät pitämään tilanteen hallinnassa. On myös mahdollista, ettei näillä sijaisilla ollut alan koulutusta. Tämän lisäksi oli hetkiä, jolloin toisen ryhmän kasvattaja oli hetkellisesti vastuussa havainnointiryhmän lapsista tai vastaavasti havainnointiryhmän kasvattaja vastuussa toisen ryhmän lapsista. Nämä poikkeukset näkyivät luonnollisesti kasvattajan mahdollisuuksissa yksittäisten lasten riskin ottamiseen kannustamisen vähentymisenä näissä tilanteissa.

Episodi 2: Ensimmäiseksi ulostullut kasvattaja (sijainen) ei ota kehenkään lapseen kontaktia. Hän on sijainen ja vaikuttaa siltä, ettei hänellä ole pitkää kokemusta alalta. Kun seuraava kasvattaja tulee ulos, alkaa hän ohjeistaa tätä sijaista ja he pysähtyvät juttelemaan keskenään.

Episodi 6: Tässä ryhmässä ulos lähteminen kesti kauan vaihtuvien kasvattajien vuoksi. Loppujen lopuksi kasvattajia oli ulkona kuitenkin neljä, joista yksi oli lähihoitajaopiskelija. Opiskelija ei kannustanut lapsia ottamaan riskejä ja muidenkin kasvattajien kohdalla tämä vaihteli.

Tilanteissa, joissa kasvattaja keskittyy muuhun toimintaan kuin pedagogiikkaan, lasten riskinottoon kannustus jäi vähemmälle. Näissä tilanteissa oli kuitenkin eroja. Osassa tilanteista kasvattajien huomio oli muissa työhön liittyvissä asioissa, kuten sijaisen perehdyttämisessä, mutta osassa tilanteissa kasvattajien huomio harhautui työasioiden ulkopuolelle.

4 POHDINTA

Tässä luvussa pohdimme saatuja tutkimustuloksia verraten niitä aiempiin tutkimuksiin riskinotosta ja päiväkodin sukupuolittuneista käytännöistä. Punaisena lankana pohdinnassamme kulkee ymmärrys sukupuolesta sosiaalisesti rakentuneena ilmiönä. Etenemme tutkimuskysymys kerrallaan. Tulosten tulkinnan jälkeen tarkastelemme tutkimuksen luotettavuutta, sen eettistä toteutusta sekä teemme johtopäätöksiä.

4.1 *Lapsen sukupuolen yhteys kasvattajan toimintaan*

Ensimmäinen tutkimuskysymyksemme oli ”onko lapsen sukupuolella yhteyttä kasvattajan toimintaan lapsen riskinottilanteissa?”. Palautteen määrissä oli eroja tyttöjen ja poikien välillä. Tilastollisesti merkitsevää yhteyttä sukupuolen ja palautteen määrän välillä ei kuitenkaan löytynyt.

Ilman palautetta jääneitä lapsia oli 12, joista 9 oli tyttöjä. Palautetta saaneistakin tytöistä 4 palautetta tai enemmän saaneita oli vain 32,0 %, kun taas pojista 51,6 % oli saanut tämän verran palautetta. Kaikesta saadusta palautteesta 60,8 % oli suunnattu pojille ja 39,2 % tytöille. Tämä ero ei havaintojemme perusteella täysin kuvasta eroa lasten riskinotossa, sillä monesti tyttöjen riskinottoa ei huomioitu ollenkaan. Samastakin toiminnasta, kuten kiipeilystä jäämässä, saatettiin antaa pojille palautetta ja jättää tytöt huomiotta. Tämä havainto tukee aiempia tutkimuksia, joissa ilmenee, että poikien fyysisesti aktiivista toimintaa usein tuetaan tyttöjen kustannuksella (Värtö 2000, Lappalainen 2006).

Havainnointilomakkeemme ei ottanut huomioon tilanteita, joissa kasvattaja ei huomioi lapsen riskinottoa. Littlen (2010a) tutkimuksessa valvominen on eritelty omaksi palautetyypikseen, ja sen osuus on kaikista suurin sekä päiväkodin kasvattajien että vanhempien toiminnasta lasten leikkiessä (Little 2010a, Little 2011). Päädyimme havainnointilomaketta rakentaessa jättämään valvomisen pois tästä tutkimuksesta, koska arvioimme sitä olevan haastavaa luotettavasti havaita. Päiväkodin ulkoilutilanteissa pihalla on tyypillisesti useita kasvattajia, jotka valvovat lasten toimintaa melko etäältäkin. Siksi valvomisen havaitseminen ja kirjaaminen on huomattavasti tulkinnanvaraisempaa

kuin esimerkiksi neuvon tai kiellon. Valvomisen huomioiminen havainnoinnissa olisi kuitenkin voinut tuoda näkyväksi niitä tilanteita, joissa tyttöjen riskinottaminen jäi ilman palautetta.

On itsessään huomion arvoista, että 64:stä havainnoinnin aikana paikalla olevasta havainnoitavasta lapsesta 12 on jäänyt kokonaan ilman palautetta. Teräs (2010) havaitsi myös omassa tutkimuksessaan, että on lapsia jotka jäävät kokonaan kehujen ulkopuolelle. Sekä Teräksen aineistossa että omassamme valtaosa palautteetta jääneistä lapsista on tyttöjä. Aiemmissa tutkimuksissa kasvattajan suhtautumisesta lasten riskinottoon (Waters & Begley 2007, 371) on havaittu kasvattajan kannustamisella olevan erityisen suuri merkitys niiden lasten kohdalla, jotka muuten ovat arkoja tai varovaisia kokeilemaan rajojaan. Voikin pohtia, että jäävätkö juuri ne lapset ilman riskinottoon kannustamista, jotka siitä itseasiassa eniten hyötyisivät?

4.2 *Toimintaan kannustavan ja toimintaa rajoittavan palautteen jakautuminen*

Tässä luvussa esittelemme miten kasvattajan antama toimintaan kannustava ja rajoittava palaute jakautui tyttöjen ja poikien kesken. Käsitlemme ensin kannustavaa palautetta ja pohdimme tuloksia aiemman tutkimuksen valossa. Tämän jälkeen pohdimme rajoittavan palautteen jakautumista verraten tuloksia aiempaan kirjallisuuteen.

4.2.1 Kannustava palaute

Toinen tutkimuskysymyksemme oli ”miten toimintaan kannustavat ja toimintaa rajoittavat toimintatavat jakaantuvat tyttöjen ja poikien kesken?”. Saadun palautteen määrän ja sukupuolen välille löytyi tilastollisesti merkitsevä yhteys siten, että poikia kiellettiin ja estettiin enemmän kuin tyttöjä. Muiden palautetyyppien kohdalla tilastollista merkitsevyyttä ei löytynyt. Kannustavan ja rajoittavan palautteen määrällä ei ollut yhteyttä sukupuoleen.

Yleisin palautetyyppi oli kehu/kannustus, jonka suhteellinen osuus kaikesta saadusta palautteesta oli keskimäärin 39,73 % (kts. taulukko 4). Tytöt saivat 45,5 % kehuista ja kannustuksesta, pojat puolestaan 54,5 %. Tytöistä 21 ja pojista 22 sai kehuja, ilman jäi tytöistä 13 ja pojista 12. Lähes yhtä montaa tyttöä ja poikaa siis sekä kehuistiin että jätettiin kehumatta, mutta kehujen määrä oli pojilla hieman suurempi. Littlen (2010a, 324) tutkimuksessa puolestaan tyttöjä kannustettiin hieman poikia vähemmän, mutta toisaalta heitä kehuistiin vähän enemmän kuin poikia.

Kehujen suuri osuus tässä aineistossa voi johtua liikunnan merkityksen korostamisesta, joka on ollut paljon esillä varhaiskasvatuksen kentällä. Valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (Opetushallitus 2016, 46) korostavat fyysisen aktiivisuuden merkitystä osana lapsen päivää. Sen nähdään tukevan oppimista, sosiaalisia taitoja ja kokonaisvaltaista kehitystä.

Neuvojen suhteellinen keskimääräinen osuus oli 23,9 % (kts. taulukko 4) kaikesta saadusta palautteesta. Tyttöjen saamien neuvojen osuus oli 31,8 % ja poikien 68,2 % kaikista annetuista neuvoista. Tytöistä 16 ja pojista 18 sai neuvoja, kun taas ilman jäi tytöistä 18 ja pojista 16. Myös neuvoja saaneiden ja neuvoitta jääneiden lasten määrät olivat siis hyvin tasaiset sukupuolittain. Yksittäiset pojat ovat kuitenkin saaneet huomattavan paljon neuvoja, mikä näkyy poikien saamien palautteiden suurena osuutena kaikista saaduista neuvoista.

Fyysisen avun suhteellinen keskimääräinen osuus oli 9,50 % (kts. taulukko 4) kaikesta saadusta palautteesta. Tyttöjen osuus saadusta fyysisestä avusta oli 45,5 % ja poikien 54,5 %. Tytöistä on autettu 8 ja pojista 9 lasta, ilman apua oli jäänyt tytöistä 26 ja pojista 25. Kiinnostavasti Littlen (2010a, 2011) kahdessa havainnointitutkimuksessa yleisin aikuisen toimintatapa valvomisen jälkeen sekä vanhemmilla että päiväkodin henkilökunnalla oli fyysinen apu, jota esiintyi vanhemmilla 13,8 – 13,82 % ja päiväkodin henkilökunnalla 10,82 % (kts. taulukko 3) kaikesta toiminnasta. Omien kokemuksiemme perusteella suomalaisessa varhaiskasvatuksessa arvostetaan lasten omatoimisuutta ja itse yrittämistä. Yleinen käytäntö esimerkiksi on, että puuhun saa kiivetä sitten, kun pääsee sinne itse kiipeämään. Kasvattajat eivät siis tyypillisesti auta lapsia kiipeämään, vaan pikemminkin neuvovat tai kannustavat. Valtakunnallisissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2016, 23) kuvataan, miten lapsen tulee saada turvallisissa puitteissa oppia asteittaista itsenäisyyttä. Tässä aineistossa fyysistä apua annettiin lähinnä luistelun yhteydessä. Päiväkodin pihalla ulkoillessa fyysinen apu oli pikemminkin poikkeus kuin sääntö.

Morrongiellon ja Dawberin (1999) havaintojen mukaan tyttöjä autettiin herkemmin kuin poikia, jopa ennen kuin apua oli ehditty pyytää. Pojilta puolestaan odotettiin samassa tutkimuksessa suurempaa itsenäisyyttä, eikä apua aina saanut pyytämälläkään. Tässä tutkimuksessa emme havainneet tällaista ilmiötä. Poikia autettiin jopa hieman enemmän kuin tyttöjä, emmekä havainneet laadullisia havaintoja tehdessämme kasvattajien suhtautuvan eri tavoin tyttöjen ja poikien avuntarpeeseen.

Kannustavan palautteen suhteellinen osuus oli keskimäärin 73,21 % (kts. taulukko 4) kaikesta saadusta palautteesta. Tytöt saivat 41,4 % ja pojat 58,6 % kannustavasta palautteesta. Kaikkiaan kannustavaa palautetta oli 77,6 % kaikesta saadusta palautteesta. Paju (2013, 158) havaitsi omassa tutkimuksessaan ei-osallistuvan havainnoijan käyttämän kameran vaikutuksen havainnoitavien käytökseen. Hänen mukaansa tilanteen tallentaminen ei ole mahdollista siten, ettei tutkimus osaltaan

vaikuttaisi kuvattavaan tilanteeseen. Tutkija omalta osaltaan tuottaa tai houkuttelee esille havaintoja. Ilmiötä kutsutaan tutkijavaikutukseksi tai Hawthornen efektiksi (Papatheodorou & Luff 2012, 77). Itse koimme havainnoidessamme, että tutkijan läsnäolo vaikutti jonkin verran siihen tapaan, jolla lapsille puhuttiin. Kasvattajat halusivat ehkä antaa itsestään hyvän ja ammatillisen kuvan tutkijoille. He myös tiesivät, että olimme tulleet havainnoimaan nimenomaan aikuisen suhtautumista lasten riskinottoon. Voi olla, että kannustavaa palautetta tuli määrällisesti hieman autenttista tilannetta enemmän. Kaikkiaan kasvattajien ammattitaitoisuus kuitenkin välittyi esimerkiksi lasten fyysisen aktiivisuuden tukemisena. Kasvattajat tarjosivat aktiivisesti erilaisia liikkumiseen kannustavia välineitä ja suhtautuivat pääsääntöisesti sallivasti lasten riskien ottamiseen, kuten mäenlaskuun, jäämäissä kiipeilyyn ja tasapainoiluun.

4.2.2 Rajoittava palaute

Kieltojen suhteellinen osuus oli keskimäärin 17,16 % kaikesta palautteesta. Tytöt saivat 25,0 % ja pojat 75,0 % kielloista. Tytöistä kieltoja sai 8 ja pojista 18 lasta, ilman kieltoja jäi tytöistä 26 ja pojista 16. Sukupuolella ja kieltojen määrällä oli tilastollisesti merkitsevä yhteys. Pajun (2013, 170 - 171) mukaan pojat usein ”valtaavat” tyttöjä suuremman osuuden pihasta fyysisesti aktiivisilla ja paljon tilaa vaativilla leikeillä, kuten rekkarallilla. Tytöt puolestaan leikkivät tyypillisemmin leluilla, jotka vaativat pienemmän tilan, esimerkiksi maja- tai leikkimökkileikin välineillä. Thorne (1993) havaitsi tilan käytöllä olevan myös vallankäytön ulottuvuus: se kenellä on enemmän tilaa käytössään, sillä on myös enemmän valtaa. (Thorne 1993, 44.) Tässä aineistossa poikien leikkiä rekoilla ja pulkilla rajoitettiin jonkin verran kielloilla, mikäli se esimerkiksi häiritsi muiden leikkiä tai aiheutti vaaratilanteita. Tämä selittää osaltaan poikien saamien kieltojen suurempaa osuutta.

Morrongiello ja Hogg (2004) selvittivät vanhempien suhtautumista lastensa riskinottoon. Vanhemmat perustelivat poikiensa toiminnan rajoittamista kurinpidolla. Kurinpito näkyi omassa tutkimuksessammekin. Pojat rikkoivat tyttöjä useammin päiväkodin sääntöjä, kuten kieltoa heittää lunta, mistä seurasi kieltoja. Tässä aineistossa kielto oli pojilla yleisin rajoittavan palautteen palautetyppeistä.

Varoittamisen suhteellinen osuus oli keskimäärin 7,84 % kaikesta palautteesta. Tyttöjen osuus saaduista varoituksista oli 52,4 % ja poikien 47,6 %. Tytöistä 10 ja pojista 8 saivat varoituksia, ilman jäi tytöistä 24 ja pojista 26 lasta. Varoittaminen oli ainoa palautetyyppi, jossa tytöt saivat poikia enemmän palautetta. Littlen (2010a, 2011) tutkimuksissa varoittaminen oli yksi vähäisimmistä

havaituista vanhempien ja kasvattajien toimintatavoista, ja edusti vain 2,2 % - 6,46 % aikuisen toiminnasta. Ensimmäisessä tutkimuksessa varoitus kohdistui vain poikiin.

Morrongiello ja Dawber (1999) puolestaan havaitsivat, että tyttöjä varoiteltiin poikia enemmän. Myöhemmässä tutkimuksessa Morrongiello ja Hogg (2004) selvittivät vanhempien suhtautumista lastensa riskinottoon. Tyttöjen kohdalla oltiin huolissaan heidän turvallisuudestaan, ja heidän toimintaansa rajoitettiin sen vuoksi. Tässä aineistossa eroja tyttöjen ja poikien varoittamisessa ei juuri ollut, mutta tyttöjen kohdalla varoittaminen oli yleisin toimintaa rajoittavista palautetyypeistä.

Estämisen suhteellinen osuus oli keskimäärin 1,88 % kaikesta palautteesta. Tyttöjä ei estetty lainkaan, ja pojista 6 lasta estettiin. Sukupuolen ja palautteen määrän välillä oli tilastollisesti merkitsevä yhteys. Littlen (2010, 2011) havainnointitutkimuksissa estäminen oli toisiksi harvinaisin palautetyyppi, jota esiintyi vain 2,5 % kaikesta aikuisen toiminnasta. Tällöinkin estäminen kohdistui ensimmäisessä tutkimuksessa vain poikiin.

Tässä aineistossa estämistä edelsi usein kielto. Mikäli kielto ei tehonnut, tai tilanne oli vaarallinen esimerkiksi liikenteen vuoksi, turvautui kasvattaja estämiseen. Kokemuksemme mukaan lapsia pyritään päiväkodissa lähtökohtaisesti ohjaamaan sanallisella ohjeistuksella

Rajoittavan palautteen suhteellinen osuus oli keskimäärin 26,8 % kaikesta palautteesta. Tytöt saivat 31,3 % ja pojat 68,8 % rajoittavasta palautteesta. Rajoittavan palautteen osuus kaikesta palautteesta oli 22,4 %. Havainnoijan läsnäolo saattoi osaltaan joissain tilanteissa vaikuttaa rajoittavan palautteen vähäiseen osuuteen. Usein kasvattajat muotoilivat palautteen positiivisen kautta, ikään kuin kiersivät sen. Sen sijaan, että olisi kielletty vaikkapa kiipeämästä jostakin, neuvottiin menemään toiselta puolelta. Kokonaisuudessaan palaute oli kuitenkin varmasti aidosti lapsia kannustavaa, eikä selity pelkästään havainnointitilanteen erityisluonteella.

4.3 Tilanteet, joissa riskinottoon ei kannusteta

Kolmannesta tutkimuskysymyksestämme nousseet tulokset tilanteista, joissa kasvattaja ei kannusta lapsia ottamaan riskejä näyttäytyivät sukupuolittuneina. Poikien kohdalla riskien ottamista rajoitettiin vetoamalla sääntöihin, kun taas tyttöjen kohdalla riskinotto jätettiin huomioimatta tai siihen ei erikseen kannustettu. Tämän lisäksi kasvattajien keskittyminen muuhun toimintaan kuin pedagogiikkaan nousi aineistosta vahvasti esiin tilanteissa, joissa riskinottoon ei kannustettu.

4.3.1 Säännöt, kuri ja pojat

Päiväkodeilla oli käytössä erilaisia toimintaa ohjaavia pihäsääntöjä. Pihoissa oli usein tiettyjä alueita, joihin ei saanut mennä. Tiettyjä toimintoja, kuten mäenlaskua varten oli pihoissa määrätty jokin tietty paikka, jossa se oli sallittua. Sääntöjen tiukkuus ja määrä vaihtelivat jonkin verran päiväkotien kesken. Kasvattajat pyrkivät kuitenkin kaikkialla mahdollistamaan lasten toiminnan omien sääntöjensä rajoissa. Lasten liikkumista ohjaakin usein tila sääntöineen, aikatauluineen ja materiaaleineen (Paju 2013, 170; Kalliala 2008, 50). Kasvattajat ohjasivat lapsia toimimaan näiden raamien sisällä, ja säännöistä poikkeamista seurasi usein kielto.

Osa pihäsäännöistä tuntui pohjaavaan aidosti turvallisuuteen, osa puolestaan vaikutti olevan pikemminkin periaatteellisia. Eräässä pihassa toinen kiipeilytelineistä oli liukkauden vuoksi rajattu pois käytöstä. Toisaalla taas keinualue oli kiellettyä leikkialuetta, vaikka keinut oli talven ajaksi otettu kokonaan pois. Pihan pienuuden vuoksi koimme erikoiseksi sen, ettei tyhjää aluetta saanut talvisaikaankaan hyödyntää.

Emme vertaile tässä tutkielmassa eri kasvattajien suhtautumista riskinottoon, mutta voimme todeta joidenkin olleen toisia aktiivisempia esimerkiksi kieltämisen ja kannustamisen suhteen. Sandseterin (2012, 93–94) haastattelemat päiväkotityöntekijät kuvasivat kasvattajien kestävän eri tavoin lapsen riskinoton aiheuttamia epämukavuuden tunteita. Tällaisissa vaarallisen leikin tilanteissa he kertoivat toisen työntekijän tulevan tarvittaessa valvomaan tilannetta, mikäli epämukavuus tuntui ylitsepääsemättömältä. Tässä tutkielmassa vastaavaa tilannetta kuvaa tapaus, jossa yksi kasvattajista kielsi lapsia kiipeilemästä aidalla liukkauteen ja vaarallisuuteen vedoten. Tällöin toinen kasvattaja lähti lasten kanssa aidalle ja auttoi heitä kiipeilyssä.

Pojat pyrkivät tyttöjä enemmän rikkomaan sääntöjä, jolloin kasvattajat vetosivat sääntöihin ja kielsivät poikia. Tämä näkyikin aineistossa poikien saamien kieltojen runsautena. Vastaavia tuloksia ovat saaneet myös Helmadotter (1989) ja Einarsson (1984), joiden tutkimuksien mukaan kouluikäiset pojat rikkovat sääntöjä huomattavasti tyttöjä enemmän. Sääntöjen rikkomisella myös vaikuttaa olevan erilaisia sosiaalisia merkityksiä tytöille ja pojille. Poikien kohdalla sääntöjen rikkominen nostaa heidän sosiaalista statustaan, kun taas tytöillä samanlaista ilmiötä ei ole havaittu. (Einarsson 1984.) Morrongiello ja Hogg (2004) havaitsivat vanhempien suhtautuvan eri tavoin tyttöjensä ja poikiensa riskinottoon. Poikien kohdalla toiminnan rajoittaminen perusteltiin kurilla, tyttöjen kohdalla puolestaan turvallisuudella. Poikien siis oletetaan rikkovan tahallaan sääntöjä, kun taas tyttöjen ei oleteta selviävän turvallisesti riskitilanteista. Poikia kielletään, jotta he oppisivat noudattamaan sääntöjä.

Toisaalta Paju (2013, 19) näkee normien rikkomisen ja eräänlaisen toisin tekemisen lasten mahdollisuudeksi osoittaa toimijuuttaan. Koemme, että pojilla on enemmän mahdollisuuksia osoittaa toimijuuttaan ja rikkoa normeja, sillä kasvattajat olettavatkin poikien olevan tyttöjä toiminnallisempia ja toisaalta tottelemattomampia (kts. Värtö 2000; Hakala 2007). Ylitapio-Mäntylä (2012b, 183) viittaa Wahlströmin (2003, 138) listaukseen ominaisuuksista, jotka usein liitetään tyttöihin ja poikiin. Tyttöjä kuvaillaan usein auttavaisiksi, passiivisiksi, sopeutuvaisiksi, yhteistyöhaluisiksi ja riippuvaisiksi. Poikiin liitetään puolestaan riippumattomuus, omien tarpeiden tyydyttäminen, aktiivisuus ja itsenäisyys. Jos kasvattajan ennako-oletuksena lapsesta siis on tällaisia sukupuolittuneita piirteitä, vaikuttaa poikien sääntöjen rikkominen luonnolliselta asialta. Tyttöjen epänormatiivinen käytös puolestaan näyttäytyy helposti poikkeuksellisenä, jolloin se saattaa herättää kasvattajissa hyvin voimakkaita reaktioita.

Helmadotterin (1989) tutkimuksessa kasvattaja suhtautui ruokailutilanteessa hyvin eri tavoin tyttöjen ja poikien käytökseen. Eräässä tilanteessa monia kertoja häiritsevästi käyttäytynyt poika sai uhkailusta huolimatta jäädä ruokahuoneeseen, kun taas asialle pöydän äärestä hihitellyt tyttö poistettiin kovasanaisesti toiseen huoneeseen.

Päiväkodin säännöt ja kasvattajien toiminta ohjaavat ja muovaavat lasten toimintaa kaikissa tilanteissa. Stereotyyppiset oletukset sukupuolista paitsi ohjaavat kasvattajan toimintaa, myös muovaavat lasten käsityksiä siitä, minkälainen toiminta on heidän sukupuolelleen sopivaa (Ylitapio-Mäntylä 2012a, 70; Granié 2010). Riskien ottaminen liitetään yleisesti maskuliinisina pidettyihin piirteisiin (Granié 2010). Toisaalta tämä, toisaalta poikien näkeminen tyttöjä rohkeampina, itsenäisempinä ja aktiivisempinä vaikuttaa siihen, miten aikuinen suhtautuu eri sukupuolten ruumiilliseen aktiivisuuteen ja riskinottoon.

Toisaalta tytöt saattavat saada enemmän vapauksia, sillä heidän odotetaan noudattavan sääntöjä. Tässä aineistossa joukko 5-vuotiaita tyttöjä sai mennä keskenään leikkimään sivupihalle, jonne muita lapsia ei päästetty. Kasvattaja perusteli tätä sillä, että näihin tyttöihin voi luottaa tässä asiassa. Teräs (2012, 114) havaitsi, että tyttöjä keuhuttaessa heidän käytöksensä nostetaan usein esimerkiksi muille. Tässä tilanteessa oli samankaltaisia piirteitä, sillä perusteluna oli nimenomaan odotus päiväkodin normien noudattamisesta. Samanlaista luottamusta osoitti myös se, että tytöt saivat viedä kelkan mäkeen, vaikka muita lapsia oli juuri kielletty.

4.3.2 Näkymättömät tytöt

Tyttöjen sivuuttaminen noudatteli aiempien tutkimusten havaintoja (Värtö 2000, Hakala 2007, Lappalainen 2006, Teräs 2012) poikien toiminnan näkemisestä ensisijaisena tyttöjen toimintaan nähden. Poikien rekkaleikki liikkui laajalla alueella ja ylitti jatkuvasti tyttöjen itselleen rajaaman leikkialueen rajat. Pajun (2013, 170 - 171) havaintojen mukaan rekkaleikkiä leikkivät (pojat) saavat käyttöönsä suuren osan pihasta, ja voivat näin myös vaikuttaa muiden käytettäväksi jäävään leikkitilaan. Tässä aineistossa tytöt kävivät valittamassa poikien toiminnasta kasvattajille, jotka suhtautuivat asiaan huvittuneesti, eivätkä puuttuneet asiaan. Vastaavasti poikien rekkojen käytön vuorottelun organisointiin osallistui samaan aikaan useampikin kasvattaja.

Värtön (2000, 37) mukaan maskuliinisuuden näkeminen feminiinisyyttä ensisijaisempana asiana näyttäytyy esimerkiksi siinä, että poikien tarpeet asetetaan tyttöjen tarpeiden edelle. Etenkin sellaiset tarpeet, jotka ilmentävät maskuliinisuutta (kuten tässä tapauksessa rekkaleikki), saavat kasvattajan silmissä suuremman painoarvon. Poikien maskuliinisuuden merkkejä pyritään vahvistamaan, kun taas tyttöjen kohdalla tällaiset merkit ohitetaan tai kiinnitetään huomio muualle (Värtö 2000, 36–37).

Kasvattajat suhtautuvat eri tavoin tyttöjen ja poikien samanlaiseen toimintaan, ja myös antavat niille erilaisia merkityksiä (Värtö 2000, 36–37). Tässä aineistossa tyttöjen kiipeily jäämässä jätettiin täysin huomiotta, vaikka paikalla oli useampikin kasvattaja. Hieman myöhemmin poikien kiipeilyä kuitenkin kehuttiin ja leikkiä rikastettiin kyselemällä pojilta ovatko he kenties pingviinejä. Hakala (2007, 157) huomasi itsekkin jättävänsä huomiotta ensimmäisellä katsomiskerralla tyttöjen toiminnan luokkatilanteissa, sillä huomio kiinnittyi siihen, mitä pojat tekevät. Opettajan puheessa ja luokkahuoneen käytännöissä toistui sekä poikien suuri näkyvyys ja haasteellinen käytös että tyttöjen hiljaisuus vuorovaikutustilanteissa (mt. 2007, 157). Tulkitsemme kasvattajien toiminnan liittyvän näissä tapauksissa stereotyyppisiin käsityksiin lapsen käyttäytymisestä ja suhtautumisesta tähän käytökseen (kts. Ylitapio-Mäntylä 2009, 70).

Tyttöjen leikkimä staattinen kotileikki sai osakseen kasvattajan positiivista huomiota, kun aikuiset kävivät vuorotellen juttelemassa leikin sisällöstä. Näissä tilanteissa kasvattajat todennäköisesti kokivat tyttöjen leikin ongelmattomaksi, sillä se sujui rauhanomaisesti, ei häirinnyt muita lapsia ja oli juoneltaan rikasta. Kasvattajat tukivat tyttöjen leikkiä myös osallistumalla leikkiin esimerkiksi kahvilan asiakkaina, mutta minkäänlaiseen fyysiseen aktiivisuuteen ei tyttöjä kannustettu. Tutkimustehtävämme vuoksi kiinnitimme tähän liikkumattomuuteen huomiota, vaikka muuten tuskin olisimme havainneet tilanteessa mitään ”ongelmaa”. Pohdimme, voisivatko

kasvattajat rikastaa juonellista leikkiä kannustamalla tyttöjä leikin sisällä liikkumaan enemmän, esimerkiksi käymään retkellä tai viemään kahvilan tuotteita myyntiin myyntikärryllä.

Paju (2013, 171) toteaa pojille ja tytöille suunnattujen leikkivälineiden kannustavan hyvin eri tavoin fyysiseen aktiivisuuteen. Lelut, joilla pojat tyypillisesti leikkivät, houkuttelevat jo itsessään liikkumaan. Vastaavasti tyttöjen suosimat lelut eivät samalla tavoin rohkaise liikkumiseen. Siksi kasvattajien tulisikin kiinnittää erityistä huomiota leikin sisällön lisäksi siihen, millaiseen fyysiseen aktiivisuuteen ne ohjaavat. Tyttöjen kohdalla kasvattajan voisi olla paikallaan kompensoida lelujen staattisuuteen ohjaavaa vaikutusta tuomalla leikkiin myös liikettä.

Lappalainen (2006, 43) toteaa kulttuurisen hyväksynnän usein ohjaavan tyttöjen fyysistä aktiivisuutta siten, että liikunnallisia suorituksia jopa vähätellään. Vastaavasti poikien liikunnallisuuteen panostetaan. Tässä aineistossa tytöt kävivät itse kehumassa kasvattajalle, miten lämmin heille tuli ulkoilun aikana, ja vasta tällöin kasvattaja kehui tyttöjen aktiivisuutta. Poikia puolestaan käytiin erikseen pyytämässä pelaamaan jalkapalloa mieskasvattajan kanssa, mutta ketään tyttöä ei kannustettu menemään mukaan. Värtön (2000, 60) havaintojen mukaan poikia pidettiin ylipäättään toiminnallisempina kuin tyttöjä. Kasvattajien tapa ohjata lapsia sukupuolittuneisiin leikkeihin kaventaa lapsen mahdollisuuksia valita mieleisensä leikki. Lapselle syntyy käsitys siitä, millainen leikki on hänen sukupuolensa mukaan sopivaa. Vaikka lapsi aina valitsisikin sukupuolittuneen leikin, on jo kasvattajan ehdottamilla laajoilla vaihtoehtoilla merkitystä. (Teräs 2012, 118.) Saattaa olla, etteivät tytöt olisi tässä tapauksessa innostuneet pelaamaan jalkapalloa, mutta ainakin heille olisi avoimesti tarjottu mahdollisuus mennä mukaan.

4.3.3 Sitoutumattomuutta vai pedagogisia ratkaisuja?

Yksi merkittävä lasten riskinottamista rajoittava tekijä kaikissa havaintopäiväkodeissa oli kasvattajien keskittyminen muuhun toimintaan kuin pedagogiikkaan. Äkkiseltään tällainen toiminta saattaa näyttäytyä kasvattajien passiivisuutena, mutta tulkintamme mukaan tilanteet olivat moninaisia ja eri tavoin perusteltavissa.

Ulkoilun aikana kasvattajat esimerkiksi ohjeistivat sijaisia päivän kulusta ja keskustelivat aamun tapahtumista. Aiemmin töihin tulleet työntekijät raportoivat iltavuorolaiselle, miten päivä oli lähtenyt käyntiin. Omien kokemuksiemme mukaan ulkoilu tarjoaa kasvattajille mahdollisuuden käydä läpi käytännön asioita paremmin kuin sisällä tapahtuvan toiminnan aikana. Toisaalta myös omien kuulumisten vaihtaminen on sosiaalisesti hyväksyttyä juuri näiden ulkoilutilanteiden aikana.

Aineistossamme olikin tilanteita, joissa kasvattajat ”unohtuivat” juttelemaan keskenään etenkin ulkoilun loppupuolella.

Kalliala (2008, 259) havaitsi tutkimuksessaan, että kasvattajien välillä oli suuria eroja niin sensitiivisyyden kuin aktivointitaitojenkin suhteen. Hän pohti, ettei päiväkodeissa ole ehkä riittävän yhtenäistä käsitystä tavoiteltavasta aikuisroolista. Vapaan toiminnan tilanteet mahdollistavat hänen mukaansa kasvattajan vetäytymisen ja lähentymisen lasten toiminnasta kasvattajan oman harkinnan mukaan. Tämänkin tutkielman aineistossa ilmeni eroja siinä, kuinka aktiivisesti kasvattajat osallistuivat lasten toimintaan ja reagoivat heidän aloitteisiinsa. Samakin kasvattaja suhtautui eri tavoin eri lasten toimintaan.

Passiivista suhtautumista lasten toimintaan ilmeni esimerkiksi tilanteessa, jossa kasvattaja hoiti koko ulkoilun ajan käytännön asioita, jotka eivät suoraan liittyneet lapsiryhmän toimintaan. Kallialan (2008, 267) mukaan tällainen vetäytyminen ei välttämättä ole suoraa seurausta olosuhteiden pakosta, vaan saattaa olla myös kasvattajalle ominainen tapa toimia. Sitoutumattomuus lasten toimintaan saattaa hänen mukaansa johtua aiemmista huonoista kokemuksista keskeytyneistä vuorovaikutustilanteista tai hyvän vuorovaikutusmallin puutteesta. Lyhyen havainnointiajan perusteella emme kuitenkaan voi päätellä kuinka tyypillistä on, ettei kasvattaja juuri ota kontaktia lapsiin ulkoilun aikana.

Tasapainottelu lasten itsenäisen leikin mahdollistamisen ja leikin oikea-aikaisen tukemisen välillä vaatii kasvattajalta sensitiivisyyttä (Kalliala 2008, 263). Havainnoimme kussakin päiväkodissa vain yhden aamupäivän ajan, joten emme voi tehdä pitkälle vietyjä johtopäätöksiä huomion antamisen tai huomiotta jättämisen syistä. Esimerkiksi kasvattajien vähäinen puuttuminen tyttöjen kotileikkiin saattaa olla pedagoginen ratkaisu, joka mahdollistaa lasten keskinäisen vuorovaikutuksen ja ongelmanratkaisun. Toisaalta kasvattajien keuhut ja leikin rikastaminen poikien laskiessa mäkeä voi kertoa siitä, että kyseiset lapset tarvitsevat tukea juonellisessa leikissä. Kalliala (2008, 262) toteaaakin, että on aivan eri asia vetäytyä lasten toiminnasta siksi, ettei ymmärrä tai halua sitoutua kuin tietoisesti mahdollistaa lasten autonominen toiminta. Lapsen tavoitteiden ja kiinnostuksen kohteiden ymmärtäminen ohjaa kasvattajan toimintaa; tällöin hän kykenee tunnistamaan tilanteet, joissa interventio mahdollistaa leikin rikastamisen tai uuteen leikkiin ryhtymisen. (mt. 52 - 53.)

Osa aineistomme kasvattajista oli tilapäisiä sijaisia tai uusia työntekijöitä, joille ryhmä ei ollut entuudestaan tuttu. Näiden kasvattajien mahdollisuudet aktivoida lapsia ovat rajatut, sillä ryhmän käytännöt ja lapset ovat heille vielä vieraita. Tällaisissa tilanteissa on ymmärrettävää, ettei kyseinen kasvattaja kovin aktiivisesti kannusta lapsia ottamaan riskejä. Sekä omien kokemustemme että aineistomme valossa lapsille ventovieraille sijaisille joudutaan antamaan kohtuuttoman suuri vastuu

lapsiryhmästä. Aineistomme tilanteessa uusi sijainen oli hetkellisesti ainoa kasvattaja ulkona. Sandseterin (2012, 93–94) ja Littlen (2012, 306–307) mukaan kasvattajat arvioivat jatkuvasti tilanteiden vaarallisuutta suhteessa lapsen taitotasoon. Mikäli lapset ovat kasvattajalle täysin vieraita, on hänen hyvin vaikea arvioida ja tukea lasten riskinottoa. Riskinotto voi herättää kasvattajissa pelon tunteita (Sandseter 2012, 90 - 91), sillä lasten turvallisuus on heidän vastuullaan. Vieraassa lapsiryhmässä tämä saattaa korostua.

4.4 *Tulosten luotettavuuden tarkastelua*

Havainnoimme joka ryhmässä yhden aamupäivän ulkoilun ajan. Yksi havainnointikerta oli ohjattu luistelukerta jäähallissa. Tämä näkyi tämän luistelukerran tavallista runsaampana palautemääränä. Emme koe tätä ongelmallisena, koska emme ole kiinnostuneita tarkasta havaintojen määrästä tai eri ryhmien saamien palautteiden vertailusta vaan palautteiden jakautumisesta tyttöjen ja poikien kesken. Siksi myöskään sillä, onko havainnointi tapahtunut aamu- vai iltapäivällä ei ole aineistomme kannalta merkitystä, koska voimme olettaa, ettei suhde tyttöjen ja poikien välillä palautteen annossa olisi muuttunut, vaikka yksittäisiä havaintoja olisi tullut poikkeava määrä.

Tässä tutkimuksessa emme olleet kiinnostuneita vertailemaan eri päiväkotien tai ammattiryhmien toimintaa. Kasvattajat olivat ulkoilujen aikana ulkona valvomassa eripituisia aikoja, joten heidän antamiensa palautteiden määriä ei ole relevanttia vertailla. Koska emme olleet kiinnostuneita tässä tutkielmassa vertailemaan kasvattajien palautteen antoa, emme kokeneet tärkeäksi myöskään heidän tarkkojen koulutustensa tai ammattistatustensa selvittämistä. Osassa tilanteista ulkona saattoi olla myös sijaisia, harjoittelijoita tai toisen ryhmän aikuinen saattoi olla hetkellisesti vastuussa ryhmän lapsista. Suurimmassa osassa tilanteista paikalla kuitenkin oli yksi tai kaksi lastentarhanopettajaa ja kaksi lastenhoitajaa.

Tutkimuksen luotettavuutta tarkastellessa käytetään validiteetin ja reliabiliteetin käsitteitä. Ensimmäinen näistä viittaa siihen, kuinka hyvin käytetty mittari mittaa sitä, mitä ollaan tutkimassa. Mittarin tulee olla riittävän tehokas ja kattava antaakseen todellisen kuvan kohteestaan. (Kvantimotv)

Tässä tutkielmassa käytetty havaintolomake rakennettiin kahden pitkään käytössä olleen ja monessa tutkimuksessa käytetyn jaottelun perusteella. Littlen (2010a) tutkimuksessa ensimmäistä kertaa käytetty jaottelu aikuisen mahdollisista tavoista reagoida lasten riskinottoon (taulukko 2) toimi pohjana oman lomakkeemme jaottelussa. Tiivistimme mahdolliset tavat reagoida kuuteen eri palautetyyppiin, jotka oman työkokemuksemme perusteella ovat tyypillisiä kasvattajan tapoja

reagoida. Nämä kuusi kategoriaa (kehu/kannustus, neuvo, fyysinen apu, kieltä, varoittaminen ja estäminen) jaoin kahteen pääkategoriaan, toimintaan kannustavaan ja toimintaa rajoittavaan palautteeseen. Tätä kahtiajakoa puoltaa Littlen (2012, 122) käyttämä jako, jossa aikuisen toimintatavat jaettiin neutraaliin, positiiviseen ja negatiiviseen suhtautumiseen.

Vaarallisen leikin luokittelussa hyödynsimme kokonaisuudessaan Sandseterin (2007b) vaarallisen leikin luokittelua. Tämä tutkimuksiin perustuva luokittelu vaikutti antavan kattavan ja totuudenmukaisen kuvan tilanteista, joissa lasten leikkiin liittyy riskinottoa. Molemmat kategorisoinnit siis nojaavat aiemmin käytettyihin, ilmeisen toimiviksi todettuihin jaotteluihin. Siten mittarimme validiteetti saa vahvistusta aiemmasta tutkimuksesta.

Kahden havainnoijan käyttäminen lisäsi tutkielman validiteettia siten, että kaksi havainnoijaa kykeni hajaantumaa eri puolille pihaa, nähdessä näin kattavammin erilaisia tilanteita. Tilanteet, joissa riskejä otettiin, olivat usein hyvin lyhytkestoisia, jolloin havainnoijan tuli olla riittävän lähellä ehtiäkseen näkemään tapahtuman kulun. Yhden havainnoijan havaintojen perusteella kokonaiskuva saattaisivat vääristyä, sillä kasvattajat toimivat keskenään eri tavoin. Osa esimerkiksi oli selkeästi aktiivisempia antamaan palautetta kuin toiset.

Reliabiliteetilla puolestaan tarkoitetaan mittarin johdonmukaisuutta, kykyä mitata samaa asiaa kerrasta toiseen (Kvantimotv). Tässä tutkielmassa oli keskeistä, että molemmat havainnoijat kirjassivat havaintonsa keskenään samalla tavoin ja johdonmukaisesti aina samalla tavalla. Ennen havainnoinnin alkua keskustelimme yhdessä, millaisia tunnusmerkkejä kullakin palautetyppeillä ja vaarallisen leikin tilanteilla on. Ensimmäinen havainnointikerta toteutettiin yhteishavainnointina, jotta luokittelun perusteet yhtenäistyisivät heti aluksi. Näin meillä oli keskenämme yhtenäinen käsitys siitä, miten mikäkin tapahtuma tulisi havainnointilomakkeessa luokitella.

4.5 *Tutkimuksen eettistä pohdintaa*

Noudatimme tutkielmassamme hyvää tieteellistä käytäntöä. Tähän kuuluu muun muassa rehellisyys, yleinen huolellisuus ja tarkkuus tutkimustyössä, tulosten tallentamisessa ja esittämisessä sekä tutkimuksen ja niiden tulosten arvioimisessa. Tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointitavat ovat eettisesti kestäviä ja otetaan muiden tutkijoiden työ ja saavutukset asianmukaisella tavalla huomioon. (Kuula 2011, 34.) Koska teimme tutkielmaamme kahden tutkijan voimin, on meidän myös määriteltävä ja kirjattava ylös osuutemme ja vastuun jakamisemme tutkielman tekemisestä. (Kuula 2011, 35.) Kun aineistoa kerätään systemaattisella havainnoinnilla, on luokittelun oltava

molemmilla tutkijoilla täsmälleen sama (Hirsjärvi ym. 2009, 215). Siksi havainnointilomakkeen laatimiseen ja sen täyttämiseen olikin kiinnitettävä erityisesti huomiota.

Vaikka olimme tutkielmassamme kiinnostuneita erityisesti kasvattajien toiminnasta, oli se silti myös lapsiin kohdistuvaa tutkimusta. Tutkittaessa lapsia täytyy ottaa huomioon erityisiä eettisiä kysymyksiä. Lainsäädännöllisesti katsottuna lapset kuuluvat erityisryhmään, joilla ei ole täysivaltaista itsemääräämisoikeutta päättää tutkimukseen osallistumisesta ja tämän vuoksi lapsen huoltajalta/huoltajilta on pyydettävä suostumus tutkimukseen (Kuula 2011, 147). Oli kuitenkin tutkimuseettisesti ehdottoman tärkeää, että myös tutkimukseemme osallistuville lapsille kerrottiin ikätasoisesti tutkimuksesta ja että heillä oli aidosti lupa joko osallistua tutkimukseen tai kieltäytyä osallistumasta siihen. (Kuula 2011, 151.) Tämä tapahtui tutkimuksessamme siten, että menimme joko ryhmän aamupiiriin kertomaan, keitä olemme ja mitä teemme. Kerroimme olevamme kiinnostuneita, mitä päiväkodin pihalla tapahtuu ja että lapset saavat leikkiä ja toimia ihan tavallisesti. Annoimme lapsille myös mahdollisuuden kysyä, jos jokin asiassa mietitytti. Kunnioitimme lasten tahtoa ja heillä oli myös lupa kieltäytyä osallistumasta tutkimukseen. Niille neljälle lapselle, jotka selvästi ilmaisivat, etteivät tahdo osallistua, annoimme vielä mahdollisuuden osallistua myöhemmässä vaiheessa ulkoilua.

Tärkeä tutkimuseettinen periaate on myös tunnistettavuuden estäminen, joka koskee sekä tutkimusaineistoa että tutkimusjulkaisua (Kuula 2011, 200). On tutkijoiden vastuulla huolehtia siitä, ettei tutkittavia voida tunnistaa tutkimuksesta tai edes tutkimusaineistosta (Kuula 2011, 204). Kvantitatiivisessa tutkimuksessa ei ole niin suurta riskiä tunnistamiseen, koska tuloksia ei kirjata yksilöiden (Kuula 2011, 205). Tämä on myös meidän tutkielmamme etu. Tarvitsemme lasten nimiä ainoastaan huoltajilta lupia kysyessämme, joten aineistosta tai tuloksista niiden ei tarvitse näkyä lainkaan. Emme olleet myöskään kiinnostuneita vertailemaan kasvattajien toimintaa eri päiväkotien välillä vaan keräsimme aineistoa useammasta päiväkodista tulosten luotettavuuden lisäämiseksi. Tällöin eri päiväkoteja ei voida myöskään tunnistaa aineistosta tai tutkimusjulkaisusta, joten lasten tai kasvattajien tunnistaminen on sitäkin vaikeampaa. Tunnistetiedolliset dokumentit eli tutkimusluvat skannattiin ja tallennettiin salasanalla suojattuna. Paperiset lomakkeet tuhottiin.

Raportoinnissa on kuitenkin huomioitava, että epäkunnioittava, vääristelevä tai muuten loukkaava kuvaus tutkitusta yhteisöstä voi aiheuttaa laajemmin haittaa vastaaviin organisaatioihin kuuluville. (Kuula 2006, 205 - 206.) Tässä tapauksessa esimerkiksi kasvattajia syylistävä tapa kuvata saatuja tuloksia voisi aiheuttaa negatiivista huomiota päiväkodeille ylipäätään. Siksi olemme raportoineet havaintomme mahdollisimman neutraalisti ja avoimesti.

Kun olemme huolehtineet aineiston anonymisoinnista, on sen tutkimuseettisesti kestävä julkaisu mahdollista myöhempää tarkastelua varten. Tämä edellyttää sitä, että tutkittavia kasvattajia

ja tutkittavien lasten huoltajia informoitiin mahdollisesta jatkotutkimuskäytöstä, koska aineistoa voi käyttää vain siihen tarkoitukseen, mihin tutkittavat ovat lupansa antaneet (Kuula 2011, 209).

Yksi merkittävä tutkimuseettinen kysymys tutkielmassamme oli, kuinka paljon kerromme tutkittaville siitä, mitä tutkimme. Olimme kiinnostuneita siitä, vaikuttaako lapsen sukupuoli kasvattajan toimintaan lapsen riskinotto-tilanteissa. Vaarana oli, että kasvattajat olisivat muuttaneet käytöstään sukupuolisensitiivisemmäksi, jos olisimme kertoneet, että olemme kiinnostuneita nimenomaan sukupuolinäkökulmasta. Tutkittavilla on kuitenkin oikeus tietää pääpiirteittäin, mitä tutkitaan, jotta voivat päättää omasta osallistumisestaan (Kuula 2011, 105; ks. Hirsjärvi 2009, 2014). Päädyimme kertomaan, että tutkimme kasvattajien toimintaa lasten riskinotto-tilanteissa, mutta jätimme kertomatta sukupuolinäkökulman. Kerroimme heille myös, mistä tutkielma on kokonaisuudessaan luettavissa julkaisun jälkeen.

Hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti on valittujen tiedonhankinta-, tutkimus ja arviointimenetelmien oltava eettisesti kestäviä ja tieteelliseen tutkimukseen sopivia (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2002). Siksi on varmistettava, että valitut menetelmät todella sopivat aiheen tutkimiseen; ei ole perusteltua vaivata osallistujia tutkimuksella, jonka lähtökohdat eivät ole kunnossa.

Määrällinen havainnointi edellyttää, että tutkittava ilmiön peruspiirteet ovat mitattavissa. Määrällisellä menetelmällä voidaan havainnoida vain tiettyjä аспекteja, ei koko ilmiötä kerralla. Havainnointi ei siis anna tyhjentävää kuvaa kohteestaan. (Raunio 1999, 215.) Tässä tapauksessa havainnoinnin kohteena olivat lapsen riskialtis toiminta ja aikuisen reaktio tällaiseen toimintaan. Tällaisella otteella ei saada selville tutkittavien motiiveja tai toiminnalleen antamia merkityksiä (Raatikainen 2005, 9), mutta sillä saadaan muodostettua laajempi kokonaiskuva ilmiöstä. Samalla voidaan selvittää ilmiön yleisyyttä sekä analyysin testata vaikuttaako sattuma tilanteiden kulkuun vai onko havaittavissa systemaattisuutta. (Raunio 1999, 215 - 2016.) On oletettavaa, etteivät kasvattajat miellä toimivansa sukupuolittavasti, eivätkä siksi toisi asiaa esille esimerkiksi haastattelussa.

Tässä tutkielmassa perusoletuksena on, että tutkijan aiempi ymmärrys vastaavista tilanteista vaikuttaa tilanteen tulkintaan, eikä havaintojen kirjaaminen siten ole täysin objektiivista ja empiriaan perustuvaa. Se miten tilanne tulkitaan, riippuu siis kontekstista ja esiymmärryksestä, mutta realismin periaatteiden mukaisesti ilmiön ajatellaan silti olevan olemassa riippumatta sen tulkinnasta. (Raunio 1999, 147.) Havaintojen ajatellaan siis olevan tässä tutkimuksessa teoriapitoisia, ja erityisesti tämän vuoksi tutkijan tulisi tehdä selväksi itselleen ja lukijoilleen millainen on tutkimuksen teoriatausta, sen arvositoumukset ja tiedonintressit (Raunio 1999, 145; kts. myös Raatikainen 2005, 7).

Koska tämä tutkimus ei keskity havaitun toiminnan syihin tai toimijoiden tulkintaan tilanteesta, ei ole tarpeen valita menetelmää, joka pureutuisi merkityksiin. Näin vältetään Raatikaisen esittelemä Taylorin (1971) vaatimus osallistujien omien käsitteiden, uskomusten ja tulkintojen tuntemisesta. (Raatikainen 2005, 11.) Tässä tapauksessa ei ole myöskään perusteltua tarttua kasvattajien (tai lasten) toiminnalleen antamiin merkityksiin, sillä toiminnan taustalla vaikuttavat syyt saattavat olla tutkittavalle itselleenkin piiloisia (Raatikainen 2005, 13).

Tämän tutkielman puitteissa voidaan tilastollisilla menetelmillä selvittää, onko lapsen sukupuolella ja kasvattajan reaktiolla yhteys. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että voitaisiin osoittaa syy-seuraussuhde tai päätellä mistä mahdollinen ero kasvattajan toiminnassa johtuu. (Abbot 2004, 139.) Tilastolliset menetelmät eivät ota huomioon kontekstia, jossa tutkimus tehdään. Taustalla saattaa olla vaikuttavia tekijöitä, joiden vaikutusta ei kyetä mittaamaan tai joiden olemassa oloa ei edes tiedosteta. Tämän vuoksi on tiedostettava, ettei saatuja tuloksia voida sellaisenaan siirtää toiseen kontekstiin ja olettaa niiden pätevän siellä. (Abbot 2004, 198.)

Tässä tapauksessa oletetaan, että sukupuoli on riippumaton muuttuja, joka selittää kasvattajan reaktiota. Tosiasiassa ei voida tietää onko juuri sukupuoli keskeisin selittävä tekijä, vai perustuuko aikuisen reaktio esimerkiksi hänen arvioonsa lapsen motorisista taidoista tai kyvykkyydestä kestää jännityksen ja pettymyksen tunteita. Abbot (2004, 132 - 133) huomauttaakin, ettei liian hätäisiä johtopäätöksiä muuttujien välisistä suhteista pidä tehdä.

Tutkimuksemme kvalitatiivinen puoli asettaa myös omanlaisiaan eettisiä kysymyksiä. Kvalitatiivinen aineistomme on etnografisia menetelmiä mukaillen kerätty havaintopäiväkirja. Olemme kirjanneet siihen tutkimustehtäväämme liittyviä havaintoja päiväkotien ulkoilutilanteista. Havainnot ovat aina tutkijan subjektiivisia kokemuksia tilanteista eikä niillä voida saavuttaa täydellistä objektiivisuutta.

”Tutkijan raportoima kenttä ei ole mikään luonnollinen entiteetti vaan se on tutkijan konstruktio, joka muotoutuu vuorovaikutuksesta ja aineistontuotannosta kentällä sekä aineiston kirjoittamisesta muistiinpanoiksi (Lappalainen 2007b, 114).”

Tutkijoina siis myönnämme tutkimustehtävän suunnan etnografisille menetelmille tyypillisesti katsettamme havaintojen suhteen. Olemme kuitenkin pyrkineet rehellisyyteen havaintopäiväkirjan rakentamisessa, aineiston analysoinnissa ja siitä tulosten raportoinnissa ja pohdinnassa.

4.6 Johtopäätökset

Alun perin olimme kiinnostuneita tutkimaan päiväkodin sukupuolittavia käytäntöjä sinänsä, koska olimme havainneet päiväkodin käytäntöjen ja periaatteiden eroavan usein keskenään sukupuolten tasa-arvoisen kohtaamisen näkökulmasta. Valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (Opetushallitus 2016) velvoittaa kohtaamaan lapset tasa-arvoisesti yksilöinä, ei vain sukupuolensa edustajina. Käytännössä kasvattajat kuitenkin toimivat usein sukupuolittavasti, eivätkä välttämässä huomaa sitä itse (Ylitapio-Mäntylä 2009). Sukupuolta siis rakennetaan tietoisesti ja tiedostamattomasti päiväkodin arkisessa toiminnassa.

Kentällä ollessamme havaitsimme esimerkiksi, että lapset itsestään selvästi ohjataan ja ohjautuvat sukupuolinormatiivisiin leikkeihin. Poikien rekkaleikki ja tyttöjen kahvilaleikki toistuivat kyseenalaistamattomina (vrt. Paju 2010). Pojat ohjattiin pelaamaan mieskasvattajan kanssa jalkapalloa, kun taas tyttöjä kannustettiin tasapainoilemaan hiekkalaatikon reunalla. Maskuliinisina pidetyt toiminnot mahdollistavat feminiinisiä leikkejä paremmin riskinoton ja fyysisen aktiivisuuden (Paju 2010). Niin jännittävää kuin kakkujen leipominen onkin, on pallopelin rytinässä enemmän tilaisuuksia ylittää itsensä fyysisesti.

Pojat kyseenalaistivat ja rikkoivat päiväkodin sääntöjä selkeästi tyttöjä enemmän. Tyttöihin usein liitetään oletus kuuliaisuudesta, passiivisuudesta ja kasvattajan puolella olemisesta, kun taas poikien rohkeutta ja aktiivisuutta arvostetaan (Teräs 2012). Tyttöjä kehutaan tyypillisesti silloin, kun he toimivat esimerkkeinä muille lapsille. Poikien kehut puolestaan tulevat hyvistä suorituksista ja rohkeudesta. (mt.) Tyttöjen kuuliaisuus saattaakin rajoittaa heidän mahdollisuuksiaan ottaa riskejä ja osoittaa toimijuuttaan, sillä he varovat rikkomasta päiväkodin sääntöjä.

Tutkielmaa tehdessämme ihmettelimme, miksi tilastolliset testit eivät näyttäneet tilastollisesti merkitsevää yhteyttä riskinottoon kannustamisen ja sukupuolen välillä. Silmämääräisesti aineistoa tutkiessa, poikien saaman kannustavan palautteen määrä näytti ratkaisevasti suuremmalta kuin tyttöjen. Kun uppouduimme syvemmälle aineistoon, huomasimme yksittäisten lasten saaneen hyvin paljon palautetta. Tämä näkyy aineistossamme suurena keskihajontana (kts. taulukko 5). Suurin osa paljon palautetta saaneista lapsista oli poikia, mutta joukossa oli myös yksittäisiä tyttöjä. Koska aineisto on suhteellisen pieni, näkyvät tällaiset piikit siitä helposti. Aineiston pienuuden vuoksi emme voineet myöskään jättää pois ääriarvoja, sillä se olisi kutistanut analysoitavaa havaintoaineistoa entisestään.

Havaintomäärältään suuremmassa aineistossa yksittäisten lasten vaikutus olisi pienempi, jolloin tilastollista merkitsevyyttä todennäköisemmin löytyisi saadun palautteen ja sukupuolen

välille. Jatkotutkimusta ajatellen olisikin hyvä saada käyttöön aineisto, joka olisi tämän tutkielman tapaan tasainen sukupuolijakaumaltaan, mutta huomattavasti suurempi.

Käyttämämme havainnointilomake oli muilta osin varsin toimiva, mutta ei ottanut huomioon tilanteita, joissa lapsen riskinottoon ei reagoitu. Jos havainnot rakentuisivat lapsen riskinoton eivätkä aikuisen toiminnan perusteella, saataisiin kerättyä määrällistä aineistoa myös tilanteista, joissa kasvattaja ei reagoi lapsen riskinottoon. Näin voitaisiin esimerkiksi tutkia, onko sukupuolten välillä eroa siinä, reagoiko kasvattaja riskinottoon.

Koemme, että tarvetta olisi myös pidempiaikaiselle ja syvällisemmälle etnografiselle tutkimukselle. Tällöin tulisi paremmin esiin, keitä ovat lapset, jotka eivät saa palautetta riskinotosta lainkaan ja ketkä puolestaan saavat sitä runsaasti. Saataisiin myös syvällisempi käsitys siitä, onko sukupuolella yhteys näihin tilanteisiin ja miten se ilmenee. Aiemmassa tutkimuksessa (Waters & Begley 2007) on havaittu kasvattajan kannustuksen merkitys etenkin niiden lasten kohdalla, jotka ovat arkoja ottamaan riskejä. Jäimmekin pohtimaan, voivatko ilman palautetta jääneet lapset olla niitä, jotka olisivat kannustuksesta eniten hyötäneet?

Värtön (2000) mukaan pienille lapsille sallitaan helpommin sukupuolinormit ylittävää toimintaa, ja sukupuoliin kohdistuvat odotukset ohjaavat yhä enemmän lapsen toimintaa hänen kasvaessaan. Tämän tutkielman puitteissa ei ollut mahdollista perehtyä taustatietoja tarkemmin (kts. taulukko 8) iän, sukupuolen ja kasvattajan antaman palautteen yhteyteen. Kiinnostavaa olisi kuitenkin verrata saatuja tuloksia sukupuolen ja palautetyyppin yhteydestä esimerkiksi alle 3-vuotiaiden ryhmän, 3-5-vuotiaiden ryhmän ja esikouluryhmän kesken.

Jätimme tässä tutkielmassa analysoimatta vaarallisen leikin tyyppien jakautumisen tyttöjen ja poikien kesken, sillä mitkään vaarallisen leikin tyypit eivät vaikuttaneet erityisen sukupuolittuneilta. Sen sijaan olisi kiinnostavaa tutkia, kuinka suuren osuuden tytöt ja pojat leikkivät vaarallista leikkiä suhteessa muihin leikkeihin. Laadulliset havaintomme paljastivat tyttöjen leikkivän pitkiä aikoja ”vaaratonta” kotileikkiä, kun taas pojilla vastaavaa fyysisesti passiivista leikkiä ei juuri ilmennyt.

Vaikka pro gradu -tutkielman aineisto on pieni, on tekemällämme työllä kuitenkin uutuusarvoa, sillä Suomessa ei ole aiemmin tehty vastaavaa tutkimusta. Päiväkodin sukupuolittuneita käytäntöjä on tutkittu verrattain vähän (erit. Teräs 2010, Ylitapio-Mäntylä 2009, Lappalainen 2006, Värtö 2000) ja enimmäkseen laadullisella tutkimusotteella. Oman käsityksemme mukaan lasten riskinottoa ei ole Suomessa aiemmin tutkittu. Tästä kertoo sekin, ettei keskeiselle käsitteelle vaaralliselle leikille (risky-play) löytynyt valmista käännöstä, vaan käänsimme termin itse. Myös rough-and-tumble -termin käännös ”kovaotteinen leikki” on itse tekemämme, sillä täysin vastaavaa suomenkielistä termiä ei tullut vastaan.

Pohjoismaista Norjassa on tehty runsaasti riskeihin liittyvää tutkimusta (esim. Sandseter 2016, 2014, 2012). Aiempi riskitutkimus ei ole juurikaan painottunut sukupuolinäkökulmaan, vaikka poikkeuksiakin on (vrt. Christensen & Mikkelsen 2008, Morrongiello & Hogg 2004, Morrongiello & Dawber 1999). Riskinoton tarkasteleminen juuri sukupuolen näkökulmasta antaakin lisäymmärrystä ilmiön luonteesta.

Riskinotolla katsotaan olevan vahva yhteys lapsen oppimiseen sekä itsetunnon ja arviointikyvyn kehitykseen (Lavrysen ym. 2017, 101; Christensen & Mikkelsen 2008, 127, Stephenson 2003, Stephenson 1998). Kasvattajan toiminta voi sekä rajata että tukea lapsen mahdollisuuksia ottaa riskejä (Stephenson 2003). Poikien fyysisen aktiivisuuden korostaminen tyttöjen kustannuksella puolestaan vähentää tyttöjen mahdollisuuksia ottaa riskejä. Siksi on keskeistä, että kasvattaja tiedostaa, millainen merkitys riskinotolla on, millaiset mahdollisuudet hän siihen tarjoaa ja onko suhtautuminen tyttöjen ja poikien riskinottoon tasapuolista.

LÄHTEET

Abbot, A. 2004. *Methods of Discovery. Heuristics for the Social Sciences*. New York: Norton.

Alasuutari, P. 2011. *Laadullinen tutkimus 2.0*. Riika: Inprint. 4. Uudistettu painos

Bem, S. 1981. Gender schema theory: A cognitive account of sex typing. *Psychological review*. Vol 88. No. 4, 354 - 364.

Boholm, Å. 2003. The Cultural Nature of Risk : Can there be an Anthropology of Uncertainty? *Ethnos*, vol. 68:2, June 2003. 159–178.

Butler, J. 2006. *Hankala sukupuoli*. Helsinki: Gaudeamus.

Christensen, P. & Mikkelsen, M. 2008. Jumping off and being careful: children's strategies of risk management in everyday life. *Sociology of Health & Illness* Vol. 30 No. 1 2008, 112–130.

Copeland et al. 2012. Societal Values and Policies May Curtail Preschool Children's Physical Activity in Child Care Centers. *Pediatrics* 2012, 129, 265–274.

Eager, D. & Little, H. 2011. Eager, D.; Little, H. Risk Deficit Disorder. In *Proceeding of IPWEA International Public Works Conference*, Canberra, Australia, 21–24 August 2011.

Eskola, J. & Suoranta, J. 2000. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Gordon, T. & Lahelma, E. 2007. Taustoja, lähtökohtia ja avauksia kouluetnografiaan. Teoksessa S. Lappalainen, P. Hynninen, T. Kannunen, E. Lahelma & T. Tolonen (toim.) *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.

Granié, M-A. 2010. Gender stereotype conformity and age as determinants of preschoolers' injury-risk behaviors. *Accident Analysis and Prevention*, Elsevier. Vol. 42, No. 2, 726-733.

Hagan, L. & Kuebli, J. 2007. Mothers' and fathers' socialization of preschoolers' physical risk taking. *Journal of Applied Developmental Psychology*. Volume 28, Issue 1, January–February 2007, 2–14.

Hakala, K. 2007. *Paremmen tietäjän paikka ja toisin tietämisen tila. Opettajuus (ja tutkijuus) pedagogisena suhteena*. Helsingin yliopisto: Helsinki.

Humphreys, A. & Smith, P. 1987. Rough and Tumble, Friendship, and Dominance in Schoolchildren: Evidence for Continuity and Change with Age. *Child Development*. Vol. 58 Issue 1, 201-212.

Huuska, M. & Karvinen M. 2012. Persoonaa on aina enemmän kuin sukupuoli. Teoksessa O. Ylitapio-Mäntylä (toim.). *Villit ja kiltit. Tasa-arvokasvatusta tytöille ja pojille*. Juva: PS-kustannus. 31-47

Kalliala, M. 2008. Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa? Helsinki: Yliopistopaino.

KvantiMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkójulkaisu]. Tampere:

Yhteiskuntatieteellinen tietovarasto [ylläpitäjä ja tuottaja].

<<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>. (Viitattu 24.10.2017.)

Kuula, A. 2011. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino

Lappalainen, S. 2007a. Johdanto. Mikä ihmeen etnografia? Teoksessa S. Lappalainen, P. Hynninen, T. Kankkunen, E. Lahelma & T. Tolonen. (toim.) *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Tampere: Vastapaino. 9 - 15.

Lappalainen, S. 2007b. Havainnoinnista kirjoitukseksi. Teoksessa S. Lappalainen, P. Hynninen, T. Kankkunen, E. Lahelma & T. Tolonen (toim.). *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Tampere: Vastapaino. 113 - 135.

Lappalainen, S. 2006. Kansallisuus, etnisyyt ja sukupuoli lasten välisissä suhteissa ja esiopetuksen käytännöissä. Helsingin yliopisto, Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 205. Helsinki: Yliopistopaino.

Lavrysen, A.; Bertrands, E.; Leyssen, L.; Smets, L.; Vanderspikken, A. & De Graef, P. 2017. Risky-play at school. Facilitating risk perception and competence in young children. *European Early Childhood Education Research Journal*, 2017. Vol. 25, No. 1, 89–105.

Little, H.; Sandseter, E. B. H.; Wyver, S. 2012. Early Childhood Teachers' Beliefs about Children's Risky Play in Australia and Norway. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 2012. Vol 13, No. 4, 300–316.

Little, H. 2011. The influence of play context and adult attitudes on young children's physical risk-taking during outdoor play. *European Early Childhood Education Research Journal* Vol. 19, No. 1, March 2011, 113–131.

Little, H. 2010a. Individual differences in children's risk perception and appraisals in outdoor play environments. *International Journal of Early Years Education*. Dec 2010, Vol. 18 Issue 4, 297 - 313.

Little, H. & Eager, D. 2010b. Risk, challenge and safety: implications for play quality and playground design. *European Early Childhood Education Research Journal*, Vol 18. No. 4, 497–513.

- McFarland, L. & Laird, S. G. 2018. Parents' and Early Childhood Educators' Attitudes and Practices in Relation to Children's Outdoor Risky Play. *Early Childhood Education Journal*, March 2018, Volume 46, Issue 2, 159–168.
- Metsämuuronen, J. 2003. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy
- Miles, M. & Huberman, A. 1994. *Qualitative Data Analysis: an expanded sourcebook*. California: Sage.
- Morrongiello, B. & Hogg, K. 2004. Mothers' Reactions to Children Misbehaving in Ways That Can Lead To Injury: Implications for Gender Differences in Children's Risk Taking and Injuries. *Sex Roles. A Journal of Research*. Vol. 50, Issue 1-2. 103-118.
- Morrongiello, B. & Dawber, T. 1999. Parental Influences on Toddlers' Injury-Risk Behaviors: Are Sons and Daughters Socialized Differently? *Journal of Applied Developmental Psychology*. Volume 20, Issue 2, June 1999, Pages 227-251.
- Nummenmaa, L. 2004. Käyttätymistieteiden tilastolliset menetelmät. Vammala: Vammalan yliopistopaino Oy.
- Opetushallitus. Löytyy osoitteesta: https://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/varhaiskasvatus. Viitattu 17.5.2018
- Palmu, T. 2007. Kenttä, kirjoittaminen, analyysi- yhteenkietoutumia. Teoksessa S. Lappalainen, P. Hynninen, T. Kankkunen, E. Lahelma & T. Tolonen. (toim.) *Etnografia metodologiana*. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus. Tampere: Vastapaino,
- Paju, E. 2013. Lasten arjen ainekset. Etnografinen tutkimus materiaalisuudesta, ruumiillisuudesta ja toimijuudesta päiväkodissa. Helsinki: Tutkijaliitto
- Papatheodorou, T. & Luff, P. 2012. *Child Observation for Learning and Research*. Harlow: Pearson.
- Pellegrini, A. D. 1989a. Elementary-School Children's Rough-and-Tumble Play and Social Competence. *Developmental Psychology*. Vol. 24(6), 802-806.
- Raatikainen, P. 2005. "Ihmistieteet - tiedettä vai tulkintaa?" Teoksessa Meurman-Solin & Pyysiäinen (toim.) *Ihmistieteet tänään*. Gaudeamus. 2005. Verkossa osoitteessa: https://www.academia.edu/19023885/Ihmistieteet_-_tiedett%C3%A4_vai_tulkintaa. Viitattu 3.5.2018
- Raunio, K. 1999. Positivismi ja ihmistiede. Sosiaalitutkimuksen perustat ja käytännöt. Helsinki: Gaudeamus.
- Sandseter, E.B.H. & Sando, O. 2016. "We Don't Allow Children to Climb Trees." How a Focus on Safety Affects Norwegian Children's Play in Early-Childhood Education and Care Settings. *American Journal of Play*. Vol 8, number 2, 178-200.

- Sandseter, E.B.H. 2014. Early childhood education and care practitioners' perceptions of children's risky play; examining the influence of personality and gender. *Journal Early Child Development and Care*. Vol. 184, Issue 3, 434-449.
- Sandseter, E.B.H. 2012. Restrictive Safety or Unsafe Freedom? Norwegian ECEC Practitioners' Perceptions and Practices Concerning Children's Risky Play. *Child Care in Practice*. Vol. 18, number 1, 83-101.
- Sandseter, E.B.H. & Kennair, L. 2011. Children's Risky Play from an Evolutionary Perspective: The Anti-Phobic Effects of Thrilling Experiences. *Evolutionary Psychology*. 2011. Vol 9, No. 2, 257-284.
- Sandseter, E.B.H. 2010. 'it tickles in my tummy!' understanding children's risk-taking in play through reversal theory. *Journal of Early Childhood Research*. Vol. 8 Issue 1, 67 – 88.
- Sandseter, E.B.H. 2009. Characteristics of risky play, *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 9:1, 3-21.
- Sandseter, E.B. H. 2007a. Categorising risky play—how can we identify risk-taking in children's play? *European Early Childhood Education Research Journal* Vol. 15, No. 2, June 2007
- Sandseter, E.B. H. .2007b. Risky play among four- and five year old children in preschool. Paper presented at the Vision into Practice. Making Quality a Reality in the Lives of Young Children, Dublin Castle, 8–10 February.
- Scott, E. & Panksepp, J. 2003. Rough-and-Tumble play in Human Children. *Aggressive Behavior*. Vol. 29, 539–551.
- Stan, I. & Humberstone, B. 2011. An ethnography of the outdoor classroom – how teachers manage risk in the outdoors. *Ethnography and Education*. Vol. 6, Issue 2. 213 - 228.
- Stephenson, A. 2003. Physical Risk-taking: Dangerous or endangered? *Early Years*. 23:1, 35-43.
- Syrjäläinen, E. & Kujala, T. 2010. Sukupuolitietoinen tasa-arvokasvatus- vaiettu aihe opettajankoulutuksessa ja koulun arjessa. Teoksessa M. Suortamo, L. Tainio, E. Ikävalko, T. Palmu & S. Tani (toim.). *Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa*. Juva: PS-kustannus, 25-40.
- Teräs, T. 2012. Kasvattajan puhe sukupuolittavana käytäntönä. Teoksessa O. Ylitapio-Mäntylä (toim.) *Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 103-117.
- Teräs, T. 2010. Tasa-arvoinen varhaiskasvatus? Tapaustutkimus sukupuolesta ja tasa-arvosta päiväkodin arjessa. Pro gradu- tutkielma. Helsingin yliopisto. Käyttätymistieteellinen tiedekunta. Opettajankoulutus laitos.
- Thorne, B. 1993. *Gender play. Girls and boys in School*. Buckingham: Open University Press.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Opetushallitus. Määräykset ja ohjeet 2016:17. Tampere: Juvenes Print- Suomen Yliopistopaino Oy. Löytyy verkosta osoitteesta: http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf Viitattu 27.11.2017

Vilkka, H. 2006. Tutki ja havainnoi. Löytyy osoitteesta: <http://hanna.vilkka.fi/wp-content/uploads/2014/02/Tutki-ja-havainnoi.pdf> Viitattu 31.10.2017.

Värtö, P. 2000. ”Mies vastaa tekosistaan... siinä missä nainenkin.” Maskuliinisuuksien rakentaminen päiväkodissa. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 79. Kuopio: Kuopion yliopiston painatuskeskus.

Ylitapio-Mäntylä, O. 2012a. Leikillä ja toiminnalla ei ole sukupuolta. Teoksessa O. Ylitapio-Mäntylä (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Juva: PS-kustannus, 71-90.

Ylitapio-Mäntylä, O. 2012b. Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatopedagogiikka. Teoksessa O. Ylitapio-Mäntylä (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Juva: PS-kustannus, 177-185.

Ylitapio-Mäntylä, O. 2009. Lastentarhanopettajan jaettuja muisteluja sukupuolesta ja vallasta arjen käytännöissä. Acta Universitatis Lapponiensis 171. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Liite 1(4) Havainnointilomake

[illegible]

Liite 2(4) Tutkimuslupapyyntö päiväkotien johtajille

Hei!

Teemme pro gradu –tutkielmaa, jossa olemme kiinnostuneita kannustavatko päiväkodin kasvattajat lapsia ottamaan riskejä ulkoilun aikana. Riskinotolla tarkoitamme positiivista omien rajojen testaamista, esimerkiksi kiipeilyä, tasapainoilua ja mäenlaskua.

Havainnoimme kasvattajien toimintaa ulkoilun aikana yhden aamupäivän ajan. Aineistonkeruun vuoksi lapsille jaetaan numeroliivit, mutta kiinnostuksemme on silti aikuisten toiminnassa.

Löytyisikö teiltä päiväkodeistanne 3-5-vuotiaiden ryhmä, jonka ulkoilua saisimme tulla seuraamaan? Tarvitsisimme apua tutkimuslupalappujen jakamisessa ja keräämisessä, mutta muuten tutkimuksen ei ole tarkoitus vaikuttaa päiväjärjestykseenne. Havainnoinnin olisi tarkoitus tapahtua tammikuun aikana.

Kerätty aineisto on määrällinen, eikä siitä voi tunnistaa yksittäisiä lapsia tai päiväkoteja. Tarkoitus ei ole myöskään vertailla lapsia tai päiväkoteja keskenään.

Olisimme iloisia mahdollisimman laajasta ja monipuolisesta aineistosta, joten olisi mukava saada myös teidät mukaan! Toivoisimme mahdollisimman pikaista vastausta, jotta saamme ajoissa haettua tutkimuslupaa Tampereen kaupungilta.

Ystävällisin terveisin,

Laura Laakso
kasvatustieteiden maisteriopiskelija
Tampereen yliopisto
laakso.laura.k@student.uta.fi

Anne Mehtonen
kasvatustieteiden maisteriopiskelija
Tampereen yliopisto
mehtonen.anne.m@student.uta.fi

Hei!

Teemme pro gradu –tutkielmaa, jossa olemme kiinnostuneita kannustavatko päiväkodin kasvattajat lapsia ottamaan riskejä ulkoilun aikana. Riskinotolla tarkoitamme positiivista omien rajojen testaamista, esimerkiksi kiipeilyä, tasapainoilua ja mäenlaskua.

Havainnoimme kasvattajien toimintaa ulkoilun aikana yhden aamupäivän ajan. Aineistonkeruun vuoksi lapsille jaetaan numeroliivit, mutta kiinnostuksemme on silti aikuisten toiminnassa. Havainnoinnin ei ole tarkoitus vaikuttaa päiväkodin arkeen millään tavalla.

Aineistomme on määrällinen, joten havainnoimme suurta määrää lapsia. Tarvitsemme lapsen tiedot vain tutkimuslupaa varten. Varsinaisesta aineistosta lasta tai päiväkotia **ei voi** tunnistaa. Kerätystä aineistosta saattaa olla hyötyä myöhempiin tutkimuksiin, joten kysymme tässä luvan myös jatkokäyttöä varten.

Ystävällisin terveisin,

Laura Laakso

kasvatustieteiden maisteriopiskelija
Tampereen yliopisto
laakso.laura.k@student.uta.fi

Anne Mehtonen

kasvatustieteiden maisteriopiskelija
Tampereen yliopisto
mehtonen.anne.m@student.uta.fi

Palautathan tämän _____ mennessä!

Lapsen nimi: _____

Lapsen sukupuoli: _____

Lapsen ikä: _____

Päiväkotiryhmän nimi: _____

Lastani **saa** havainnoida ☐

Lastani **ei saa** havainnoida ☐

Tutkimusaineistoa **saa** käyttää myöhemmässä tutkimuksessa ☐

Tutkimusaineistoa **ei saa** käyttää myöhemmässä tutkimuksessa ☐

Liite 4(4) Tutkijoiden työnjako

Pro gradu- tutkielmamme on tehty kahden opiskelijan voimin. Tutkijatriangulaatio mahdollisti laajan teoriapohjan rakentamisen sekä tarkemman havainnoinnin toteuttamisen. Seuraavaksi esittelemme, miten työnjakomme tapahtui käytännössä.

Laura Laakso perehtyi teoreettisessa viitekehyksessä sukupuolen tematiikkaan. Johdannon osiot sukupuoli ja sukupuoli sosiaalisesti rakentuneena päiväkodissa kuuluivat kokonaisuudessaan tähän. Tutkimuksen kulku -osiossa Laakso perehtyi etnografiaan ja sisällönanalyysiin. Pohdinnassa Laakso keskittyi eettisiin pohdintoihin sekä luotettavuuden käytännön pohdintaan.

Anne Mehtonen tarkasteli puolestaan riskinottoa, vaarallista leikkiä ja kasvattajan suhtautumista lapsen riskinottoon. Tutkimuksen kulku -osiossa Mehtonen pureutui strukturoituun havainnointiin. Pohdinnassa Mehtonen keskittyi reliabiliteettiin ja valideuteen sekä tieteenfilosofisiin lähtökohtiin. Mehtonen sopi päiväkotien kanssa havainnointiin osallistumisesta sekä havainnoinnin ajankohdasta.

Tutkielman empiirinen puoli toteutettiin yhdessä kentällä havainnoiden. Ensimmäisellä kerralla käytettiin yhteishavainnoinnin menetelmää ja havainnoitiin samoja kasvattajia, jonka perusteella havainnot yhtenäistettiin. Myöhemmillä kerroilla Laakso ja Mehtonen havainnoivat eri kasvattajia laajemman ja kattavamman aineiston saamiseksi. Tiedot syötettiin SPSS-ohjelmaan yhteistyössä. Tilastolliset testit ja niiden tulkinta tehtiin myös yhdessä. Molemmat koostivat määrällisen havainnoinnin ohessa laadullista havaintopäiväkirjaa, jotka Laakso kokosi puhtaaksi kirjoitettuun muotoon.

Yhdessä rakentuivat kokonaisuudessaan tutkimuskysymysosio, tutkimukseen osallistujia koskeva osio, määrällisen aineiston keruun, käsittelyn ja analyysin kuvaukset. Tulokset rakentuivat pääosin yhdessä samoin kuin tulosten tutkimuskysymyksittäin etenevä pohdintaosio. Johdanto ja johtopäätökset muotoiltiin myös yhdessä molempien teoreettisia näkökulmia hyödyntäen.

Tiivistelmistä molemmat kirjoittivat omat versionsa, joista koostettiin lopullinen tiivistelmä. Myös liitteet koostettiin yhdessä.